

Preben Espersen

Kirkeret i grundtræk

**nyt
juridisk
forlag**

Kirkeret i grundtræk

1. udgave

© 2000 by Nyt Juridisk Forlag

Alle rettigheder forbeholdes.
Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse eller
mangfoldiggørelse af denne bog eller dele heraf er
uden forlagets skriftlige samtykke ikke tilladt
ifølge gældende dansk lov om ophavsret.

Omslagsillustration Morten Højmark

Tryk: Gentofte Tryk

Indbinding: NBC, Haslev

Printed in Denmark 2000

ISBN 87-89319-44-3

Nyt Juridisk Forlag

Gothersgade 133

Box 2126

1015 København K

Tlf: 33 95 97 00

Fax: 33 95 99 97

e-mail: fl@djoeef.dk

Homepage-adresse: <http://www.djoeef.dk/forlag>

Indhold

Forord	XIII
---------------------	------

Kapitel 1. Kirkerettens genstand og metode

1.1 Kirkerettens genstand	1
1.1.1 Naturretten	1
1.1.2 Nyere retsvidenskab	2
1.2 Kirkerettens metode	3
1.3 Kirkeret og teologi	3

Kapitel 2. Retsteologiens genstand og metode

2.1 Indledning	5
2.2 Retsregler og kirkelige regler	5
2.3 Juridisk og kirkeligt begrebsapparat	6
2.3.1 Det juridiske begrebsapparat	6
2.3.2 Det kirkelige begrebsapparat	6
2.4 Retsteologiens genstand	6
2.4.1 Teologiske normer	6
2.4.2 Andre kirkelige normer	7
2.5 Retsteologiens metode	7
2.5.1 Teologiske normer	7
2.5.2 Andre kirkelige normer	8
2.5.3 Udvikling af en retsteologisk metodelære	8
2.6 Retsteologi og kirkeretspolitisk argumentation	9

Kapitel 3. Grundlovens og Menneskerettighedskonventionens bestemmelser om religionsfrihed

3.1 Indledning	11
3.2 Grundlovens § 67	12
3.3 Grundlovens § 68	13
3.4 Grundlovens § 70	14
3.4.1 Forbud mod berøvelse af rettigheder	14
3.4.2 Opfyldelse af borgerpligter	15

Kapitel 4. Lovgivningens bestemmelser om beskyttelse af religionsfrihed

4.1	Straffelovens bestemmelser	17
4.2	Helligdagslovgivningens bestemmelser	18

Kapitel 5. Folkekirkelige begrebsbestemmelser

5.1	Indledning	21
5.2	Negative afgrænsninger af folkekirkebegrebet	21
5.2.1	Folkekirken er ikke statskirke i førkonstitutionel forstand .	21
5.2.2	Folkekirken er ikke en bispekirke	22
5.2.3	Folkekirken er ikke en forening eller et juridisk selskab ..	23
5.3	Folkekirken som forvaltningsvæsen	24
5.3.1	Folkekirken som centralt statsligt forvaltningsvæsen	24
5.3.2	Det folkekirkelige forvaltningsvæsen på stiftsplan, provstiplan og sogneplan	24
5.4	Folkekirken som trossamfund	26
5.4.1	Indledning	26
5.4.2	Folkekirken som selvstændigt evangelisk-luthersk trossamfund	26
5.4.2.1	Grundlovens bestemmelser	26
5.4.2.2	Kirkelig lovgivning, der omfatter alle folkekirkens lokalmenigheder	26
5.4.2.2.1	Ændringer i den kirkelige geografiske inddeling .	26
5.4.2.2.2	Finansiering af folkekirkens fællesudgifter	27
5.4.2.2.3	Kirkeministeriet er ansættelsesmyndighed	27
	for alle folkekirkens præster	27
5.4.2.2.4	Den gejstlige retspleje	27
5.4.2.2.5	Internationalt mellemkirkeligt arbejde	27
5.4.2.2.6	Gudstjenesteordning og ritualer mv.	28
5.4.2.2.7	Valg af menighedsråd. Rådets beslutningsprocedure og opgaver	29
5.4.2.2.8	Medlemskab af folkekirken	30
5.4.3	Folkekirken som summen af lokale evangelisk-lutherske trossamfund	31
5.4.3.1	Indledning	31
5.4.3.2	Menighedsrådets initiativret og udtalelsesret	31
5.4.3.3	Menighedsrådets medvirken ved præsteansættelse	31
5.4.3.4	Menighedsrådets medvirken ved bispevalg	31
5.4.3.5	Stiftsbåndsløsning	32
5.4.3.6	Menighedsrådets medbestemmelsesret med hensyn til gudstjenesteordning, ritualer mv.	32
5.4.3.7	Præstens uafhængighed af menighedsrådet	32

5.5	Konklusion	33
5.6	Vurdering af folkekirken som kirkeordning	35
5.6.1	Indledning	35
5.6.2	Folkekirkens ordningens fordeling af kompetencer til dens enkelte aktører	36
5.6.2.1	Folketinget	36
5.6.2.2	Kirkeministeren	36
5.6.2.3	Folkekirkens biskopper	36
5.6.2.4	Folkekirkens præster	37
5.6.2.5	Folkekirkens menigheder	37
5.6.2.6	Folkekirkens enkelte medlemmer	38
5.6.3	Konklusion	39

Kapitel 6. Folkekirkens »indre anliggender«

6.1	Indledning	41
6.2	Negativ afgrænsning af »indre anliggender«	42
6.3	Positiv afgrænsning af »indre anliggender«	44
6.4	Konklusion	45

Kapitel 7. Folkekirkens bekendelsesgrundlag og liturgi

7.1	Folkekirkens bekendesskrifter	47
7.2	Folkekirkens liturgi	48
7.3	Beskyttelse af bekendelsesgrundlag og liturgi	48
7.3.1	Bispeeksamen, ordination, kollats og præsteløfte	48
7.3.1.1	Bispeeksamen	48
7.3.1.2	Ordination	49
7.3.1.3	Kollats	49
7.3.1.4	Præsteløfte	50
7.4	Den gejstlige retspleje	50
7.4.1	Indledning	50
7.4.2	Loven om domstolsbehandling af gejstlige læresager	51
7.4.2.1	Indledning	51
7.4.2.2	Læresager mod præster og provster	52
7.4.2.3	Læresager mod biskopper	53
7.4.2.4	Disciplinære straffe i læresager	54

Kapitel 8. De folkekirkelige embeder

8.1	Indledning	57
8.2	Bispeembedet	58
8.2.1	Indledning	58
8.2.2	Udnævnelse af biskopper	58
8.2.3	Biskoppens opgaver	59

8.2.3.1	Indledning	59
8.2.3.2	Den gejstlige tilsynsfunktion	60
8.2.3.3	Afgørelsesmyndighed	60
8.2.3.4	Dispensationsmyndighed	61
8.2.3.5	Godkendelses- og samtykkemyndighed	61
8.2.3.6	Klage- og ankemyndighed	61
8.2.3.7	Medlemskab af stiftsøvrigheden	62
8.2.3.8	Øvrige opgaver	62
8.2.3.9	Forholdet mellem biskop og kirkeminister	63
8.2.4	Stiftsbåndsløsning	63
8.3	Provsteembedet	63
8.3.1	Udnævnelse af provster	63
8.3.2	Provstens opgaver	64
8.4	Domprovsteembedet	65
8.4.1	Udnævnelse af domprovster	65
8.4.2	Domprovstens opgaver	65
8.5	Præsteembedet	65
8.5.1	Indledning	65
8.5.2	Ansættelse af præster	66
8.5.2.1	Ansættelsesbetingelser	66
8.5.2.2	Ansættelsesprocedure	67
8.5.3	Præstens opgaver	68
8.5.4	Pastores emeriti	69
8.6	Afskedigelse af folkekirkens tjenestemænd	69
8.7	Kirke- og kirkegårdsfunktionærer	70

Kapitel 9. Det folkekirkelige demokrati

9.1	Indledning	73
9.2	Demokrati på centralplan	74
9.2.1	Folketinget	74
9.2.2	Regeringen (kirkeministeren)	74
9.2.3	Det mellemkirkelige Råd	75
9.3	Demokrati på stiftsplan	77
9.3.1	Indledning	77
9.3.2	Stiftsudvalg vedrørende mellemkirkeligt arbejde	77
9.3.3	Stiftsudvalg efter økonomiloven	78
9.4	Demokrati på provstiplan	78
9.4.1	Indledning	78
9.4.2	Valg til provstiudvalg	79
9.4.3	Provstiudvalgets opgaver	80
9.5	Demokrati på sogneplan	81
9.5.1	Indledning	81

9.5.2	Menighedsråd	81
9.5.2.1	Historisk udvikling	81
9.5.2.2	Almindelig retlig karakteristik af menighedsråd	82
9.5.2.3	Valg af menighedsråd	83
9.5.2.4	Menighedsrådets opgaver	84
9.5.2.5	Forholdet mellem menighedsråd og præst	85
9.5.3	Menighedsmøder	86
9.5.4	Mindretals ret til at få sognekirken stillet til rådighed	88
9.6	Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer	88

Kapitel 10. Folkekirkens menigheder

10.1	Sognemenigheder	91
10.2	Valgmenigheder	92
10.2.1	Anerkendelse som valgmenighed	92
10.2.2	Valgmenigheders organisation mv.	92
10.2.3	Valgmenigheders kirker og kirkegårde	93
10.2.4	Valgmenigheders præster	93
10.2.5	Valgmenigheders kirkebøger	93
10.2.6	Tilbagekaldelse af anerkendelse af valgmenigheder	94
10.3	Døvemenigheder	94
10.3.1	Indledning	94
10.3.2	Menighedsrådsområder	94
10.3.3	Menighedsrådenes sammensætning	94
10.3.4	Ansættelse som præst for døvemenighederne	94
10.3.5	Menighedsrådenes budget og regnskab	95
10.4	Danske menigheder i udlandet	95
10.4.1	Indledning	95
10.4.2	Sømandspræster	95
10.4.3	Dansk Kirke i Udlandet	96
10.5	Andre menigheder	96

Kapitel 11. Medlemskab af folkekirken

11.1	Indledning	97
11.2	Medlemskabets stiftelse	97
11.2.1	Personer, der døbes i folkekirken	98
11.2.2	Personer, der er døbt i et andet evangelisk-luthersk trossamfund i Danmark	98
11.2.3	Personer, der er døbt i et evangelisk-luthersk trossamfund i udlandet	98
11.2.4	Andre personer, der er døbt med den kristne dåb	98
11.2.5	Mindreårige	99
11.3	Medlemskabets ophør	99

11.3.1	Udtræden ved udmeldelse	99
11.3.2	Udtræden ved tilslutning til andet trossamfund	99
11.3.3	Udtræden ved at stille sig uden for folkekirken	100
11.4	Genoptagelse i folkekirken	101
11.5	Medlemskabets retsvirkninger	101
11.5.1	Pligter	101
11.5.2	Rettigheder	101

Kapitel 12. Kirkelig betjening af folkekirkens medlemmer

12.1	Kirkelig betjening ved bopælssognets præst(er)	103
12.2	Kirkelig betjening af medlemmer med bopæl i udlandet	103
12.3	Særlig tilknytning til sognemenigheden	104
12.4	Sognebåndsløsning	104
12.4.1	Stiftelse af sognebåndsløsning	104
12.4.2	Ophør af sognebåndsløsning	105
12.4.3	Den nærmere fremgangsmåde ved stiftelse og ophør af sognebåndsløsning	106
12.4.4	Retsvirkninger af sognebåndsløsning	106
12.5	Ret til at få sogne- eller distriktskirken stillet til rådighed til kirkelige handlinger	107
12.6	Kirketugt	107
12.6.1	Indledning	107
12.6.2	Intet medlem kan udelukkes af folkekirken	108
12.6.3	Kirketugt som nægtelse af kirkelig betjening	108

Kapitel 13. Folkekirken på Færøerne og i Grønland

13.1	Indledning	111
13.2	Færøerne	111
13.3	Grønland	112

Kapitel 14. Folkekirken og det frivillige kirkelige arbejde

14.1	Indledning	115
14.2	Lovgivningen om varetagelse af kirkelige opgaver	116
14.2.1	Folkekirkens opgaver er som udgangspunkt lovbundne	116
14.2.2	Undtagelser fra udgangspunktet	116
14.2.2.1	Tilskud af Fællesfondens reservefond og af kirkeministerens rådighedsbeløb	116
14.2.2.2	Tilskud til private organisationer gennem afholdelse af præstelønninger	116
14.2.2.3	Pensionskassen af 1950	116
14.2.2.4	Menighedsrådenes rådighedsbeløb	117
14.2.2.5	Indsamlinger og kollektdage	117

14.2.2.6 Samarbejde med frivillige kirkelige organisationer efter menighedsrådslovens kapitel 8	117
--	-----

Kapitel 15. Evangelisk-lutherske frimenigheder

15.1 Indledning	119
15.2 Frimenighedernes særrettigheder	119
15.2.1 Brug af folkekirkens kirker	119
15.2.1.1 Brug af kirker i enkeltstående tilfælde	119
15.2.1.2 Fast brug af kirker	120
15.2.1.3 Klager over afgørelser om brug af kirker	120
15.2.2 Andre særrettigheder	120
15.2.2.1 Folkekirkens præstedragt	120
15.2.2.2 Adgang til at søge præsteembeder i folkekirken mv.	120
15.3 Kirkelige handlinger	121

Kapitel 16. Anerkendte trossamfund og trossamfund med vielsesbemyndigelse

16.1 Anerkendte trossamfund	123
16.1.1 De anerkendte trossamfund	123
16.1.2 Anerkendelsens retsvirkninger	123
16.2 Trossamfund med vielsesbemyndigelse	124
16.2.1 Indledning	124
16.2.2 Ikke-anerkendte trossamfunds retsstilling	125

Kapitel 17. Folkekirkens økonomi

17.1 Indledning	127
17.2 Menighedsrådenes budgetlægning	127
17.3 Provstiudvalgets godkendelse af budgettet	129
17.4 Andre budgetmodeller gennem samarbejde efter menighedsrådslovens kapitel 8	130
17.5 Provstiudvalgskasserne	131
17.6 Den kirkelige ligning	131
17.7 Fællesfonden	131
17.8 Tilskud fra staten	132
17.9 Folkekirkens kapitaler	133

Kapitel 18. Folkekirkens kirker og kirkegårde

18.1 Indledning	135
18.2 Folkekirkens kirker	135
18.3 Folkekirkens kirkegårde	136
18.4 Tilsynet med folkekirkens kirker og kirkegårde	137

18.5 Bestyrelse af folkekirkens kirker	138
18.6 Brug af folkekirkens kirker	138
18.7 Klageadgang	140
 Kapitel 19. Folkekirkens øvrighedsfunktioner	
19.1 Indledning	141
19.2 Ministerialbogsføring	141
19.3 Begravelsesmyndighed	142
19.4 Navngivning ved anmeldelse til ministerialbogen	143
 Forkortelser	 145
 Sagregister	 147

Forord

I de senere år er der fra flere sider peget på behovet for en let tilgængelig bog om dansk kirkeret. Ønsker om en sådan fremstilling er bl.a. fremsat af menighedsrådsmedlemmer og præster og i forbindelse med undervisnings- og kursusvirksomhed.

Denne bog er et forsøg på at opfylde dette behov.

Bogen kræver således ikke juridiske eller administrative forudsætninger hos læseren.

For at lette læsningen indeholder bogen ikke noter, men efter hvert kapitel er der litteraturhenvisninger som vejledning for de læsere, der ønsker at opnå et dybere kendskab til kapitlets emner.

Bogen har også et udførligt stikordsregister, der giver læseren mulighed for et overblik over emner, der behandles i flere forskellige kapitler.

For velvillig gennemlæsning af manuskript og mange værdifulde forslag til ændringer og tilføjelser takker jeg Kirkeministeriets informationskonsulent Jørgen Engmark.

Ansaret for mangler og eventuelle fejl påhviler naturligvis alene mig.

For tålmod og omhu ved renskrivning af manuskriptet takker jeg Karin Sørensen.

København, december 1999

Preben Espersen

Kirkerettens genstand og metode

1.1 Kirkerettens genstand

Det er for enhver videnskab nødvendigt at afgrænse og præcisere sin genstand, dvs. hvilke spørgsmål, den behandler. For kirkeretten som videnskabelig disciplin overhovedet og mere specielt som juridisk disciplin er det afgørende, hvad man kan henføre under betegnelsen »ret«, og dermed under betegnelsen »kirkeret«. Besvarelsen af dette spørgsmål må tage sit udgangspunkt i retsvidenskabens afgrænsning af sit almindelige retsbegreb. Der skal derfor for sammenhængens skyld kort omtales nogle træk i dette begrebs udvikling.

1.1.1 Naturretten

Den klassiske naturret så det som en af sine opgaver at fastlægge selve begrebet ret. Det, man søgte, var rettens gyldighed, forstået som det legitimationskriterium, som gør retten til ret, og hvortil den kan føres tilbage. Dette kriterium kan imidlertid ikke udledes af retssystemet selv, hverken som sociologisk kendsgerning, dvs. som faktisk fungerende socialt magtinstrument, eller som formelt juridisk gyldighedskriterium, dvs. som system af regler med fælles og i sidste instans forfatningsmæssig hjemmel. Naturretten opererede da også med andre og »højere« gyldighedskriterier som fx fundamentale principper om det rigtige, det sande eller det gode.

Naturrettens grundlæggende påstand er, at der findes normer af højere gyldighed end retsregler. Disse normer er evige og uforanderlige. De gælder overalt og til alle tider. Enhver (påstået) retsregel må holdes op mod disse højere normer, og hvis retsreglen ikke er i overensstemmelse med dem, er der efter den naturretlige opfattelse slet ikke tale om nogen rigtig retsregel, men kun om en eller anden form for magtudøvelse.

Efter naturretslæren er den virkelige ret alene den *retfærdige* ret. Man har derfor altid været optaget af at formulere retfærdighedens begreb eller princip.

Dette blev afvist af den såkaldte retspositivisme som metafysik og dermed som uvidenskabelig. Retspositivismen ville alene godtage et rent formelt

retfærdighedsprincip, hvorefter »retfærdighed« blot er korrekt anvendelse af gældende ret.

Det er et ubestrideligt faktum, at naturretens retfærdighedsbegreb(er) indholdsmæssigt har vekslet over tid og sted. Som afdøde juraprofessor *Alf Ross* udtrykte det: »I naturretens noble klædebon har man i tidens løb forsvaret eller kæmpet for alle tænkelige krav, øjensynlig affødt af en bestemt livssituation og bestemt af økonomiske og politiske klasseinteresser, tidens kulturelle overleveringer og fordomme, dens aspirationer – kort sagt alt det, der indgår i det, man plejer at kalde en ideologi«.

Der findes imidlertid også i dansk lovgivning en række bestemmelser, som klart er udtryk for, at lovgiver har ønsket, at rimeligheds- eller retfærdighedsbetragtninger kan tillægges vægt i den konkrete retsanvendelse på et givet område.

Sådanne bestemmelser betegnes sædvanligvis som retlige standarder eller generalklausuler, og det særlige ved dem er, at de nok har et kerneområde, men i øvrigt er så vagt og elastisk formuleret, at de åbner mulighed for udøvelse af et meget udstrakt dommerskøn. Herved kan bestemmelserne anvendes til supplement eller korrektion af regelsættet i øvrigt på det pågældende retsområde, således at afgørelser, der måtte forekomme urimelige eller uønskelige, kan undgås.

Som eksempler på sådanne retlige standarder eller generalklausuler kan nævnes, at aftaleloven bestemmer, at selvom fx et løfte ellers måtte anses for gyldigt, kan det dog ikke påberåbes, hvis det »ville stride mod almindelig hæderlighed« at gøre det gældende. Det siges også i loven, at en aftale kan tilsidesættes helt eller delvis, hvis det vil være »urimeligt eller i strid med redelig handle måde at gøre den gældende«. Som et andet eksempel kan nævnes, at det i markedsføringsloven ganske generelt bestemmes, at der ikke må foretages handlinger der »strider mod god markedsføringsskik«.

Også udviklingen på menneskerettighedsområdet viser, at moral og retfærdighedsforestillinger kan øve indflydelse på den positive lovgivning. Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, der ligesom tidligere menneskerettighedskonventioner hviler på den grundlæggende tanke, at der tilkommer ethvert menneske en række fundamentale rettigheder, er således i 1992 ved lov gjort til en del af det danske retssystem.

1.1.2 Nyere retsvidenskab

I nyere retsvidenskab har man erkendt, at der ikke findes retsregler, som uforanderligt gælder overalt og til alle tider. Man knytter derfor ikke større interesse til fastlæggelsen af et abstrakt retsbegreb, men koncentrerer sig i stedet om begrebet »gældende ret«, der defineres som de regler, et givet samfunds dømmende myndigheder på et givet tidspunkt vil lægge til grund for deres afgørel-

ser, og som derfor vil kunne gennemtvinges – om fornødent ved anvendelse af fysisk magt.

Trods forskelle i udtryksmåden må det således siges at være den almindelige opfattelse i nutidig dansk retsvidenskab, at en fremstilling, der betegner sig selv som »ret« eller »retlig« på et eller andet område, forudsættes at være en fremstilling af gældende ret i denne forstand.

Kirkerettens genstand kan herefter bestemmes som en redegørelse for gældende (dansk) ret på det kirkelige område.

1.2 Kirkerettens metode

Enhver virksomhed, der vil gøre krav på betegnelsen videnskab, må redegøre for sin metode.

Den juridiske metode kan kort beskrives som indbegrebet af en række krav, der stilles med hensyn til retskilder og fortolkningsprincipper i forbindelse med fastlæggelse af, hvad der er gældende ret.

Det er almindeligt antaget, at *retskilderne* er lovgivning, domme og andre juridiske afgørelser, retssædvaner samt det såkaldte forholdets natur. Nogle forfattere anser også lovforarbejder, ombudsmandsafgørelser og den foreliggende juridiske litteratur som retskilder.

Juridiske *fortolkningsprincipper* finder eksempelvis anvendelse i tilfælde af uforenelighed mellem forskellige retsregler, hvor det som udgangspunkt antages, at den specielle regel, skal gå forud for den almindelige, at den yngre regel har fortrin for den ældre, og at den trindhøjere – fx grundlov i forhold til lov – bryder den trinlavere.

I det omfang, en fremstilling vil gøre krav på at være retlig i betydningen retsvidenskabelig, er den underkastet de almindelige juridiske metodekrav. Dette gælder altså også en fremstilling, der vil betegne sig som kirkeretlig.

1.3 Kirkeret og teologi

Kirkeretten er en juridisk og ikke en teologisk disciplin, men kirkeretten vil naturligvis ofte have betydelige berøringsflader med teologien. Men at en juridisk disciplin må forholde sig til andre videnskaber er ikke noget ukendt fænomen. Juraen får ikke teologiske sider som følge af, at den må forholde sig til teologiske spørgsmål, lige så lidt som den får lægevidenskabelige sider, fordi jurister også må beskæftige sig med spørgsmål om lægers overtrædelser af lægelige krav i forbindelse med udøvelsen af deres kald. Eller naturvidenskabelige sider, fordi jurister også må beskæftige sig med overskridelse af forureningsgrænser, der er fastsat på grundlag af naturvidenskabelig sagkundskab.

Men alle sådanne spørgsmål, der indebærer anvendelse af forskellige videnskabelige regelsystemer, kan naturligvis kun behandles forsvarligt gennem et samarbejde mellem repræsentanter for de berørte videnskaber.

Der findes andre regler af foreskrivende indhold end retsregler. Der findes således fænomener med en lignende institutionel opbygning som retten, men med forholdsregler, der hviler på andet end fysisk tvang. Private sammenslutninger og foreninger er ofte baseret på regelsystemer, der fx benævnes foreningens love eller vedtægter, og som kan fastlægge både lovgivende, udøvende og undertiden endog dømmende myndighed. Disse regelsystemer kan imidlertid ikke håndhæves ved hjælp af statsapparatets monopol på udøvelse af fysisk tvang. Deres sanktionssystemer er i det højeste baseret på muligheden for udstødelse af sammenslutningen eller foreningen.

Selvom den danske folkekirke hverken kan betegnes som en privat sammenslutning eller som en forening, er det klart, at sådanne andre regelsæt end retsregler spiller en meget betydelig rolle på det kirkelige område. Der findes også i ethvert samfund en kulturtradition med mere eller mindre overensstemmende forestillinger om, hvordan man bør optræde i bestemte sammenhænge. Sådanne leve- og adfærdsregler er imidlertid baseret på konvention eller moral, og retsregler er de ikke.

Litteratur

Preben Espersen: Kirkeret. Almindelig del. 2. udg. 1999 s. 3-9.

Preben Espersen: Kirkeretten som juridisk disciplin. *Juristen/djøjf* 7/1989. Kirkeretsantologi 1991 s. 122 ff.

Preben Espersen: Jura og teologi i kirkeretten. *Præsteforeningens Blad* 41/1990, Kirkeretsantologi 1991 s. 135 ff.

Preben Espersen: Samspillet mellem kirkelige og juridiske regler. *Præsteforeningens Blad* 49/1991. Kirkeretsantologi 1994 s. 9 ff.

Hans Gammeltoft-Hansen: Kirkerettens dobbelte normsystem. Kirkeretsantologi 1991 s. 152 ff.

Peter Garde: Kirkeretsvidenskaben og retsteologien 1986-1996. Kirkeretsantologi 1997 s. 7 ff.

Jørgen Stenbæk: Kirkeret – Teologi eller Jura. Kirkeretsantologi 1991 s. 175 ff.

KAPITEL 2

Retsteologiens genstand og metode

2.1 Indledning

Som det nærmere vil blive behandlet i kapitel 5 og 6, kan Grundlovens § 4, hvori det hedder, at den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke, siges at indeholde en retlig forudsætning om, at to regelsystemer, nemlig et kirkeligt regelsystem og et juridisk regelsystem, skal indgå i et samspil. Bestemmelsen i § 4 kan opfattes som en slags »generalklausul«, der påbyder, at der i forbindelse med regelproduktion og regelanvendelse på det kirkelige område skal tages skyldigt hensyn til indholdet af den evangelisk-lutherske kirkes bekendelse, så der ikke lovgives eller administreres i modstrid med denne bekendelse. Bestemmelsen er således relevant i en argumentation over for Folketing og administration om, hvordan retsregler på det kirkelige område bør udformes eller administreres. Denne argumentation kommer man på den anden side ikke uden om. Man kan ikke blot med henvisning til Grundlovens § 4 tilsidesætte den kirkelige lovgivning eller de kirkelige myndigheders afgørelser. Men gennem en retsteologisk argumentation kan man eventuelt bevirke, at lovgivningen eller de kirkelige myndigheders praksis ændres.

Som betegnelse for det sæt af kirkelige regler, der har betydning for udformning og anvendelse af retsregler på det kirkelige område, anvendes udtrykket retsteologi.

2.2 Retsregler og kirkelige regler

Som nævnt i kapitel 1 kan en retsregel defineres som en regel, der ved domstolenes mellemkomst kan gennemtvinges ved fysisk magt.

En kirkelig regel kan defineres som *enten* en teologisk funderet regel, der er udfundet ved sædvanlig teologisk metode på grundlag af folkekirkens bekendelsesskrifter eller andre teologiske udsagn, *eller* en regel, der er funderet i dansk folkekirkelig sæd og skik eller folkekirkelig kulturtradition.

2.3 Juridisk og kirkeligt begrebsapparat

Når to normsystemer skal indgå i et samspil, er det naturligvis afgørende, at der i begge systemer anvendes begrebsapparater, som udøvere af det andet begrebsapparat har mulighed for at forstå.

2.3.1 Det juridiske begrebsapparat

For så vidt angår det juridiske normsystem, altså systemet af egentlige retsregler, må begrebsapparatet siges at være relativt veludviklet. Der er stort set enighed blandt jurister om, at retsvidenskabens genstand er gældende ret, og om hvorledes begrebet gældende ret skal forstås. Der er også i hovedtræk enighed om indholdet af den juridiske metode, dvs. om anvendelse af retskilder og om fortolkningsprincipper, når påstande om gældende ret skal afprøves. Grænserne til retspolitikken og retshistorien er også rimeligt klart markeret. Det juridiske normsystems begrebsapparat kan formentlig uden større vanskeligheder forklares for og forstås af teologer.

2.3.2 Det kirkelige begrebsapparat

For så vidt angår det kirkelige normsystem, altså det der foran er beskrevet som kirkelige regler, er spørgsmålet om begrebsapparat mere problematisk. Undertiden betegnes regler således som kirkeretlige, selv om de efter deres indhold ikke kan gennemtvinges og derfor ikke kan henføres under den foran nævnte definition af retsregler. I nogle tilfælde begrundes sådanne regler med mere eller mindre naturretligt farvede betragtninger, hvor man påberåber den guddommelige rets forrang for den menneskeskabte ret.

2.4 Retsteologiens genstand

Retsteologiens genstand kan bestemmes som analyse og beskrivelse af kirkelige normer, som har betydning for produktion eller anvendelse af retlige normer på det kirkelige område. Retsteologien vil i vid udstrækning have berøring med kirkens »indre anliggender«, der behandles i kapitel 6.

Der foreligger imidlertid ikke nogen afgrænsning af, hvad der kan henføres under betegnelsen »kirkelige normer«. Som udgangspunkt for en sådan afgrænsning er det nærliggende at foretage en sondring mellem teologiske normer og andre kirkelige normer.

2.4.1 Teologiske normer

Teologiske normer kan bestemmes som den evangelisk-lutherske kirkes lære- og traditionsgrundlag i almindelighed og den danske folkekirkes bekendelsesskrifter og liturgiske traditioner i særdeleshed. Disse normer kan beskrives

gennem det, der sædvanligvis benævnes teologisk sagkundskab eller teologiske fagskøn.

2.4.2 Andre kirkelige normer

Det, der foran er benævnt »andre kirkelige normer«, beskrives i litteraturen med forskellige betegnelser, der alle er vage og ubestemte. Der anvendes således udtryk som »folkekirkelig sæd og skik« eller den »folkekirkelige traditions sæd og skik« eller »den folkekirkelige kulturtradition«. Der tales også om »en almen viden, et stykke dansk kulturarv« og om »kirkelige forpligtelser«.

2.5 Retsteologiens metode

Når retsteologiens genstand bestemmes som en redegørelse for kirkelige normer, der har betydning for produktion eller anvendelse af retsnormer på det kirkelige område, er det naturligvis af afgørende betydning at beskrive det metodemæssige grundlag til konstatering af, dels om en kirkelig norm overhovedet kan påvises, dels om den i bekræftende fald er relevant i forhold til retlige normer.

Medens det er muligt ved domstolenes mellemkomst at få en autoritativ afgørelse af, om en juridisk norm er gældende ret og om dens nærmere indhold, er forholdet mere uklart og problematisk for så vidt angår det kirkelige normsystem. Dette gælder både for de teologiske normer og – navnlig – for de øvrige kirkelige normer.

2.5.1 Teologiske normer

Eksistensen og det nærmere indhold af en del teologiske normer er almindeligt anerkendt blandt teologiske sagkyndige.

For andre teologiske normer gælder, at der ikke foreligger enighed om eksistens og indhold, og vanskeligheden i retsteologisk henseende består i, at der ikke er nogen mulighed for en autoritativ afgørelse.

Der er således ikke på det folkekirkelige område nogen synode eller noget lærenævn, som autoritativt kan afgøre lærespørgsmål.

Efter styrelseslovgivningen for de højere uddannelsesinstitutioner kan ej heller de teologiske fakulteter udtale sig som sådanne, og responsa kan således kun indhentes fra de enkelte medlemmer af fakultetet.

Biskopperne kan ikke med nogen retlig gyldighed optræde som kollegialt organ og vil derfor ikke som sådant autoritativt kunne afgøre teologiske tvivls-spørgsmål.

Den enkelte biskop kan naturligvis give udtryk for sin opfattelse med hensyn til teologiske spørgsmål. Men dels stilles der ikke som betingelse for udnævnelse til biskop krav om andre videnskabelige kvalifikationer end teologisk em-

bedseksamen, og dels kan der ikke udledes nogen speciel sagkyndig autoritet af bispevalget.

Kirkeministeriet kan som ansættelsesmyndighed for præster komme til at beskæftige sig med en biskops teologiske afgørelser. Kirkeministeriet råder imidlertid ikke selv over teologisk sagkundskab og må derfor enten indskrænke sig til at påse, at biskoppens afgørelse opfylder de juridiske formkrav eller søge sagkyndig teologisk bistand uden for ministeriet. Der findes ingen forskrifter for, hvordan og hos hvem sådan bistand kan indhentes.

2.5.2 Andre kirkelige normer

Der har i kirkelige kredse traditionelt været enighed om, at ingen kan udtale sig på folkekirkens vegne.

Der er således ikke noget organ eller nogen institution, som autoritativt kan afgøre spørgsmål om eksistensen og det nærmere indhold af det, der foran er betegnet som »folkekirkelig sæd og skik«, »folkekirkelig kulturtradition« eller »kirkelige forpligtelser«.

For visse af sådanne normers vedkommende er der muligvis enighed eller dog en vis bredere tilslutning. Men for en stor dels vedkommende er der utvivlsomt meget forskellige opfattelser både med hensyn til spørgsmål om normernes eksistens og deres nærmere indhold.

Denne forskellighed i opfattelser kan have relation til en række forhold som fx by-land, højkirkelig-lavkirkelig og tilhørsforhold til kirkelige retninger og bevægelser. Opfattelsen af »folkekirkelig sæd og skik« vil således nok være temmelig forskellig i et vestjysk indremissionsk landsogn og i en grundtvigsk valgmenighed i København.

2.5.3 Udvikling af en retsteologisk metodelære

Det vil af det foregående være fremgået, at det i mange tilfælde vil være vanskeligt eller endog umuligt at finde en fællesnævner for teologiske opfattelser og for folkekirkelige traditioner og folkekirkelig sæd og skik. Det siger sig selv, at dette giver vanskeligheder i forbindelse med udviklingen af en retsteologisk metodelære.

På den anden side bør disse vanskeligheder ikke overdrives.

En væsentlig side af den retsteologiske virksomhed vil således være at påpege og beskrive områder, hvor en retlig regulering er unødvendig eller skadelig og derfor bør ophæves eller undlades. Andre betydelige områder vil vedrøre kirkelig frihedslovgivning, altså lovgivning, der netop har til formål at skabe rum for forskellige opfattelser.

2.6 Retsteologi og kirkeretspolitisk argumentation

Det er vigtigt at understrege, at retsteologi som videnskabelig beskæftigelse ikke er det samme som kirkeretspolitisk argumentation. Retsteologiens opgave er at medvirke til tilvejebringelsen af det videnskabelige og teoretiske grundlag, der er nødvendigt for en kvalificeret retspolitisk debat om kirkelige spørgsmål. Den kirkeretspolitiske argumentation er imidlertid andet og mere end en stillingtagen til og vurdering af retsteologiens resultater. I en retspolitisk argumentation kan fuldt tilladeligt inddrages værdidomme, som efter deres natur ikke kan være genstand for videnskabelig beskæftigelse. Men enhver retspolitisk debats kvalitet vil i høj grad afhænge af debattørernes evne og vilje til at sondre mellem, hvornår deres argumentation hviler på et videnskabeligt grundlag, der naturligvis i det enkelte tilfælde kan være mere eller mindre sikkert, og hvornår argumentationen hviler på personlige værdidomme og præferencer.

På det kirkelige område vil denne sondring og spænding mellem viden og tro naturligvis ofte være særlig udtalt, men selve grundproblemet om sontringen mellem det dokumenterbare og det ikke-dokumenterbare er et alment videnskabssteoretisk problem og således ikke enestående for forholdet mellem retsteologi og kirkeretspolitik.

Litteratur

Preben Espersen: Kirkeret. Almindelig del. 2. udg. 1999 s. 11-19.

Retsteologi? En kronikrække i Kristeligt Dagblad forår 1991 med bidrag af Preben Espersen, Hans Gammeltoft-Hansen, Finn Riber Jensen og Jørgen Stenbæk. Kirkeretsantologi 1991 s. 188 ff.

Jens Chr. Nielsen: Kirkeretsvidenskaben og retsteologien 1986-1996. Kirkeretsantologi 1997 s. 19 ff.

Jørgen Stenbæk: Folkekirkebegrebet i retsteologisk belysning. Præsteforeningens Blad 27/1992. Kirkeretsantologi 1994 s. 20 ff.

Jørgen Stenbæk: Retsteologi i Danmark. Præsteforeningens Blad 3/1992. Kirkeretsantologi 1994 s. 65 ff.

Grundlovens og Menneskerettigheds- konventionens bestemmelser om religionsfrihed

3.1. Indledning

Efter Kongeloven af 1665 skulle kongen ære, tjene og dyrke Gud i overensstemmelse med Skriften og den kristelige tro og bekendelse i overensstemmelse med den augsburgske konfession. Kongen skulle desuden holde landets indbyggere ved denne rene og uforfalskede kristelige tro og håndhæve og beskærme den mod alle kættere, sværmere og gudsbespottere.

Kongelovens trostvang blev nærmere udformet i Danske Lov fra 1683. Efter D.L. 2-1 var den eneste tilladte religion den, der stemte overens med »Den hellige Bibelske Skrift, det Apostoliske, Nicæniske og Athanasii Symbol og den uforandrede Aar 1530 overgivne Augsburske Bekendelse samt Luthers lille Katekismus«. Der var endvidere ved D.L. 6-1-4 fastsat dødsstraf for fremmed religionsudøvelse, og det var efter D.L. 6-1-3 under samme straf forbudt munke, jesuitter og andre papistiske gejstlige at opholde sig i riget.

Efter D.L. 6-3-1 var det helligbrøde at udeblive fra gudstjenesten, og efter D.L. 2-5-27 måtte ingen over et år afholde sig fra Nadveren.

Religionen havde også afgørende betydning i visse borgerlige forhold. Efter D.L. 5-2-30 var dåb en betingelse for arveret, og efter D.L. 6-1-2 kunne ingen, der havde gået i skole eller studeret på jesuitiske steder, betros noget kald i skolerne eller kirkerne.

Også andre bestemmelser fastslog statsreligionen som den påbudte og eneste tilladte form for religionsudøvelse.

Dette rigoristiske trostvangssystem blev dog efterhånden mildnet, enten ved at bestemmelser ikke blev håndhævet efter deres ordlyd, eller ved at bestemmelser blev ændret i mere liberal retning. Ved enevældens slutning i 1848 herskede der således rent faktisk en vid religionsfrihed.

Princippet om religionsfrihed var udtrykt både i den amerikanske uafhængighedserklæring fra 1776 og den franske menneskerettighedserklæring fra 1789 og blev ved Grundloven af 1849 gennemført i Danmark.

Religionsfrihedsprincippet har også fundet udtryk i FN's verdenserklæring om menneskerettigheder og i Den europæiske Menneskerettighedskonvention, hvis artikel 9 lyder således:

»Stk. 1. Enhver har ret til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed; denne ret omfatter frihed til at skifte religion eller tro samt frihed til enten alene eller sammen med andre, offentligt eller privat at udøve sin religion eller tro gennem gudstjeneste, undervisning, andagt og overholdelse af religiøse skikke.

Stk. 2. Frihed til at udøve sin religion eller tro skal kun kunne underkastes sådanne begrænsninger, som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfund af hensyn til den offentlige tryghed, for at beskytte den offentlige orden, sundheden eller sædeligheden eller for at beskytte andres rettigheder og friheder«.

Det udtales endvidere i konventionen, at nydelsen af alle de i konventionen anerkendte rettigheder og friheder skal sikres uden forskel på grund af bl.a. religion.

Konventionens parter er forpligtet til at rette sig efter Den europæiske Menneskerettighedsdomstols afgørelse i enhver sag, som de er parter i.

Den europæiske Menneskerettighedskonvention er i 1992 ved lov gjort til en del af det danske retssystem. Konventionens bestemmelser skal således betragtes som gældende ret af danske domstole og andre retsanvendende myndigheder.

3.2 Grundlovens § 67

Det bestemmes i Grundlovens § 67, at borgerne har ret til at forene sig i samfund for at dyrke Gud på den måde, der stemmer med deres overbevisning, dog at intet læres eller foretages, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden.

Begrebet »at dyrke Gud« er langt fra éntydigt, men der har ikke i praksis været behov for en nærmere afgrænsning af, hvad der menes med det i Grundlovens forstand. Under gudsyndelse falder naturligvis egentlige kultiske handlinger som fx dåb, altergang og vielse samt handlinger, der umiddelbart har kultisk præg, som fx bekendelse, forkyndelse, lovprisning, bøn, ceremonier og riter. Til gudsyndelse må også henregnes opførelse af kirker m.v. og ansættelse af præster.

Ordlyden af den gældende Grundlovs § 67 svarer til ordlyden af den tilsvarende bestemmelse i 1849-grundloven, men fortolkningen af forbeholdet

»dog at intet læres eller foretages, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden« har ændret sig betydeligt gennem tiden. Det hænger sammen med, at udtrykkene »den offentlige orden« og – navnlig – »sædeligheden« er såkaldte retlige standarder, hvorigennem lovgiver – her grundlovsgiver – ved anvendelse af sprogligt vage begreber skaber et betydeligt skønsmæssigt spillerum og derved mulighed for at tage hensyn til den almindelige udvikling i samfundet. Hvis der virkelig er tale om en religiøs sammenslutning, vil fx den omstændighed, at seksuel promiskuitet er en del af sektens lære, således næppe i dag kunne unddrage sekten beskyttelse efter § 67, hvis sekten ikke overtræder straffelovens bestemmelser om blufærdighedskrænkelser ved at stille usædelig levevis til skue.

Forståelsen af forbeholdet i § 67 har også i en anden henseende ændret sig gennem tiden, nemlig med hensyn til, om forbeholdet skal forstås således, at det er tilstrækkeligt til at forbyde et religiøst samfund, at der blot i dets lære findes noget, der kan anses for usædeligt eller stridende mod den offentlige orden, selv om dette rent faktisk ikke læres eller foretages her i landet.

Der er i den juridiske teori tilslutning til, at et religiøst samfund bør anses for omfattet af Grundlovens beskyttelse, så længe samfundet hverken lærer eller foretager sig noget anstødeligt eller noget, der strider mod den offentlige orden.

3.3 Grundlovens § 68

Det bestemmes i Grundlovens § 68, at ingen er pligtig at yde personlige bidrag til nogen anden gudsdyrkelse end den, som er hans egen.

Det er alene *personlige* bidrag til folkekirken, som ikke-medlemmer af denne efter grundlovsbestemmelsen er fritaget for. Grundlovens § 68 udelukker ikke, at ikke-medlemmer af folkekirken indirekte pålægges bidrag til denne.

At staten af sine skatteudskrevne midler ikke alene kan, men skal yde bidrag til folkekirken, følger direkte af Grundlovens § 4. Det har da heller aldrig givet anledning til tvivl, at bidrag fra staten til folkekirken falder uden for beskyttelsen efter Grundlovens § 68.

Derimod har spørgsmålet om, i hvilket omfang kommunerne kan støtte folkekirkelige formål, tidligere givet anledning til betydelig tvivl.

I nyere juridisk teori og praksis er den almindelige opfattelse, at kommunale bidrag til folkekirken – og andre trossamfund – kan ydes, når der derved tilgodeses en lovlig kommunal interesse.

Som eksempler på lovlig kommunal støtte til kirkelige formål kan nævnes vederlagsfri overdragelse fra kommunen af en grund til kirkebyggeri under henvisning til kommunale byplanmæssige interesser, støtte til arbejder ved bestående kirker, når der herved sikres bevarelse af kulturelle værdier, samt et kommunalt bidrag dækkende en mindre del af udgiften til et nyt orgel under

henvisning til, at kirken bruges til musikaftener. Det siger endvidere sig selv, at en rent kommunal foranstaltning, der foretages i forbindelse med kirkebyggeri, ikke bliver ulovlig, blot fordi den indeholder en fordel for kirken, fx anlæg af parkeringsplads eller forskønnelse af offentligt tilgængelige omgivelser ved kirken.

Et yderligere område, hvor kommunalt tilskud til folkekirken klart er lovligt, er kirkegårdene. Disse benyttes både af personer i og uden for folkekirken, men deres underskud dækkes alene gennem den lokale kirkeskat. Forholdet er imidlertid i virkeligheden det, at folkekirken her varetager en kommunal opgave. En kommune kan skænke jord til anlæg af nye kirkegårde eller udvidelse af bestående og yde tilskud til, eventuelt helt bekoste, deres anlæg. Der kan også ydes tilskud til kirkegårdenes drift.

3.4 Grundlovens § 70

Det bestemmes i Grundlovens § 70, at ingen på grund af sin trosbekendelse eller afstamning kan berøves adgang til den fulde nydelse af borgerlige og politiske rettigheder eller unddrage sig opfyldelsen af nogen almindelig borgerpligt.

3.4.1 Forbud mod berøvelse af rettigheder

Med ordet »ingen« i Grundlovens § 70 sigtes ikke blot til enhver dansk statsborger eller udlænding, der bor eller opholder sig her i landet, men udtrykket indebærer også, at personer, der bor i udlandet, men ejer ejendom eller driver forretning i Danmark, ikke på grund af deres trosbekendelse kan behandles mindre gunstigt end personer, der bor her i landet. I udtrykket »ingen« ligger også, at ikke blot den, der har en anden trosbekendelse end folkekirkens, men også den, der slet ikke vedkender sig nogen trosbekendelse, er beskyttet af bestemmelsen.

Grundlovens § 70 må også i lighed med andre diskriminationsforbud forstås således, at den ikke kun rammer tilfælde, hvor selve trosbekendelsen er anført som begrundelse, men også tilfælde, hvor der henvises til forhold, der er så nøje forbundet med troen, at resultatet reelt bliver det samme.

Det er i Folketingets Ombudsmands praksis lagt til grund, at der generelt for områder, som omfattes af Grundlovens frihedsrettigheder, herunder gudsdyrkelsens frihed, gælder en pligt for forvaltningsmyndighederne til ved udøvelsen af skønsmæssige beføjelser (positivt) at tage hensyn til borgernes udøvelse af disse friheder og i videst mulig udstrækning undgå at lægge hindringer i vejen for friheden.

På denne baggrund har Ombudsmanden i 1988 i anledning af en klage over, at medlemmer af Jehovas Vidner var blevet nægtet adoptionsgodkendelse,

udtalt, at der såvel ud fra retlige betragtninger som ud fra mere almene synspunkter kunne rejses så vægtige indvendinger mod Adoptionsnævnets meget restriktive praksis med hensyn til godkendelse af Jehovas Vidner som adoptanter, at der var anledning til at overveje en ændring af denne praksis i retning af en mere nuanceret (individualiseret) bedømmelse af adoptionsansøgninger fra Jehovas Vidner.

Uanset den meget kategoriske formulering af § 70 må der dog gøres visse undtagelser fra lighedsprincippet. Det er således i en anden grundlovsbestemmelse, nemlig § 6, fastsat, at regenten skal høre til den evangelisk-lutherske kirke, og samme krav stilles der efter loven om regeringens førelse i tilfælde af kongens fraværelse m.v. til rigsforstanderen.

Derimod kan der ikke stilles krav om, at medlemmer af Folketinget skal tilhøre folkekirken eller noget andet trossamfund.

Det har altid været almindeligt antaget, at folkekirkens gejstlighed, altså biskopper, provster og præster, skal tilhøre folkekirken, og det er nu udtrykkeligt fastsat i loven om ansættelse i stillinger i folkekirken, at præster skal være medlemmer af folkekirken.

For kirkefunktionærernes vedkommende er det ikke nogen retlig nødvendighed, at de tilhører folkekirken, men et menighedsråd, der forlanger eller dog tillægger det betydning, at en ansøger er medlem af folkekirken, kan ikke dermed siges at tage usaglige hensyn eller udøve usaglig forvaltning.

3.4.2 Opfyldelse af borgerpligter

Uanset den kategoriske formulering i Grundlovens § 70 om, at ingen på grund af sin trosbekendelse kan unddrage sig opfyldelsen af nogen almindelig borgerpligt, kan det ikke antages, at bestemmelsen indskrænker lovgivningsmagts kompetence. § 70 udelukker således ikke, at der ved lov gives den, som på grund af sin religiøse overbevisning ikke ønsker at opfylde en gældende forpligtelse, adgang til at opnå fritagelse for denne eller få forpligtelsen omsat til en anden forpligtelse, der ikke kommer i strid med samvittigheden. Det er således fastsat ved lov, at værnepligtige, for hvem militær tjeneste af enhver art må anses for at være uforenelig med deres samvittighed, kan fritages for militær tjeneste mod i stedet at udføre andet statsarbejde, der dog ikke må tjene militære formål.

Litteratur

Danmarks Riges Grundlov med kommentarer. Rediget af Henrik Zahle. 1999 s. 321 ff. og 331 ff.

Preben Espersen: Kirkeret. Almindelig del. 2. udg. 1999 s. 27-37.

Lovgivningens bestemmelser om beskyttelse af religionsfrihed

4.1 Straffelovens bestemmelser

Efter straffeloven straffes den, som søger at forhindre afholdelsen af lovlig offentlig sammenkomst, med bøde eller hæfte eller under skærpende omstændigheder, særlig når handlingen har været forbundet med voldsom eller truende adfærd, med fængsel indtil 2 år. På samme måde straffes den, der ved larm eller uorden forstyrrer bl.a. gudstjeneste eller anden offentlig kirkelig handling, eller som på usømmelig måde forstyrrer ligfærd.

Straffeloven fastsætter også straf med bøde eller hæfte eller fængsel indtil 6 måneder for den, som krænker gravfreden eller gør sig skyldig i usømmelig behandling af lig.

Gravfreden er den fred, hvormed samfundet omgiver en afdøds bisættelsessted, hvad enten der er tale om jordfæstelse på kirkegård eller andetsteds, eller anbringelse af urne med afdøds aske. Enhver handling, der uberettiget krænker denne fred, omfattes af bestemmelsen, fx ved borttagelse af liget, dele eller rester deraf eller af genstande, som er anbragt i graven, ved beskadigelse af gravstedet eller et derpå anbragt mindesmærke. Der er fastsat tilsvarende straf for den, som gør sig skyldig i usømmelig behandling af ting, der hører til en kirke og anvendes til kirkeligt brug. Bestemmelsen forudsætter ikke, at forbrydelsen skal begås i kirken eller under tingenes anvendelse.

I Danske Lov var der fastsat meget vidtgående bestemmelser om straf for gudsbespottelse. Disse bestemmelser havde sammenhæng med en bibelsk opfattelse, hvorefter gudsbespottelse var en forbrydelse, der direkte angreb Gud, hvis straf ville ramme det samfund, der ikke tilintetgjorde forbryderen. Senere sondrede man mellem umiddelbar gudsbespottelse og mindre strafværdig middelbar gudsbespottelse. Efterhånden trængte dog den opfattelse igen, at det måtte ligge uden for den verdslige strafferets rækkevidde at værne om andet end menneskelige interesser. Straffebestemmelser om gudsbespottelse kunne derfor kun have den religiøse følelse eller fred som beskyttelsesobjekt.

Efter dette synspunkt måtte forseelsen anses for en fredskrænkelser af forholdsvis ringe strafværdighed.

Efter straffeloven straffes herefter den, der offentlig driver spot med eller forhåner noget her i landet lovligt bestående religionssamfunds trosfærdomme eller gudsfærdkelse, med hæfte eller under formildende omstændigheder med bøde.

Det er altså ikke den religiøse følelse som sådan, der værnes efter bestemmelsen, men kun den religiøse eller dermed sympatiserende følelse, der knytter sig til her i landet lovligt bestående religionssamfunds trosfærdomme eller gudsfærdkelse. Et religionssamfund er efter Grundlovens § 67 lovligt bestående uden hensyn til, om det af det offentlige er anerkendt som trossamfund eller ej, når det blot intet lærer eller foretager sig, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden.

Begrebet trosfærdomme skal forstås i snæver betydning og ikke som omfattende færdomme af rent etisk, social og lignende karakter.

Bestemmelsen har længe været uden praktisk anvendelse.

Endelig skal nævnes en bestemmelse, der blev indsat i straffeloven i 1939 på baggrund af den nazistiske, antisemitiske hadkampagne. Bestemmelsen fastsætter straf med bøde, hæfte eller fængsel indtil 2 år for den, der offentligt eller med forsæt til udbredelse i en videre kreds fremsætter udtalelse eller anden meddelelse, ved hvilken en gruppe af personer trues, forhånes eller nedværdiges på grund af bl.a. tro.

Bestemmelsens grundlovsmæssighed er draget i tvivl, og den antages af hensyn til ytringsfriheden at måtte fortolkes ret snævert.

4.2 Helligdagslovgivningens bestemmelser

Det er i helligdagsloven bestemt, at der ikke på folkekirkens helligdage må foretages noget, hvorved gudstjenesten forstyrres. Overtrædelse af bestemmelsen straffes med bøde, medmindre højere straf er forskyldt efter den øvrige lovgivning. Bestemmelsen, der som særlovsbestemmelse i princippet også omfatter uagtsomme handlinger, kan opfattes som en udvidelse af reglen i straffeloven som kun omfatter den, der forsætligt ved larm eller uorden forstyrrer gudstjenesten.

Det var tidligere fastsat i helligdagsloven, at offentlige forlystelser mv. ikke måtte finde sted på langfredag, påskedag eller pinsedag efter kl. 6, på juleaftensdag efter kl. 16 eller på juledag, men disse bestemmelser blev ophævet ved en lovændring i 1991.

Litteratur

Preben Espersen: Kirkeret. Almindelig del. 2. udg. 1999 s. 37-39.

Folkekirkelige begrebsbestemmelser

5.1 Indledning

Det folkekirkelige begrebsapparat må betegnes som mangelfuldt. Nogle begreber er indholdsmæssigt uklare, og andre begreber anvendes med vekslende betydningsindhold.

Det mangelfulde begrebsapparat har en stor del af skylden for, at folkekirkens forskellige aktører ofte har svært ved at komme i en fornuftig dialog og ofte taler forbi hinanden.

I det følgende skal forsøges en analyse af en række betydningsindhold af begrebet: Den danske folkekirke.

Efter nogle negative afgrænsninger af folkekirkebegrebet foretages en undersøgelse af folkekirken som forvaltningsvæsen på centralt plan samt på stiftsplan, provstiplan og sogneplan.

Derefter undersøges folkekirken som trossamfund. Undersøgelsen omfatter dels folkekirken som selvstændigt trossamfund, dels folkekirken som summen af lokale evangelisk-lutherske menigheder.

I undersøgelserne indgår en efterprøvelse af, i hvilket omfang der på centralt plan, stiftsplan, provstiplan og sogneplan kan påvises organer eller personer med kompetence til at træffe endelige retlige afgørelser. Med hensyn til spørgsmålet om endelighed ses bort fra den almindelige adgang til domstolsprøvelse.

Der er tale om en rent juridisk undersøgelse. En udtømmende bestemmelse af det folkekirkelige begrebsapparat vil forudsætte fremstillinger af teologisk, herunder retsteologisk, og sociologisk karakter. Noget sådant ligger imidlertid uden for rammerne af denne bog.

5.2 Negative afgrænsninger af folkekirkebegrebet

5.2.1 Folkekirken er ikke statskirke i førkonstitutionel forstand

Begrebet statskirke indebar før Grundloven af 1849 en tvungen tilslutning til den eneste tilladte religion, nemlig den evangelisk-lutherske bekendelse. Og der

var pligt – underbygget af trussel om straf – til deltagelse i en række kirkelige aktiviteter.

En statskirke med dette indhold bortfaldt i 1849. Den hidtidige kirkeorganisation videreførtes vel stort set uændret. Men med religionsfrihedens indførelse kunne enhver nu frit udmelde sig af den til folkekirke omdøbte evangelisk-lutherske kirke, eller – hvis man foretrak at blive – selv frit bestemme, hvilken brug man ville gøre af denne kirke.

Begrebet statskirke i førkonstitutionel forstand må derfor betragtes som et kirkeretshistorisk begreb.

Noget andet er begrebet statskirke i betydningen: kirke med centralt statsligt styre, jf. herom neden for under 5.3.1.

5.2.2 Folkekirken er ikke en bispekirke

Efter Reformationen i 1536 mistede romerkirkens kanoniske ret efterhånden sin betydning som gældende ret i Danmark, og herved bortfaldt en række selvstændige biskoppelige beføjelser.

Der er i dag intet retligt grundlag for, at rent gejstlige instanser kan optræde som producenter af retsregler i konkurrence med Folketing og Kirkeministerium. Biskopperne har således ikke adgang til på egen hånd at producere, ændre eller dispensere fra egentlige retsregler.

Der hersker ikke fuldstændig enighed om, hvorvidt der findes »indre kirkelige anliggender«, altså anliggender, hvori kompetencen er forbeholdt rent kirkelige instanser, hvilket i praksis først og fremmest vil sige biskopperne, jf. herom nærmere i kapitel 6. Det er dog den klart overvejende antagelse i både den juridiske og den teologiske teori, at nogen retlig sondring mellem kirkens ydre og indre anliggender ikke lader sig gennemføre.

At lovgivningsmagten har kompetence også for så vidt angår kirkens »indre anliggender«, er der enighed om i den juridiske teori.

For så vidt angår kirkeministerens kompetence kan der peges på, at det sædvanlige i det danske offentligretlige system er, at en person, der udfører kompetence, *enten* indgår som ansat i en forvaltningspyramide, der har en parlamentarisk ansvarlig minister eller et lokalt folkevalgt organ som øverste kompetente og ansvarlige instans, *eller* har et mandat som folkevalgt med et deraf følgende politisk ansvar. Undtagelse herfra forekommer gennem en række mere eller mindre uafhængige nævn og råd, altså kollegiale organer med en særlig status. Der forekommer derimod så vidt ses ikke eksempler på, at en enkeltperson, der hverken indgår som ansat i et forvaltningshierarki eller er bærer af et politisk ansvar, kan træffe afgørelser, der ikke kan efterprøves af nogen anden administrativ instans.

Den bestående retstilstand anviser imidlertid ikke nogen højere sagkyndig instans til efterprøvelse af biskoppers afgørelser i gejstlige spørgsmål. Der er således ikke nogen mulighed for at henskyde sager til eller at høre biskopperne

som kollegium. Den enkelte biskops kompetenceområde er hans stift, og biskopperne kan ikke med nogen retlig gyldighed optræde som kollegialt organ.

Det synes på denne baggrund ikke at kunne antages, at kirkeministeren skulle være uden kompetence i spørgsmål om »indre kirkelige anliggender«, men kompetencen vil naturligvis altid blive udøvet efter sagkyndig teologisk rådgivning, jf. herom nærmere i kapitel 6.

En udløber af spørgsmålet om kirkens »indre anliggender« er spørgsmålet om den biskoppelige kollats, jf. 7.3.1.3. Det står fast, at biskoppens kollats er en formel betingelse for at kunne tiltræde et embede som præst i stiftet. Om der herudover kan tillægges kollatsen nogen retlig betydning, er omtvistet.

Da kollats er en formel retlig betingelse for, at præster kan tiltræde embede i folkekirken, og da kollats alene kan meddeles af biskoppen, må denne for så vidt siges at træffe en endelig retlig afgørelse. Det må dog i denne forbindelse erindres, at nægtelse af kollats skal være sagligt begrundet. En påstand om, at nægtelsen hviler på usagligt grundlag, dvs. er udtryk for såkaldt magtfordrejning, vil formentlig kunne efterprøves af domstolene.

5.2.3 Folkekirken er ikke en forening eller et juridisk selskab

Man kan i ældre dansk kirkeret finde den opfattelse, at kirken er en forening eller et selskab.

På baggrund af det forfatningsmæssige og lovgivningsmæssige grundlag, som den danske folkekirke hviler på, er der imidlertid ingen tvivl om, at den danske folkekirke hverken kan betegnes som en forening eller et selskab i retlig forstand.

Grundlovens § 4 bestemmer, at den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke, der som sådan skal understøttes af staten. Det bestemmes også i Grundlovens § 66, at folkekirkens forfatning skal ordnes ved lov, hvilket efter den historiske udvikling må forstås således, at folkekirkens forhold er et anliggende for lovgivningsmagten.

Folkekirkens centrale besluttende organer er Folketinget og regeringen (kirkeministeren), jf. herom under 5.3. Decentralt tilkommer beslutningsmyndigheden enten kollegiale organer, hvis valg og virksomhed er fastsat i den kirkelige lovgivning, eller statsansatte enkeltpersoner med Kirkeministeriet som ansættelsesmyndighed, jf. kapitel 8 og 9.

Også reglerne om medlemskab af folkekirken, såvel for optagelse og udtræden som for retten til kirkelig betjening, er lovgivningsmæssigt fastsat. Det fremgår af disse regler bl.a., at intet medlem af folkekirken, der er over 15 år gammel, kan udelukkes af denne mod sin vilje. Medlemskabet kan alene bringes til ophør enten ved medlemmets udtrykkelige begæring eller stiltiende gennem en adfærd fra medlemmets side, der klart udelukker medlemskab, fx tilslutning til et andet trossamfund eller gendåb, eller som klart viser, at medlemskabet ikke ønskes fortsat, jf. under 11.3.

Lovgivningen om folkekirken indeholder ikke selv elementer af foreningsret eller selskabsret, og den udelukker efter sit indhold direkte eller analogisk anvendelse af foreningsretlige eller selskabsretlige bestemmelser eller retsgrundsætninger.

5.3 Folkekirken som forvaltningsvæsen

5.3.1 Folkekirken som centralt statsligt forvaltningsvæsen

Intet trossamfund kan udfolde sin virksomhed uden såvel et regelgrundlag af religiøs eller teologisk karakter som et regelgrundlag, der angiver trossamfundets retlige struktur, herunder hvem der træffer beslutninger på trossamfundets vegne.

Som nævnt under 5.2.3 er folkekirkens centrale besluttende organer Folketinget og regeringen, og folkekirken har således ingen gejstlige organer i form af en synode eller lign., der kan handle på folkekirkens vegne.

Folkekirken er derfor i stats- og forvaltningsretlig henseende et såkaldt *forvaltningsvæsen*. Dvs. en gren af den offentlige forvaltning, der er udsondret gennem sin genstand på samme måde som fx skolevæsen og postvæsen.

Gennem bestemmelsen af folkekirken som et statsligt forvaltningsvæsen er samtidig udtrykt den negative bestemmelse af folkekirken, at den på centralt plan *ikke er et såkaldt forvaltningssubjekt* med selvstændig retssubjektivitet dvs. et juridisk organ med selvstændig retlig handleevne, fx evne til at påtage sig forpligtelser, erhverve rettigheder eller optræde som selvstændig part i retssager. Folkekirkens eneste centrale beslutningsorganer med selvstændig retlig handleevne er rent statslige organer, nemlig Folketing og regering (kirkeminister). Også Højesteret er dog som dømmende instans i den gejstlige retspleje et centralt statsligt organ med selvstændig retlig kompetence af betydning for folkekirken.

5.3.2 Det folkekirkelige forvaltningsvæsen på stiftsplan, provstiplan og sogneplan

Den største del af den samlede forvaltning, der hører under et landsdækkende forvaltningsvæsen, må i de fleste tilfælde af praktiske grunde nødvendigvis varetages regionalt og lokalt. Dette gælder også for folkekirken som forvaltningsvæsen.

Det lokale forvaltningssystem og de lokale forvaltningsmyndigheder kan imidlertid opbygges på forskellig måde.

De lokale forvaltningsmyndigheder kan således være organiseret på den måde, at udnævnelser i alle mere betydningsfulde stillinger foretages af statsmyndigheder. Under en sådan ordning indgår den lokale myndighed i en statslig forvaltningspyramide. Højere statslige myndigheder kan give den lokale myn-

dighed tjenestebefalinger og instrukser både generelt og med hensyn til enkelt-sager. Den lokale myndighed er også undergivet et administrativt, disciplinært ansvar. En sådan organisation benævnes dekoncentration.

Administrationen af de lokale anliggender kan imidlertid også være overladt til myndigheder, der ikke udnævnes af statslige organer, men vælges af den lokale befolkning. Disse myndigheder står ikke i noget almindeligt underord-nelsesforhold til højere myndigheder, og deres medlemmer er ikke undergivet noget administrativt, disciplinært ansvar. En sådan ordning benævnes decentra-lisering.

Der skal ikke her gives nogen nærmere fremstilling af den folkekirkelige styrelsesordning. Der skal alene fremdrages nogle forhold af interesse for beskrivelsen af folkekirken som forvaltningsvæsen.

På *stiftsplan* er de administrative kirkelige opgaver henlagt til stiftsøvrighe-derne og biskopperne. Bortset fra stiftsudvalgene vedrørende mellemkirkeligt arbejde og de stiftsudvalg, der skal nedsættes efter økonomiloven, og som ikke har egentlige administrative funktioner, findes der ikke valgte kirkelige organer på stiftsplanen. Den forvaltningsmæssige organisation på stiftsplan er derfor i alt væsentligt udtryk for en statslig dekoncentration.

På *provstiplan* er den forvaltningsmæssige organisation udtryk for såvel dekoncentration som decentralisering gennem de funktioner, der udøves af henholdsvis den statsligt udnævnte provst og det valgte provstiudvalg.

Medens den forvaltningsmæssige organisation på *sogneplan* tidligere var udtryk for dekoncentration, idet de administrative funktioner blev udført af præsten, er organisationen efter gennemførelsen af lovgivningen om menig-hedsråd og valg til menighedsråd nu også udtryk for decentralisering, idet der følger en vis autonomi af selve det forhold, at det enkelte menighedsråd efter lovgivningen i princippet fremgår af et demokratisk lige og almindeligt lokalt valg.

De enkelte medlemmer af et menighedsråd står således ikke i noget alminde-ligt underordningsforhold til nogen højere myndighed.

Heller ikke menighedsrådet som helhed står i et almindeligt underordningsforhold til nogen anden myndighed. Statslige myndigheder kan ikke give et menighedsråd tjenestebefalinger. Der findes heller ikke nogen overordnet myndighed, som har en almindelig adgang til at lave et menighedsråds beslut-ning om eller til at handle i dets sted.

Menighedsrådet træffer på adskillige områder endelige retlige afgørelser. Menighedsrådet behandles nærmere under 9.5.2.

Præsten har efter den kirkelige lovgivning en række selvstændige beføjelser med hensyn til brug af sognekirke og gudstjenesters og kirkelige handlingers afvikling. Også præsten træffer således endelige retlige afgørelser.

5.4 Folkekirken som trossamfund

5.4.1 Indledning

Medens det ikke kan give anledning til tvivl, at folkekirken er et forvaltningsvæsen, er der ikke enighed om, hvorvidt folkekirken som sådan er et trossamfund.

En række teologiske forfattere er således af den opfattelse, at folkekirken må betragtes som et selvstændigt trossamfund.

Andre teologiske forfattere giver på den anden side udtryk for, at det er den enkelte sognemenighed, der er kirke og dermed også folkekirke.

5.4.2 Folkekirken som selvstændigt evangelisk-luthersk trossamfund

5.4.2.1 Grundlovens bestemmelser

Efter Grundlovens § 4 er den evangelisk-lutherske kirke den danske folkekirke og understøttes som sådan af staten.

Begrebet »den evangelisk-lutherske kirke« var allerede før Grundloven af 1849 den i lovgivningen fastslåede betegnelse for den statsreligion, der hvilede på de bekendelsesskrifter, der er nævnt i D.L. 2-1. Selvom Grundloven ikke selv opregner bekendelsesskrifterne, må det på den anførte baggrund vistnok antages, at det er udelukket at ændre folkekirkens lære ved indførelse af andre bekendelsesskrifter uden ændring af Grundlovens § 4. Jf. herom under 7.1.

Den statslige støtte, der foreskrives i Grundloven, ydes i det væsentlige som tilskud til aflønning af folkekirkens præster, der som nævnt under 5.4.2.2.3 har Kirkeministeriet som fælles ansættelsesmyndighed.

Det bestemmes i Grundlovens § 66, at folkekirkens forfatning ordnes ved lov. Efter den historiske udvikling må bestemmelsen som tidligere nævnt i dag forstås således, at den alene fastslår, at folkekirkens forhold er et anliggende for lovgivningsmagten. Også Kirkeministeriet udøver på sædvaneretligt grundlag anordningsmyndighed på det folkekirkelige område.

Endelig skal nævnes Grundlovens § 69, der udtaler, at de fra folkekirken afvigende trossamfunds forhold skal ordnes nærmere ved lov. Den sproglige affattelse af denne bestemmelse, der aldrig er ført ud i livet, synes at indeholde en forudsætning om, at folkekirken som sådan betragtes som et trossamfund.

5.4.2.2 Kirkelig lovgivning, der omfatter alle folkekirkens lokalmenigheder

5.4.2.2.1 Ændringer i den kirkelige geografiske inddeling

Ændringer i såvel sogne- og pastoratsinddelingen som provsti- og stiftsinddelingen sker ved kongelig resolution efter kirkeministerens indstilling i det enkelte tilfælde. Dette sker med hjemmel i retssædvane, idet der ikke findes udtrykkelige lovbestemmelser om ændringer i den kirkelige inddeling.

5.4.2.2.2 Finansiering af folkekirkens fællesudgifter

Ca. 18% af den kirkelige ligning udskrives som landskirkeskat, dvs. en skat, der pålignes folkekirkens medlemmer med samme udskrivningsprocent i alle folkekirkens ligningsområder.

Langt den største del af landskirkeskatten medgår til dækning af de 60% af lønningerne til folkekirkens præster, som ikke afholdes af staten. Af landskirkeskatten afholdes også udgifter til bl.a. stiftsadministrationerne, revision af menighedsrådenes regnskaber, tjenestemandspensioner til kirkefunktionærer, folkekirkens uddannelsesinstitutioner, fælles forsikringsordning og tilskud til at nedbringe kirkeskatten i de ligningsområder, hvor den er højest.

5.4.2.2.3 Kirkeministeriet er ansættelsesmyndighed for alle folkekirkens præster

Efter lov om ansættelse i stillinger i folkekirken mv. er kirkeministeren ansættelsesmyndighed for alle præster i folkekirken, jf. herom nærmere i kapitel 8. Det er således kirkeministeren, der ansætter og afskediger præster og om fornødent foretager disciplinærfølgelse efter tjenstemandslovgivningens bestemmelser herom.

Løn- og ansættelsesvilkår for de i folkekirken ansatte personalegrupper fastsættes af finansministeren. Dog fastsættes løn- og ansættelsesvilkår for tjenstemandsansat personale i henhold til bestemmelserne i tjenstemandsloven.

5.4.2.2.4 Den gejstlige retspleje

Tidligere blev sager om tilsidesættelse af folkekirkens bekendelsesgrundlag behandlet ved særlige gejstlige domstole, der benævntes provsteretter og landemoderetter.

Efter en udvalgsbehandling gennemførtes en nyordning af den gejstlige retspleje fra 1. juli 1992. Efter nyordningen skal gejstlige læresager behandles ved de almindelige domstole under medvirken af teologisk sagkyndige. Der henvises herom til 7.4.

5.4.2.2.5 Internationalt mellemkirkeligt arbejde

Ved en lov fra 1989 blev det bestemt, at kirkeministeren skal fastsætte nærmere regler om folkekirkens deltagelse i internationalt mellemkirkeligt arbejde, herunder om finansiering af et centralt mellemkirkeligt råds virksomhed af Fællesfonden (dvs. af landskirkeskattemidler), for så vidt denne virksomhed ikke dækkes af bevillinger på finansloven. Endvidere kan ministeren fastsætte regler om finansiering af lokalt mellemkirkeligt arbejde af kirkekassen.

Folketingets Kirkeudvalg udtalte i sin betænkning over lovforslaget, at det var magtpåliggende for udvalget at understrege, at »Det Mellemkirkelige Råd, også efter at det bliver sammensat efter demokratiske regler, ikke har synodal

karakter. Under møder og konferencer tegner deltagerne således kun deres egne synspunkter. Der er fortsat ingen, der kan udtale sig på folkekirkens vegne«.

Kirkeministeren har herefter i en bekendtgørelse fastsat bestemmelser om nedsættelse af stiftsudvalg vedrørende mellemkirkeligt arbejde og om etablering af Det mellemkirkelige Råd.

Hvert stiftsudvalg bestemmer selv arten og omfanget af sin virksomhed. Intet menighedsråd kan imidlertid tvinges til ud af eget budget at afholde nogen udgift til stiftsudvalgets virksomhed.

Det bestemmes videre i bekendtgørelsen, at der oprettes et råd, Det mellemkirkelige Råd, til at varetage folkekirkens mellemkirkelige opgaver på landsplan, herunder til at tage stilling til folkekirkens medlemskab af nationale og internationale kirkelige organisationer. Det mellemkirkelige Råd behandles nærmere under 9.2.3.

5.4.2.2.6 Gudstjenesteordning og ritualer mv.

Ved kirkeordinansen af 1537/39 og alterbogen af 1556 blev der givet bestemmelser om den evangeliske gudstjenestes ordning og udførelse i hele landet.

Danske Lov fra 1683 gav nye bestemmelser på det liturgiske område, idet det i lovens 2-4-4 bestemtes: »Præsterne skulle forette Guds Tieniste i Kirken med Læsning, Sang, Bøn, Prædiken og Sacramenternis Uddeelse, paa den maade og med de Ceremonier, som i Vor Frue Kirke i Kongens Residentz Stad Kiøbenhavn holdis og brugis efter det forordnede Ritual.«

Med ordene »det forordnede Ritual« sigtedes til et kirkeritual, der var under udarbejdelse, og som fremkom i 1685 som Danmarks og Norges kirkeritual. Ved kongelig forordning af 16. januar 1686 blev det påbudt alle at rette sig efter ritualen, der derved fik lovskraft.

Danske Lovs 2-4-4 og Danmarks og Norges kirkeritual af 1685 er stadig udgangspunkterne for folkekirkens gudstjenesteordning. Der er dog i tidens løb sket adskillige ændringer, dels ved udtrykkelige retsforskrifter, dels ved sædvaner. Med virkning fra 1. søndag i advent 1992 er der autoriseret ny Gudstjenesteordning for Den Danske Folkekirke (Den Danske Alterbog) og udsendt en ny ritualbog. Biskopperne har i 1993 udsendt Tillæg til Alterbogen, hvori der er optaget en del materiale til liturgisk fornyelse. Dette tillæg er ikke autoriseret.

Den udtrykkelige retsnormering af liturgiske spørgsmål sker ved kongelig resolution eller kongelig anordning efter kirkeministerens indstilling. Det hjemmelsmæssige grundlag herfor er en retssædvaner. Der er således ved kongelig resolution autoriseret bibeloversættelser, salmebog og ritualer for dåb, nadver og brudevielse samt for bispevielse, kirkeindvielse, præstevielse og provsteindsættelse. Ved kongelig anordning er der fastsat bestemmelser om konfirmation.

Selv om folkekirkens liturgi således er genstand for en egentlig retsnormering, er der betydelige variationer i den danske folkekirkens gudstjenester.

Det skyldes for det første, at der ved autorisation af nye liturgiske bestemmelser ikke sker en ophævelse eller ugyldiggørelse af tidligere autoriserede bestemmelser. Indførelse af ny liturgi kræver tværtimod i det enkelte sogn enighed mellem menighedsråd og præst, jf. herom nedenfor under 5.4.3.6.

For det andet følges der på det liturgiske område mange steder lokal skik og brug i en række forhold. Sådant lokal skik og brug er ikke sædvaneret og kan ikke ændre fastsatte generelle retsfor skrifter for liturgien, men det må dog siges at være en grundlæggende forudsætning for dansk kirkelovgivning, at lokal skik og brug i et vist omfang accepteres som et supplement til fastsatte generelle regler.

5.4.2.2.7 Valg af menighedsråd. Rådets beslutningsprocedure og opgaver

Der er i lov om valg til menighedsråd fastsat detaljerede bestemmelser for opstilling af kandidater til menighedsråd og for valgets gennemførelse og opgørelse.

Menighedsrådets beslutningsprocedure er reguleret i lov om menighedsråd, der indeholder bestemmelser om rådets konstituering og møder.

Menighedsrådets opgaver er bl.a. fastlagt i lov om folkekirkens økonomi og lov om menighedsråd. Det følger af den gældende lovgivnings indhold, at menighedsrådenes beføjelser i vidt omfang er lovbundne. Menighedsrådene har ikke som de danske kommuner nogen selvstændig budgetret og skatteudskrivningsret. Kommunerne kan inden for visse ret vide rammer – den såkaldte kommunalfuldmagt – af egen drift tage opgaver op med henblik på løsning af det lokale kommunale fællesskabs behov. Noget tilsvarende almindeligt frihedsområde uden for det beskudne rådighedsbeløbs rammer, altså en »menighedsfuldmagt« eller en »sognefuldmagt«, der giver det enkelte menighedsråd mulighed for selvstændigt at tage nye udgiftskrævende opgaver op med henblik på at tilgodese lokale, kirkelige behov, findes som udgangspunkt ikke efter den gældende lovgivning.

Udgiftskrævende folkekirkelige opgaver er derfor som udgangspunkt lovbundne, idet navnlig økonomilovens finansieringsbestemmelser angiver, hvilke opgaver der skal eller kan løses i folkekirkeligt regi.

Gennem ændringer i menighedsrådslovgivningen i 1989, 1994 og 1996 er der imidlertid åbnet mulighed for at opnå dispensationer fra store dele af den kirkelige lovgivning, hvis det enkelte menighedsråd eller flere menighedsråd i samarbejde ønsker at løse ikke-lovbestemte folkekirkelige opgaver. Der er også gennem ændringer i lov om folkekirkens økonomi i 1997 åbnet mulighed for samarbejde mellem menighedsråd og stiftsøvrigheder og provstiudvalg og for dispensationer i forbindelse hermed.

Det påhviler efter menighedsrådsloven menighedsrådet at udtale sig om de spørgsmål, der forelægges det af de kirkelige tilsynsmyndigheder.

5.4.2.2.8 Medlemskab af folkekirken

Der er i den kirkelige lovgivning fastsat detaljerede bestemmelser om stiftelse og ophør af medlemskab af folkekirken, om medlemmers ret til kirkelig betjening og om sognebåndsløsning.

Den kristne dåb, dvs. dåben i Faderens, Sønnens og Helligåndens navn, er den grundlæggende betingelse for optagelse i folkekirken. Folkekirkens præster har dåbspligt. Præster kan ikke nægte nogen, som gennem forældre eller selv fremsætter ønske om dåb, adgang til medlemskab af folkekirken. Ej heller menighedsrådet har en sådan beføjelse.

Tilsvarende gælder det med hensyn til ophør af medlemskab, at intet medlem af folkekirken kan udelukkes af denne mod sin vilje, jf. foran under 5.2.3.

Det er således ingen betingelse for medlemskabets opretholdelse, at skyldig kirkeskat betales. Der kan heller ikke kræves nogen form for deltagelse i det kirkelige liv eller for kirkelig aktivitet overhovedet.

Folkekirkens medlemmer hører almindeligvis til menigheden i det sogn, hvor de bor. Medlemskabet indebærer ret til kirkelig betjening af præsten eller præsterne for menigheden.

Ved flytning til et andet sogn bliver et folkekirkemedlem automatisk medlem af sognemenigheden i tilflytningssognet.

Medlemskabet ophører ikke ved flytning til udlandet, idet medlemmet under ophold i Danmark har ret til kirkelig betjening af præsten for den menighed, medlemmet senest hørte til.

Et medlem af folkekirken kan ved sognebåndsløsning slutte sig til sognepræsten for en anden menighed end den, hvortil medlemmet hører. En præst kan kun nægte at modtage en sognebåndsløser, hvis hensynet til denne findes at burde vige for afgørende hensyn til præsten eller dennes menighed, og en præsts afslag kan indbringes for biskoppen.

Gennem reglerne om sognebåndsløsning er der således i meget vidt omfang givet det enkelte folkekirkemedlem adgang til frit at vælge sit lokale kirkelige tilhørsforhold.

Medlemmer af folkekirken, der ønsker at danne en særlig menighed inden for folkekirken med en af dem valgt person som præst, har efter valgmenighedsloven ret til på nærmere angivne betingelser at få en sådan valgmenighed anerkendt af kirkeministeren som et led i folkekirken.

Valgmenighedens udgifter afholdes af menighedens medlemmer, der til gengæld ikke betaler kirkeskat.

En valgmenighed står under tilsyn af provsten for det provsti, hvor valgmenigheden har sit hjemsted, og af stiftets biskop samt under overtilsyn af Kirkeministeriet.

5.4.3 Folkekirken som summen af lokale evangelisk-lutherske trossamfund

5.4.3.1 Indledning

Som nævnt under 5.3.2 er sognet og menighedsrådet en del af det folkekirkelige forvaltningsvæsen. Efter den kirkelige lovgivning er menighedsrådet imidlertid også tillagt en række kompetencer i forbindelse med præsteansættelse og gudstjenesteordning mv. Samtidig er dog præstens uafhængighed af menighedsrådet med hensyn til embedsvirksomhed klart fastslået.

Menighedsrådet som repræsentant for menigheden kan således i en vis udstrækning siges at være også kirkeligt subjekt på det lokale plan. Dette skal behandles nærmere i det følgende.

5.4.3.2 Menighedsrådets initiativret og udtalelsesret

Efter menighedsrådsloven kan menighedsrådet behandle spørgsmål vedrørende sognemenigheden og henvende sig herom til de kirkelige tilsynsmyndigheder. Denne bestemmelse har næppe selvstændigt juridisk indhold, idet en sådan initiativret allerede må følge af menighedsrådets status som lokalt demokratisk valgt repræsentation for menigheden.

Det bestemmes videre i loven, at tilsynsmyndigheden, før den træffer beslutning om spørgsmål, der særligt vedrører en menighedsrådsreds, skal indhente en udtalelse fra menighedsrådet. Dette er dog næppe heller udtryk for andet og mere, end hvad der følger af almindelige forvaltningsretlige grundsætninger.

5.4.3.3 Menighedsrådets medvirken ved præsteansættelse

Der stilles i den kirkelige lovgivning nærmere angivne uddannelseskra-
v til folkekirkens præster, ligesom præster skal være medlem af folkekirken.

Ansættelse af en sognepræst i folkekirken sker efter loven efter indstilling fra menighedsrådet, der skal indstille 3 af ansøgerne i prioriteret rækkefølge. Kirkeministeren kan ikke ansætte en ansøger, som ikke er omfattet af menighedsrådets indstilling. Hvis en ansøger ved første afstemning på menighedsrådets indstillingsmøde har opnået alle afgivne stemmer, skal denne ansøger udnævnes. Hvis der i pastoratet ikke er normeret andre stillinger som sognepræst, skal kirkeministeren udnævne en ansøger, der ved første afstemning har opnået mindst $\frac{2}{3}$ af de afgivne stemmer.

Det er således ikke muligt for kirkeministeren som ansættelsesmyndighed at udnævne en præst, der ikke er omfattet af menighedsrådets indstilling af ansøgere. Og hvis der i menighedsrådet er enighed om – eller i pastorater med kun én præst kvalificeret flertal for – en ansøger, bestemmer menighedsrådet selv, hvem der skal ansættes.

5.4.3.4 Menighedsrådets medvirken ved bispevalg

Folkekirkens biskopper ansættes på grundlag af et valg, der afholdes i stiftet.

Stemmeberettigede ved valget er samtlige medlemmer af stiftets menighedsråd samt repræsentanter for de valgmenigheder, der har hjemsted i stiftet.

Stiftets menigheder har således gennem deres valgte repræsentanter medindflydelse på, hvem der skal føre det gejstlige tilsyn med stiftets præster og menigheder.

5.4.3.5 Stiftsbåndsløsning

Efter den kirkelige lovgivning kan en sognemenighed eller valgmenighed ved stiftsbåndsløsning slutte sig til en anden biskop, som er villig til at modtage den. Denne biskop overtager da tilsynet med menigheden for så vidt angår prædikeembedet, sakramenternes forvaltning og sjælesorgen.

Beslutning om stiftsbåndsløsning skal være vedtaget på et menighedsmøde med mindst tre fjerdedele af de afgivne stemmer og være tiltrådt af menighedens præst eller en af dens præster.

Hvis præsten eller en af præsterne tiltræder det, er det en egentlig ret for enhver af folkekirkens menigheder at løse stiftsbånd. Der kræves ikke samtykke af biskoppen i menighedens eget stift eller godkendelse af kirkeministeren.

5.4.3.6 Menighedsrådets medbestemmelsesret

med hensyn til gudstjenesteordning, ritualer mv.

Efter menighedsrådsloven tilkommer det menighedsrådet at træffe beslutning om tidspunktet for de faste gudstjenester, visse forhold i forbindelse med konfirmation samt indførelse af nye autoriserede salmebøger og salmebogstillæg.

Præsten skal bl.a. have menighedsrådets samtykke til, at der ved de faste gudstjenester eller kirkelige handlinger anvendes en anden autoriseret liturgi eller andre autoriserede ritualer end dem, der hidtil er anvendt i menigheden. Præsten skal også have menighedsrådets samtykke til, at der ved de faste gudstjenester eller kirkelige handlinger foretages mindre ændringer i liturgi og ritualer eller benyttes andre salmebøger og salmebogstillæg end de autoriserede. Til sådanne ændringer kræves tillige biskoppens samtykke.

Derimod vil præsten ved ekstraordinære gudstjenester i overensstemmelse med en lang og fast praksis kunne foretage afvigelser fra gudstjenestens sædvanlige form uden at skulle indhente tilladelse fra menighedsrådet eller biskoppen. Men der må naturligvis ikke handles i strid med folkekirkens bekendelsesgrundlag.

5.4.3.7 Præstens uafhængighed af menighedsrådet

Det bestemmes i menighedsrådsloven, at præsten i sin embedsvirksomhed, herunder den private sjælesorg, er uafhængig af menighedsrådet.

Der består således ikke noget over- og underordningsforhold mellem menighedsrådet og præsten. Menighedsrådet fører ikke tilsyn med præsten og kan

ikke give denne tjenestebefalinger eller direktiver. En anden sag er, at menighedsrådet som anført under 5.4.3.6 udøver en række beføjelser, der er af væsentlig betydning for præstens virksomhed.

Da menighedsrådet ikke er ansættelsesmyndighed for præsten, jf. under 5.4.2.2.3, kan det ikke disciplinærforfølge eller afskedige denne. I kraft af sin almindelige initiativret, jf. under 5.4.3.2, kan menighedsrådet imidlertid over for kirkeministeren rejse spørgsmål om disciplinærforfølgning efter tjenestemandsløvgivningen, der i givet fald vil kunne udløse sanktioner, herunder afsked. Et menighedsråd kan også over for kirkeministeren rejse spørgsmål om diskretionær afsked på grund af samarbejdsvanskeligheder eller uegnethed til at bestride stillingen.

Endelig kan menighedsrådet stille forslag om anvendelse af den særlige afskedigelsesadgang efter tjenestemandsløvens § 43 (»skilsmisseparagraffen«), hvorefter der efter indstilling af provst og biskop kan meddeles en præst afsked på særligt gunstige økonomiske vilkår, hvis der mellem præsten og menigheden gennem en årrække har bestået en dybtgående uoverensstemmelse, som betyder en væsentlig hindring for det kirkelige livs trivsel på det pågældende sted.

5.5 Konklusion

De negative afgrænsninger af folkekirkebegrebet, altså at folkekirken ikke er statskirke i førkonstitutionel forstand, ikke er en bispekirke og ikke er en forening eller et selskab, kan ikke give anledning til tvivl.

Det er også utvivlsomt, at folkekirken er et forvaltningsvæsen, altså en del af den statslige forvaltning. Det forhold, at en række forvaltningskompetencer er dekoncentreret eller decentraliseret til organer eller personer på stifts-, provsti- eller sogneplan, ændrer intet heri.

Om folkekirken kan betegnes som et selvstændigt evangelisk-luthersk trossamfund, kan derimod give anledning til tvivl. Det er dog et spørgsmål, om denne tvivl grunder sig på andet og mere end en vekslende terminologi, altså hvad man vil indlægge i begrebet trossamfund.

I den kirkelige lovgivning betegnes folkekirken undertiden direkte som et trossamfund. I loven om medlemskab af folkekirken siges det således, at personer, der er døbt i et andet evangelisk-luthersk trossamfund end folkekirken, bliver medlem af folkekirken ved at slutte sig til en af dens menigheder, og i bekendtgørelsen om stiftelse og ophør af medlemskab af folkekirken tales der om »en person, der er døbt i et andet evangelisk-luthersk trossamfund her i landet end folkekirken«.

Det står således fast, at folkekirken som sådan i hvert fald i et vist omfang betegnes som et trossamfund i den retlige terminologi.

Som en argumentation ud fra reale grunde vil følgende kunne anføres.

For antagelsen af folkekirken som et selvstændigt trossamfund taler, at folkekirkens besluttende organer, altså Folketinget og regeringen (kirkeministeren), under udøvelsen af deres kompetencer i kirkelige anliggender skal respektere den grundpræmis af *teologisk* indhold, der er indeholdt i Grundlovens § 4. Det hedder heri, at det er den evangelisk-lutherske kirke, der er den danske folkekirke. Og hvad der i denne sammenhæng skal forstås ved den evangelisk-lutherske kirke er på den historiske baggrund rimeligt klart, nemlig en kirke, hvis bekendelse hviler på de i Danske Lov 2-1 opregnede bekendelsesskrifter. Det kan altså siges at være en »generalklausul« for Folketinget og kirkeministeren, at regelproduktion og regelanvendelse på det kirkelige område skal ske i overensstemmelse med – eller i hvert fald ikke i strid med – den evangelisk-lutherske bekendelse, således som denne er beskrevet i Danske Lov og vel også – i hvert fald i et vist omfang – i kirkelig, herunder senere kirkelig tradition.

Det synes på denne baggrund ikke afgørende, om folkekirken har selvstændige kirkelige besluttende organer, således som oprindeligt forudsat ved Grundloven af 1849, eller om besluttende organerne er statslige organer, der skal udøve deres beføjelser på de foran nævnte præmisser.

Der er ved den kirkelige lovgivning, som den er beskrevet under 5.4.2.2, skabt en struktur for folkekirken, der klart opfylder de retlige minimumskrav med hensyn til organisation og beslutningskompetence, der må stilles til ethvert trossamfund.

Folkekirkens menighedsråd som bestyrelser for lokalmenighederne må siges at være selvstændige retssubjekter med juridisk handleevne på en række områder, ikke blot som et lokalt led i folkekirken som forvaltningsvæsen, men også med hensyn til valg af præst, biskoppeligt tilsyn samt gudstjenesteordning og ritualer mv.

Det kan imidlertid ikke tale imod at anse folkekirken for et trossamfund, at de enkelte lokale menigheder har en vis autonomi inden for den fælles ramme. Noget sådant er formentlig tilfældet inden for alle større trossamfund.

Imod at anse folkekirken som et selvstændigt trossamfund er anført, at »ingen kan tale på folkekirkens vegne«. Hertil kan siges, at folkekirkens besluttende organer, altså Folketing og kirkeminister, i hvert fald *beslutter* på folkekirkens vegne gennem kirkelig lovgivning og autorisation af gudstjenesteordning og ritualer mv. Men det nævnte udsagn kan siges at have en vis mening, hvis det forstås derhen, at ingen autoritet kan tale på det enkelte folkekirkemedlems vegne med hensyn til dettes nærmere trosopfattelse. Dette forhold synes imidlertid ikke at tale imod at opfatte folkekirken som et trossamfund.

Hvis foranstående lægges til grund, må konklusionen være, at den danske folkekirke er såvel et statsligt forvaltningsvæsen som et trossamfund.

Denne konklusion synes at måtte være bestemmende også for lokalmenighedernes status.

Efter den foran anførte begrebsbestemmelse er folkekirken et trossamfund med fælles, autoriserede gudstjenesteordninger og ritualer, med fælles gejstlig retspleje, med fælles ansættelsesmyndighed for præster, med fælles regler for lokalmenighedernes valg af deres repræsentative organer (menighedsrådene), med fælles regler for medlemskabs stiftelse, ophør, rettigheder og pligter samt i et vist omfang fælles (statsstøttet) økonomi. Hvis en lokal evangelisk-luthersk menighed ønsker at virke inden for den ramme, som det nævnte regelsæt definerer, så synes konklusionen at være, at menigheden er en del af folkekirken som selvstændigt trossamfund, hvilket som foran berørt ikke udelukker en ret vidtgående autonomi for den enkelte lokalmenighed.

Hvis en evangelisk-luthersk lokalmenighed ikke ønsker at virke under det regelsæt, der definerer den folkekirkelige ramme, er afgørelsen herom naturligvis menighedens egen. Men menighedens retlige status må da være en evangelisk-luthersk frimenighed. Denne status er ikke ensbetydende med, at enhver forbindelse med folkekirken afbrydes, idet den folkekirkelige lovgivning tillægger de evangelisk-lutherske frimenigheder en række rettigheder, som ikke tilkommer andre trossamfund uden for folkekirken.

Det vil af det foranstående være fremgået, at begrebet »folkekirke« anvendes i flere – vidt forskellige – betydninger, nemlig som forvaltningsvæsen, som trossamfund i retlig, sociologisk eller teologisk forstand og som evangelisk-luthersk kirke i teologisk forstand.

Det siger sig selv, at det er vigtigt for en meningsfyldt diskussion, at det i de givne sammenhænge så vidt muligt anføres eller fremgår, i hvilken betydning begrebet »folkekirke« anvendes.

Dette iagttages imidlertid langt fra altid. Måske er det i nogle sammenhænge umuligt at nå til fuldstændig klarhed eller entydighed. Men dette forhold kan ikke være begrundelse for at undlade bestræbelser på en forbedring af begrebsapparatet i øvrigt.

5.6 Vurdering af folkekirken som kirkeordning

5.6.1 Indledning

Inden for rammerne af den evangelisk-lutherske bekendelse er der naturligvis ikke nogen bestemt kirkeordning, der generelt kan gøre krav på betegnelsen ideel. Både imellem de forskellige evangelisk-lutherske kirkesamfund og inden for de enkelte kirkesamfund vil der på baggrund af forskellige traditioner, historiske og nationale særpræg og samfundsindretningen i det hele være forskellige opfattelser af indholdet af en ideel kirkeordning.

På den anden side er det formentlig muligt at opnå bred tilslutning til den grundtese, at der er en række hensyn, der i et eller andet omfang skal tilgodeses

i enhver kirkeordning, der hviler på det evangelisk-lutherske bekendelsesgrundlag.

Som de væsentligste af sådanne hensyn kan nævnes beskyttelse mod bekendelsesgrundlagets udgliden og af præstens forkyndelsesfrihed og menighedernes frihed til at vælge mellem forskellige former for forkyndelse og liturgi inden for bekendelsesgrundlagets rammer samt retssikkerhed for såvel gejstlige aktører som læge medlemmer inden for kirkesamfundet.

I det følgende foretages en vurdering af, i hvilket omfang sådanne væsentlige hensyn til de enkelte aktører inden for den danske folkekirke er tilgodeset.

5.6.2 Folkekirkeordningens fordeling af kompetencer til dens enkelte aktører

5.6.2.1 Folketinget

Vel kan der ikke af Grundlovens § 4 uddrages præcise afgrænsninger af kirkelige kompetenceforhold, men bestemmelsen er på den anden side heller ikke nogen tom løfteparagraf. Den har et egentligt juridisk indhold og kan som nævnt opfattes som en »generalklausul«, der pålægger Folketinget at drage omsorg for, at der tages skyldigt hensyn til indholdet af den evangelisk-lutherske bekendelse i forbindelse med fastlæggelse af retsregler på det kirkelige område.

5.6.2.2 Kirkeministeren

Det påhviler kirkeministeren at tage initiativ til udarbejdelse og fremsættelse af forslag til lovgivning eller ændringer i lovgivning, der er påkrævet til varetagelsen af folkekirkens tarv.

Det påhviler også kirkeministeren at handle i overensstemmelse med de ministerbemyndigelser, der er indeholdt i den kirkelige lovgivning.

Endelig påhviler det kirkeministeren at udøve den selvstændige anordningsmyndighed, der på sædvaneretligt grundlag tilkommer ministeren med hensyn til liturgiske spørgsmål som fx autorisation af nye ritualer og salmebøger samt bibeloversættelser.

Kirkeministeren udøver de foran nævnte beføjelser og pligter under fuldt parlamentarisk ansvar over for Folketinget og dettes kirkepolitiske udvalg.

5.6.2.3 Folkekirkens biskopper

Folkekirkens biskopper er sideordnede, og ingen biskop står således i underordningsforhold til nogen anden biskop.

Biskopperne kan ikke med retlig gyldighed optræde som kollegialt organ, og ingen biskop behøver at følge en opfattelse, som et flertal af biskopperne går ind for.

Biskoppen vælges for hele sin embedstid, og der er ikke adgang til med retlig virkning at stille mistillidsvotum til biskoppen. Biskoppen er derfor i sit tilsyn og sin embedsførelse i øvrigt uafhængig af stiftets menigheder.

Som følge af deres status som tjenestemænd er folkekirkens biskopper beskyttet af tjenestemandsløvgivningen. De er også omfattet af lovgivningen om den gejstlige retspleje.

5.6.2.4 Folkekirkens præster

Den enkelte præst i folkekirken er sikret en betydelig retssikkerhed og frihed under udøvelsen af sin tjeneste.

Kirkeministeriet er ansættelsesmyndighed for alle præster, og præsterne er beskyttet af lovgivningens bestemmelser om tjenestemænd og om gejstlig retspleje.

Præsten står ikke i noget underordningsforhold til menighedsrådet. Biskoppen fører tilsyn med præstens embedsvirksomhed og kan i denne forbindelse give påbud om ophør af ulovligheder, ligesom biskoppen kan træffe afgørelser om visse nærmere bestemte forhold i forbindelse med præstens virksomhed, men der består ikke noget egentligt over- og underordningsforhold imellem biskop og præst indeholdende en almindelig adgang for biskoppen til at give præsten tjenestebefalinger eller instrukser.

Den enkelte præst kan således i vid udstrækning selvstændigt tilrettelægge sit arbejde.

Folkekirkens præster har ret til at bruge de kirker, de er ansat ved, til gudstjenester, kirkelige handlinger og kirkelige møder. Præsterne kan også overlade en kirke, de er ansat ved, til andre præster i folkekirken til gudstjenester og kirkelige handlinger, og de kan tillade ikke præsteviede at tale i kirken ved gudstjenester og kirkelige handlinger.

Præster i folkekirken nyder efter visse bestemmelser i lovgivningen en særlig »samvittighedsbeskyttelse«. En præst kan således nægte at vie en fraskilt og nægte at foretage mægling mellem registrerede partnere.

5.6.2.5 Folkekirkens menigheder

Efter den kirkelige lovgivning er det menighedsrådet, der forestår administrationen af sognets kirker, kirkegårde, præstegårde samt menighedslokaler mv. Menighedsrådet er også ansættelsesmyndighed for kirkefunktionærer og anden medhjælp.

Med hensyn til finansieringen af disse opgaver indgår menighedsrådet i et samspil med provstiudvalget, idet menighedsrådet har den indstillende og provstiudvalget den godkendende myndighed i forbindelse med tilvejebringelsen af sognets budget.

Som en del af statens støtte til folkekirken foregår opkrævningen af kirkeskatten gennem de almindelige skattemyndigheder i forbindelse med opkrævningen af de statslige og kommunale skatter.

Ud over denne betydelige autonomi i forbindelse med tilvejebringelse og drift af de ydre rammer for det lokale kirkeliv har menighedsrådet imidlertid også afgørende indflydelse i forbindelse med ansættelse af sognepræst og i forbindelse med valg af provstiudvalg og af stiftets biskop.

Menighedsrådet har også en betydelig medindflydelse med hensyn til gudstjenesteordning og ritualer mv.

Medlemmer af folkekirken kan danne en valgmenighed, og en menighed kan med tiltrædelse af menighedens præst eller en af dens præster slutte sig til en anden biskop end stiftets.

5.6.2.6 Folkekirkens enkelte medlemmer

Den kirkelige lovgivning giver det enkelte medlem af folkekirken en meget stor retssikkerhed.

Intet medlem kan udelukkes af folkekirken mod sin vilje eller udsættes for kirketugt gennem nægtelse af kirkelig betjening.

Det enkelte medlem er også sikret indsigt i den kirkelige administration ved lovgivningen om offentlighed i forvaltningen og forvaltningsloven og beskyttelse gennem klageadgang til højere kirkelige myndigheder og Folketingets Ombudsmand.

Ethvert voksent medlem af folkekirken er også sikret demokratisk medindflydelse gennem menighedsrådsvalglovens bestemmelser om valgret og valgbarhed til menighedsråd.

Den kirkelige lovgivning giver også det enkelte medlem en udstrakt frihed med hensyn til benyttelse af folkekirken.

Folkekirkens gudstjenester er offentlige, og den enkelte har derfor mulighed for at finde en forkyndelsesform, der passer netop ham eller hende. Og gennem reglerne om sognebåndsløsning kan man opnå kirkelig betjening af en præst, man har tillid til og sympati for.

Endelig giver det biskoppelige tilsyn med folkekirkens præster det enkelte medlem en garanti for, at forkyndelse og kirkelig betjening er i overensstemmelse med den evangelisk-lutherske lære, idet der vil blive skredet ind i tilfælde af tilsidesættelse af folkekirkens bekendelsesgrundlag.

Som en ret, der vel ikke tilkommer det enkelte medlem, men dog en meget lille kreds af medlemmer, kan nævnes, at det i den kirkelige lovgivning er fastsat, at hvis mindst 10 af sognemenighedens medlemmer forlanger det, skal sognekirken stilles til rådighed til afholdelse af gudstjeneste ved en anden præst i folkekirken end den eller de præster, der er ansat ved kirken.

5.6.3 Konklusion

Den gennemgang, der i det foranstående er foretaget af de folkekirkelige aktørers retlige status, har afdækket to helt afgørende særkender for den danske folkekirke som kirkeordning.

Det første særkende er en meget høj grad af magtspredning og magtafbalancering og en heraf følgende høj retssikkerhed. Folkekirkens strukturelle opbygning og kompetencefordeling gør det på alle niveauer overordentlig vanskeligt at slippe godt fra magtmisbrug og embedsovergreb.

Det andet afgørende særkende er en meget høj grad af frihed og mulighed for forskellighed. Den kirkelige lovgivning sikrer både gejstligheden, menighederne og det enkelte folkekirkemedlem en udstrakt adgang til at indrette sig efter egne ønsker.

Den danske folkekirke er således særdeles rummelig, men der er gennem det biskoppelige tilsyn og den gejstlige retspleje skabt den nødvendige beskyttelse mod utilladelig krænkelse og udgliden af det evangelisk-lutherske bekendelsesgrundlag.

Sammenfattende kan siges, at folkekirkens grundstruktur, således som den er groet frem gennem den historiske udvikling siden Reformationen, er udtryk for en vidtgående afbalancering af myndighedsudøvelse, kirkelig frihed og respekt for bekendelsesgrundlaget.

Litteratur

Preben Espersen: Kirkeret. Almindelig del. 2. udg. 1999 s. 43-60.

Preben Espersen: Folkekirkebegrebet i kirkeretlig belysning. Præsteforeningens Blad 26/1992. Kirkeretsantologi 1994 s. 84 ff.

Jørgen Stenbæk: Folkekirkebegrebet i retsteologisk belysning. Præsteforeningens Blad 27/1992. Kirkeretsantologi 1994 s. 20 ff.

Folkekirkens »indre anliggender«

6.1 Indledning

Der opereres i den kirkepolitiske debat ofte med begrebet »kirkens indre anliggender.«

Begrebet »indre anliggender« er imidlertid uklart og bruges i flere forskellige betydninger.

Hvis man tager udgangspunkt i den kirkelige lovgivning, vil man finde, at begrebet »indre anliggender« kun forekommer aldeles sporadisk.

Begrebet optræder dog i en række lovudkast, der aldrig blev til egentlige lovforslag. Det kirkelige udvalg, der ved lov blev nedsat i 1903, og som afsluttede sit arbejde i 1907, udarbejdede således et udkast til en lov om folkekirkens forfatning, hvori det bl.a. hed: »Ingen ny anordning i rent indre kirkelige anliggender må udstedes af den udøvende magt, når Kirkerådet modsætter sig samme. Som rent indre anliggender anses alle sager, der vedrører kirkens lære og gudstjeneste, nådemidlernes forvaltning, alterbog, salmebøger, sjælesørgerforholdet mellem præst og menighed, undervisningen i den kristelige børnelærdom og hjælpemidlerne derved, kirketugten (indenfor det rent kirkelige område og uden indgreb i menighedsmedlemmernes borgerlige stilling og rettigheder), præstevielsen og adgangen til prædikestolen«.

I det grundlovsforslag, der blev vedtaget af Rigsdagen i 1939, men som faldt ved den efterfølgende folkeafstemning, var der til reglen om, at folkekirkens forfatning ordnes ved lov, tilføjet: »Ændringer vedrørende kirkens indre forhold kan kun gennemføres, efter at forhandlinger derom er ført med biskopperne«.

I forbindelse med grundlovsændringen i 1953 blev der imidlertid ikke fremsat forslag om sådan obligatorisk høring. Forfatningskommissionens betænkning beskæftigede sig overhovedet ikke med folkekirkens forhold.

I loven om Folketingets Ombudsmand er anført, at folkekirken er omfattet af ombudsmandens virksomhed bortset fra spørgsmål, der direkte eller indirekte vedrører kirkens lære eller forkyndelse.

Der kan på denne baggrund ikke af den kirkelige lovgivning umiddelbart udledes en bestemmelse af begrebet »indre anliggender«.

Der er da også både i den hidtidige juridiske og teologiske teori overvejende enighed om, at en retlig sondring mellem kirkens ydre og indre anliggender ikke kan udledes af den gældende retsordning.

I det følgende skal imidlertid forsøges, om det alligevel ikke er muligt at give begrebet »indre anliggender« et meningsfuldt indhold. Først ved at foretage en negativ afgrænsning af begrebet og derefter en positiv afgrænsning.

6.2 Negativ afgrænsning af »indre anliggender«

Den danske folkekirke har som tidligere berørt ikke et organ i form af en synode eller lignende, der repræsenterer folkekirken som sådan eller har beslutende myndighed eller varetter over for lovgivningsmagtens vedtagelser eller regeringens beslutninger.

Som udgangspunkt er der derfor ikke tvivl om, at folkekirkens øverste beslutningsorganer er Folketinget og regeringen. Spørgsmålet er alene, om der er visse begrænsninger i disse organers kompetence eller med andre ord, om der inden for folkekirkens område findes »indre anliggender«, hvori kompetencen eksklusivt er forbeholdt rent kirkelige instanser, hvilket i praksis først og fremmest vil sige den enkelte biskop.

For så vidt angår *lovgivningsmagtens* kompetence hersker der ikke nogen tvivl.

Der findes en række bestemmelser i Grundloven, som Folketinget må respektere, fx § 4 om, at den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke, og § 6 om, at kongen skal høre til den evangelisk-lutherske kirke.

Men bortset fra sådanne udtrykkelige og klart normative grundlovsbestemmelser kan der ikke antages at bestå indskrænkninger i lovgivningsmagtens kompetence med hensyn til retlig regulering af kirkelige anliggender.

Specielt skal det bemærkes, at Grundlovens § 66, hvori det hedder, at folkekirkens forfatning ordnes ved lov, næppe i dag har andet indhold, end at folkekirkens forfatningsforhold er et lovgivningsanliggende.

At lovgivningsmagten er kompetent, også for så vidt angår kirkens »indre anliggender«, er der da også enighed om i den juridiske teori.

Og i praksis *har* lovgivningsmagten reguleret klart kirkelige anliggender. Som eksempel kan nævnes den såkaldte »Lex Vaalse«. Ved denne lov fra 1917 blev en sognepræst indsat uden kollats fra biskoppen, der blev fritaget for at føre tilsynet med præsten for så vidt angik prædikeembedet, sakramenternes forvaltning samt sjælesorgen i det hele, idet dette tilsyn overgik til kirkeministeren. Som yderligere eksempler kan nævnes lovgivningen om kvinders adgang til at søge præsteembede og om adgang for biskopper til fritagelse i visse tilfælde for at føre tilsyn med en menighed og dennes præster.

For så vidt angår *regeringens*, dvs. *kirkeministerens*, kompetence, er forholdet det, at ministeren har en selvstændig anordningsmyndighed på en lang række kirkelige områder, dvs. en adgang til på egen hånd at udstede bindende retsregler, uden at Folketinget inddrages. Hjemmelen hertil er en forfatnings-sædvane, der går tilbage til overgangen fra enevælden til demokratiske forfatningsforhold i 1849.

Man kunne naturligvis ikke fra den ene dag til den anden tilvejebringe en lovgivning, der var vedtaget af Rigsdagen, og som dækkede samtlige områder. Det var derfor nødvendigt at lade førkonstitutionelle retsforskrifter bevare deres gyldighed, indtil Rigsdagen kunne lovgive på området.

På nogle områder blev der imidlertid ikke lovgivet. Forvaltningen vedblev så ganske naturligt på disse felter at udstede anordninger uden hjemmel i konstitutionel lov. I tidens løb fæstnede sig den opfattelse, at der var visse anliggender, der hørte under forvaltningen – altså uanset om der kunne henvises til førkonstitutionelle retsregler. På denne måde opstod en retssædvane, hvorefter forvaltningen i visse anliggender kan udstede anordninger uden lov hjemmel.

Den nævnte retssædvane gælder ikke med grundlovskraft. Det har aldrig været meningen, at forvaltningens kompetence skulle kunne fortrænge lovgivningsmagtens, men kun, at den skulle gælde, indtil der bliver lovgivet på området.

Som eksempler på kirkelige anliggender, der retligt reguleres ved selvstændige kirkeministerielle anordninger uden hjemmel i lov, men med grundlag i en retssædvane, kan nævnes anordninger om ritualer, om prædiketekster, om præstevielse, om dåb og altergang og om konfirmation.

Kirkeministeren har således kompetence til retligt at regulere anliggender, der sædvanligvis netop betragtes som »indre kirkelige«. Det må endda siges at være en klar forudsætning fra lovgivningsmagtens side, at kirkeministeren gør brug af sin kompetence, da en sådan retlig regulering er nødvendig, for at folkekirken kan fungere, og Folketinget hidtil har afstået fra at lovgive på disse områder, som man har fundet det rigtigst at undtage fra lovgivningsprocessens sædvanlige, politisk prægede forhandlings- og beslutningsform.

Det må imidlertid stærkt understreges, at Kirkeministeriets anordningsmyndighed her udøves på grundlag af indstilling eller rådgivning fra bl.a. *teologisk sagkundskab*, fx i form af betænkninger fra udvalg eller arbejdsgrupper eller indstillinger fra biskopperne. Grænsen for, hvad der skal henregnes til den teologiske sagkundskab, og hvem der er mest kompetent til at repræsentere den, kan måske af og til give anledning til tvivl. Men princippet er klart nok. Kirkeministeriet besidder ikke selv teologisk sagkundskab og foretager ikke på egen hånd regelfastsættelser, der har berøring med kirkens lære eller forkyndelse, altså uden om teologisk ekspertise.

Det samme princip gælder med hensyn til afgørelse af spørgsmål om tilsidesættelse eller overtrædelse af regler, der er fastsat på grundlag af teologisk

sagkundskab. Kirkeministeriet afgør ikke sådanne sager, uden at der foreligger en teologisk sagkyndig indstilling, normalt fra vedkommende biskop.

Det må på den anden side som tidligere berørt understreges, at der savnes retligt grundlag for, at rent gejstlige instanser kan optræde som producenter af retsregler i konkurrence med Folketing og Kirkeministerium. Der tilkommer ikke gejstlige instanser nogen adgang til på egen hånd at producere, ændre eller dispensere fra egentlige retsregler.

Konklusionen af den negative afgrænsning af »Kirkens indre anliggender« er altså, at der ikke findes kirkelige områder, der er immune over for retlig regulering fra statslige myndigheder, der efter forfatningen er kompetente til at foretage en sådan regulering.

6.3 Positiv afgrænsning af »indre anliggender«

Den omstændighed, at der ikke er noget kirkeligt område, der retligt set i princippet er immunt over for statslig indgriben, er imidlertid ikke ensbetydende med, at folkekirken som selvstændigt begreb er meningsløst i retlig sammenhæng.

Det udtales i Grundlovens § 4, at den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og understøttes som sådan af staten.

Allerede bestemmelsens ordlyd må siges at forudsætte en eller anden form for selvstændighed i forhold til staten. Som det er sagt: »Ingen ville finde på at sige, at statsbanerne understøttes af staten. De drives af staten«.

Men hvad der er mere væsentligt: Det angives udtrykkeligt i Grundlovens § 4, at den danske folkekirke er den evangelisk-lutherske kirke.

Begrebet »den evangelisk-lutherske kirke« var allerede før Grundloven af 1849 den i lovgivningen fastslåede betegnelse for den statsreligion, der hvilede på de i Danske Lov nævnte bekendelsesskrifter.

Bekendelsesskrifterne er teologiske udsagn, der opererer med teologiske begreber. Den danske folkekirke hviler altså også som retlig størrelse i et vist omfang på teologiske udsagn og begreber i folkekirkens bekendelsesskrifter.

Såvel lovgivningsmagten som Kirkeministeriet er således forpligtet til også at inddrage overvejelser om folkekirkens teologisk-normative grundlag i lovforberedelse og forvaltning. En rådspørgen af teologisk sagkundskab finder da også til stadighed sted både i lovforberedende udvalg og i den løbende daglige forvaltning.

Selvom teologer ikke på egen hånd kan producere eller ændre retsregler, øver de altså en betydelig indflydelse både i regelproduktionsprocessen og med hensyn til retsanvendelsen.

Det skal endelig nævnes, at statsmagten aldrig har blandet sig normativt i folkekirkens læregrundlag. Det gjorde end ikke enevælden. For så vidt har

staten altid respekteret, at det er som evangelisk-luthersk kirke, staten støtter folkekirken. En sådan indholdsmæssig begrænsning er særegen for folkekirkeområdet. Staten styrer fx folkeskolen både institutionelt og indholdsmæssigt.

6.4 Konklusion

På den ene side er det klart, at Grundlovens § 4 ikke er nogen tom løfteparagraf. Bestemmelsen har et egentligt juridisk indhold, først og fremmest derved, at den fastslår, at den danske folkekirke, som staten skal understøtte, er den evangelisk-lutherske kirke.

På den anden side er det lige så klart, at der ikke af Grundlovens § 4 kan uddrages præcise afgrænsninger vedrørende kirkelige kompetenceforhold. Men Grundlovens § 4 er relevant i en *argumentation* over for Folketing og administration om, hvordan retsregler på det kirkelige område bør udformes eller administreres. Men denne argumentation kommer man heller ikke uden om. Man kan altså ikke uden videre med § 4 i hånden sætte Folketingets lovgivning eller Kirkeministeriets anordninger eller afgørelser ud af kraft.

Som behandlet i kapitel 2 vil udviklingen af en dansk retsteologi være af væsentlig betydning for den retspolitiske diskussion på det folkekirkelige område.

Litteratur

Preben Espersen: Kirkeret. Almindelig del. 2. udg. 1999 s. 61-71.

Hans Gammeltoft-Hansen: Forkyndelsesfrihed – i retlig belysning. Retsvidenskabeligt institut. 1984 s. 31 ff.

Jørgen Stenbæk: Folkekirken mellem den evangelisk-lutherske kirke og staten – en kirkeretlig overvejelse. Kritisk forum for praktisk teologi 39/1990. Kirkeretsantologi 1991 s. 50 ff.

Folkekirken's bekendelsesgrundlag og liturgi

7.1 Folkekirken's bekendelsskrifter

Begrebet »den evangelisk-lutherske kirke« var som tidligere berørt allerede før Grundloven af 1849 den danske lovgivnings betegnelse for den statsreligion, som hvilede på de bekendelsskrifter, der er nævnt i D.L. 2-1.

Når det i 1849 blev bestemt i Grundloven, at den evangelisk-lutherske kirke skulle være den danske folkekirke og som sådan skulle understøttes af staten, blev det derfor samtidig fastslået, at folkekirken's bekendelsesgrundlag er de bekendelsskrifter, der er nævnt i Danske Lov.

Efter D.L. 2-1 er bekendelsskrifterne: »Den hellige Bibelske Skrift, det Apostoliske, Nicæniske og Athanasii Symbol og den uforandrede Aar 1530 overgivne Augsburgske Bekendelse samt Luthers lille Katekismus«.

Ingen af disse bekendelsskrifter er særegne for den danske folkekirke. De fire første er overtaget fra den romersk-katolske kirke, og de to sidste er udtryk for det fælles lutherske grundlag, der blev antaget i Danmark ved Reformationen.

Der findes ikke nogen autentisk tekst af de bibelske skrifter, hverken på grundsprøgene eller i dansk øversættelse, men ingen øversættelse kan benyttes i folkekirken uden at være autoriseret dertil. Denne autorisation sker ved kongelig resolution efter indstilling af kirkeministeren.

Ved et privilegium fra 1740 er der givet Det kongelige Vaisenhus eneret til at lade trykke danske bibler og Nye Testamenter med alle slags skrifter og i alle slags formater. Denne eneret hævdes dog kun med hensyn til autoriserede øversættelser og er således ikke til hinder for, at der i Danmark udgives øversættelser af Bibelen eller dennes enkelte bøger som privatarbejder og til privat brug.

Bekandelsskrifternes retlige betydning er for det første, at de er rettesnor for læren, idet folkekirken's præster er bundet af bekendelsesgrundlaget og, som det siges i præsteløftet, skal beflitte sig på at »forkynde Guds ord rent og purt,

således som det findes i de profetiske og apostoliske skrifter og i vor danske evangelisk-lutherske folkekirkens symbolske bøger«.

Præstens pligt til at respektere bekendelsesgrundlaget er ikke begrænset til udøvelsen af præstens embedsvirksomhed, men gælder også under virksomhed i private former fx som forfatter eller foredragsholder. Om sanktioner i anledning af forsyndelser mod bekendelsesgrundlaget, jf. nedenfor under 7.4.

Det forhold, at bekendelsesskrifterne ikke er nævnt direkte i Grundloven, men alene forudsat som bekendelsesgrundlag for den evangelisk-lutherske kirke i Danmark, rejser spørgsmålet, om der kan foretages ændringer i bekendelsesgrundlaget uden grundlovsændring.

Der hersker ingen tvivl om, at grundlovsgiverne i 1849 anså D.L. 2-1 for folkekirkens bekendelsesgrundlag. Bestemmelsen om, at den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke, er med uændret ordlyd og forståelse gentaget i alle senere grundlove. Det synes på denne baggrund nærliggende at fortolke Grundlovens § 4 således, at bekendelsesgrundlaget er direkte fastlagt i bestemmelsen. Konsekvensen heraf vil være, at udvidelse eller indskrænkning af de bekendelsesskrifter, der er nævnt i D.L. 2-1, vil kræve grundlovsændring.

En anden sag er, at Grundloven naturligvis ikke fastslår noget om bekendelsesskrifternes nærmere forståelse, altså om de skal udlægges bogstaveligt eller ud fra en friere fortolkning.

7.2 Folkekirkens liturgi

Om folkekirkens gudstjenesteordning og ritualer mv. henvises til det under 5.4.2.2.6 anførte.

Efter menighedsrådsloven tilkommer det menighedsrådet at træffe beslutning om tidspunktet for de faste gudstjenester, visse forhold i forbindelse med konfirmation samt indførelse af nye autoriserede salmebøger og salmebogstillæg.

Som nævnt under 5.4.3.6 skal præsten i en række tilfælde have menighedsrådets og biskoppens samtykke til ændring af liturgi og ritualer.

7.3 Beskyttelse af bekendelsesgrundlag og liturgi

7.3.1 Bispeeksamen, ordination, kollats og præsteløfte

7.3.1.1 Bispeeksamen

Efter D.L. 2-3-2 skal den, der er kaldet til præsteembede, begive sig til biskoppen, »som hannem skal overhøre, og hvis hand hannem i Lærdom og Levnet Skikkelig befinder, da skal hand hannem til Præste-Embedet uden Ophold indvie med de forordnede Ceremonier«.

Som egentlig kundskabsprøve må denne såkaldte »bispeeksamen« i dag være afløst af den teologiske embedseksamen og bevis for at have fulgt Pastoralseminariets undervisning. Forholdet vil jo simpelthen ofte være det, at præstekandidaten gennem sin fornyligt aflagte embedseksamen vil have et mere tidssvarende teologisk vidensgrundlag end biskoppen, til hvem der jo ud over teologisk embedseksamen ikke stilles videnskabelige krav eller krav om teologisk efteruddannelse. »Bispeeksamen« må herefter nærmest betragtes som en orienterende samtale, der giver biskoppen mulighed for at vurdere kandidatens egnethed som præst og dermed grundlag for at afgøre, om ordination kan finde sted.

Der kan ikke dispenseres fra kravet om bispeeksamen, men der findes ingen regler for dennes nærmere indhold eller praktiske gennemførelse.

7.3.1.2 Ordination

Det følger af den under 7.3.1.1 nævnte bestemmelse i D.L. 2-3-2, at det er en betingelse for at kunne udøve præstevirksomhed, at vedkommende er ordineret til præst. At bestemmelsen fortsat er gældende ret, blev bekræftet under folketingsbehandlingen af ansættelsesloven fra 1991. Det udtales således i Folketingets Kirkeudvalgs betænkning over lovforslaget: »Under samråd med kirkeministeren har denne over for udvalget bekræftet, at der ikke i forbindelse med lovforslaget sker nogen ændring i de gældende bestemmelser om ordination og kollats. Ordination og kollats vil således fortsat være en forudsætning for at kunne tiltræde et embede som præst i folkekirken«.

Det følger endvidere af bestemmelsen i D.L. 2-3-2, at alene biskopperne kan foretage ordination. Også ordinationer, der er foretaget uden for folkekirken, vil dog under visse omstændigheder kunne anses for fyldestgørende.

Det bestemmes i D.L. 2-3-9, at ingen må indvies til præsteembedet uden at være »kaldet til noget vist kald og embede«. Denne bestemmelse forstås i dag dog bredt, idet der tillige ordineres fx vikarer under præsters sygdom, institutionspræster og missionærer.

Ordination må kun foretages, når der er givet tilladelse hertil. Hvor en hidtil uordineret person ansættes som præst, indeholder Kirkeministeriets ansættelse dog i sig selv forudsætningsvis tilladelse til, at den pågældende ordineres. I øvrigt gives tilladelsen ved kgl. resolution efter kirkeministerens indstilling.

Ordinationen foretages af biskoppen i det stift, hvor kandidaten har fået embede, eller af en anden biskop efter aftale med den stedlige biskop.

Ritual for præstevielse er autoriseret ved kgl. resolution af 6. marts 1987 og er revideret i 1992.

7.3.1.3 Kollats

Efter D.L. 2-3-3 skal en præst forud for tiltrædelsen af sit embede fra stiftets biskop have såkaldt kollats (»beseglet brev«), der skal oplæses ved indsættelsesgudstjenesten.

Ved kollatsen overdrager biskoppen på embeds vegne det kirkelige embede til den ansatte. Kollats udstedes også til midlertidige hjælpepræster, men i almindelighed ikke til konstituerede præster.

Kollats udstedes både ved den første udnævnelse til præsteembede og ved senere tiltrædelse af andet embede.

Det nærmere indhold af kollatsen er uklart. Nogle forfattere har antaget, at kollatsens genstand og biskoppens forkyndelsestilsyn er to sider af samme sag, og at biskoppen derfor skulle have beføjelse til at tilbagekalde sin kollats med den virkning, at præsten ikke længere kunne fungere i sit embede. Andre forfattere har antaget, at kollatsen er en formalitet uden egentligt retligt indhold.

Efter gennemførelsen af loven om domstolsbehandling af gejstlige læresager, jf. under 7.4, har spørgsmålet om adgangen til tilbagekaldelse af kollats og om retsvirkningerne heraf imidlertid mistet sin interesse. Loven må antages udtømmende at regulere fremgangsmåden og retsvirkningerne ved indskriden over for tjenestemandsansatte præsters tilsidesættelse af folkekirkens bekendelsesgrundlag i forkyndelsen eller på anden lignende måde. Der kan derfor ikke antages at bestå nogen adgang for biskoppen til at tilbagekalde sin kollats med retsvirkning for præstens adgang til at varetage sit embede.

7.3.1.4 Præsteløfte

Det bestemmes i ansættelsesloven, at den, som ansættes som præst i folkekirken eller stadfæstes som valgmenighedspræst i folkekirken, skal aflægge folkekirkens præsteløfte.

Indholdet af præsteløftet er fastsat ved kgl. resolution af 27. august 1870.

Præsteløftet har ikke nogen selvstændig retlig betydning.

7.4 Den gejstlige retspleje

7.4.1 Indledning

Ved den reform af den danske retspleje, der blev gennemført i 1916, blev de såkaldte gejstlige domstole, provsteret og landemoderet, til pådømmelse af gejstlige straffesager opretholdt. Adgangen til at indbringe disciplinærsager for disse domstole blev også opretholdt i den senere kirkelige tjenstemandslovgivning.

Denne forældede og stærkt kritiserede retstilstand blev efter et omfattende udvalgsarbejde og omfattende høringer af kirkelige og juridiske myndigheder og organisationer i 1992 afløst af lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager. Ved loven er der tilvejebragt vidtgående retssikkerhedsgarantier og sikkerhed for kvalificeret teologisk sagkundskabs medvirken i den gejstlige retspleje.

7.4.2 Loven om domstolsbehandling af gejstlige læresager

7.4.2.1 Indledning

Efter loven behandles læresager ved de almindelige domstole, der tiltrædes af teologisk sagkyndige.

Lovens anvendelsesområde er sager, der indbringes for præsteretten eller bisperetten med påstand om, at en tjenestemandsansat præst, provst eller biskop i forkyndelsen eller på anden lignende måde har tilsidesat folkekirkens bekendelsesgrundlag (lære). Disse sager betegnes læresager, og da de vedrører påståede tjenesteforseelser imod folkekirkens bekendelsesgrundlag (lære), har de karakter af disciplinærsager.

Domstolsbehandlingen sker i folkekirkens interesse. Kirkens forkyndelse sikres frihed i forhold til de administrative myndigheder ved, at den retslige afgørelse af læresager er henlagt til en uvildig instans. Læresager kan kun rejses af kirkeministeren, som dog skal rejse en sag mod en præst eller provst, hvis biskoppen forlanger det. Der tilkommer derimod ikke en præst, provst eller biskop nogen selvstændig ret til at forlange læresag indledt mod sig.

Behandling af disciplinærsager om tjenesteforseelser, der ikke vedrører folkekirkens bekendelsesgrundlag, sker efter tjenestemandslovens regler. Loven om gejstlige læresager indeholder dog en undtagelse herfra, idet kirkeministeren kan bestemme, at behandlingen af andre tjenesteforseelser, som påstås begået af tjenestemandsansatte præster og provster, kan medinddrages under domstolsbehandlingen af en læresag.

I tilfælde, hvor en biskop har meddelt en præst påbud om at ophøre med en adfærd, som biskoppen anser for stridende mod bekendelsesgrundlaget, og der i forlængelse heraf rejses læresag mod præsten, skal denne rette sig efter biskoppens påbud, medens læresagen verserer. Der er ikke i loven om domstolsbehandling af gejstlige læresager noget belæg for den anskuelse, at rejssning af en læresag suspenderer præstens lydighedspligt mod hans gejstlige foresattes pålæg, når disse ikke er åbenbart ulovlige.

Efter loven skal domstolsbehandlingen af læresager finde sted i straffetsplejens former.

Henvisningen til retsplejelovens regler om straffesager vedrører alene sagernes behandling. Læresager har ikke som efter retstilstanden før 1992 karakter af straffesager, men af disciplinærsager. Dette indebærer, at det ved sagernes pådømmelse, herunder bevisvurderingen, er de almindelige tjenestemandretlige regler og principper, der finder anvendelse.

Henvisningen til straffetsplejens regler medfører, at der skal medvirke en repræsentant for det offentlige, der på samme måde som en anklager under en straffesag skal sørge for sagens oplysning. Den indklagede har på tilsvarende måde adgang til bistand af en bisidder.

Derudover indebærer henvisningen, at retsplejelovens regler om bl.a. offentlighed, inhabilitet, forkyndelse, vidner, domsmændsrettens votering og afstem-

ninger, forsvarere, domsforhandlingen, sagsomkostninger og rettergangsboeder finder tilsvarende anvendelse.

Læresagers karakter af disciplinærsager frem for straffesager medfører dog, at loven på visse punkter fraviger retsplejelovens regler

Dette gælder først og fremmest med hensyn til sagens rejsning, lægdommeres medvirken og tidsfrister for anke til højere ret.

Derimod fraviger loven ikke retsplejelovens øvrige regler om appel. Dette indebærer, at præsterettens afgørelse i en læresag (se afsnit 7.4.2.2) kan undergives en fuldstændig ankebehandling i landsretten. Landsrettens dom i en ankesag kan alene ankes til Højesteret med tilladelse efter de herom gældende regler. Bisperettens afgørelser (se afsnit 7.4.2.3) kan derimod indbringes for Højesteret uden tilladelse.

Højesterets behandling af en ankesag vil som i straffesager ikke omfatte skyldspørgsmål, men kun sanktionsfastsættelsen og eventuelle rettergangsfejl.

7.4.2.2 Læresager mod præster og provster

Det er for provstens vedkommende alene den egentlige præstetjeneste og ikke de særlige funktioner som provst, der kan give anledning til læresager.

Læresagerne kan både vedrøre forseelser i præstens forkyndelse i snævere forstand (prædikenen) og på anden måde.

Det er vanskeligt på forhånd at foretage en entydig afgrænsning af de forhold, som kan henføres under lærespørgsmål og indebære indbringelse for præsteret. På baggrund heraf er det fastsat i loven, at det tilkommer kirkeministeren efter forhandling med biskoppen at beslutte, om en læresag skal indbringes for domstolene. Hvis biskoppen forlanger det, skal kirkeministeren dog rejse læresag. Kirkeministeren kan således ikke forhindre, at en sag rejses, hvis biskoppen finder det nødvendigt.

Før en sag rejses, skal Akademikernes Centralorganisation have lejlighed til at udtale sig.

En læresag, der rejses mod en præst eller provst, indbringes i 1. instans for byretten, der tiltrædes af to teologisk sagkyndige. Retten benævnes præsteretten. Dommeren er præsterettens formand.

Beskikkelse af de teologisk sagkyndige, som skal være medlemmer af folkekirken, sker på grundlag af en grundliste udarbejdet af Kirkeministeriet med tilslutning af Akademikernes Centralorganisation. Grundlisten udarbejdes for et tidsrum af fire år og skal omfatte mindst tyve teologisk sagkyndige.

Det er en betingelse, at de pågældende er teologer, men der stilles ikke krav om, at de skal være ordineret og arbejde som præster i den danske folkekirke. Der er også sket udpegning af lærere fra de teologiske fakulteter.

Landsrettens præsident danner ved lodtrækning blandt de personer, der er opført på grundlisten, en liste over teologisk sagkyndige i landsretskredsen.

Til behandling af en sag ved præsteretten udtages de to teologisk sagkyndige, der står øverst på listen over teologisk sagkyndige i landsretskredsen, og som ikke tidligere i det tidsrum, grundlisten gælder, har virket som teologisk sagkyndige.

Efter reglerne om udpegning af teologisk sagkyndige dommere er det således udelukket, at der vilkårligt kan udpeges bestemte dommere til den enkelte sag.

Forfølgning sker ved præsteretten på det sted, præsten eller provsten gør tjeneste.

Efter loven har den indklagede de samme rettigheder og pligter, som tilkommer tiltalte under en straffesag.

Dette indebærer bl.a., at en præst eller provst, der er lovligt tilsagt, har pligt til at give møde for præsteretten, men at den pågældende ikke har pligt til at udtale sig og i givet fald ikke udtaler sig under strafansvar.

Domme afsagt af præsteretten kan af kirkeministeren og af præsten (provsten) ankes til landsretten.

Ankefristen er fastsat til 4 uger, svarende til ankefristen i civile sager, idet der ikke er det samme behov for hurtig iværksættelse af en eventuel anke som i straffesager, men det tværtimod kan være ønskeligt med en lidt længere periode til at afslutte overvejelserne og eventuelle konsultationer.

Landsretten tiltrædes ved ankesagens behandling af tre teologisk sagkyndige, der udtages fra samme liste og efter samme regler som de teologisk sagkyndige, der medvirker i præsteretten.

7.4.2.3 Læresager mod biskopper

En læresag, der rejses mod en biskop, indbringes i 1. instans for den landsret, hvorunder stiftet hører. Landsretten, der tiltrædes af de to efter embedsalder ældste biskopper som teologisk sagkyndige, benævnes bisperetten.

Det er kirkeministeren, som afgør, om en læresag skal rejses, men forinden skal Akademikernes Centralorganisation have lejlighed til at udtale sig.

Begrundelsen for, at kompetencen til at rejse læresag mod en biskop er henlagt til kirkeministeren, er, at kirkeministeren er ansættelsesmyndighed for biskopperne, ligesom det tilkommer kirkeministeren efter tjenestemandsløven at indlede disciplinærfølgning mod en biskop om påståede tjenesteforseelser i almindelighed.

Ved læresager mod biskopper gælder de samme regler som ved præsteretten om repræsentant for det offentlige, bisidder og indklagedes rettigheder og pligter.

En biskop kan ikke findes skyldig i tilsidesættelse af folkekirkens bekendelsesgrundlag mod begge de teologisk sagkyndiges stemmer. Domme afsagt af bisperetten kan af kirkeministeren eller biskoppen inden fire uger ankes til Højesteret, der som nævnt under 7.4.2.1 kun kan tage stilling til sanktionsfastsættelsen og spørgsmål om rettergangsfejl.

7.4.2.4 Disciplinære straffe i læresager

Fortilsidesættelse af folkekirkens bekendelsesgrundlag og for andre tjenestefor-seelser, der er medinddraget under sagen, kan der idømmes advarsel, irettesæt-telse, bøde indtil ½ måneds løn eller afsked.

Det er i bemærkningerne til lovforslaget om domstolsbehandling af gejstlige læresager udtalt, at det forudsættes, at der alene idømmes disciplinær straf, såfremt en tilsidesættelse af folkekirkens bekendelsesgrundlag kan fastslås med den svarende til idømmelse af straf fornødne klarhed, jf. principperne i straffe-lovens § 1. Det udtales videre, at det på baggrund af læresagernes karakter af disciplinærsager omvendt forudsættes, at der kan idømmes sanktioner både ved forsætlige og uagtsomme tilsidesættelser af folkekirkens bekendelsesgrundlag.

Hvorvidt en læresag kan medføre domfældelse, vil naturligvis afhænge af en konkret vurdering af omstændighederne i den enkelte sag. Og forudsigelser om, hvordan en eventuel retspraksis på læresagsområdet vil udvikle sig, vil selvsagt være behæftet med stor usikkerhed.

Dog forekommer det sandsynligt, at domfældelse typisk vil kunne komme på tale i følgende to situationer.

Hvis der offentligt eller dog i en bredere kreds fremsættes udtalelser eller udvises en adfærd, der klart strider mod et eller flere helt grundlæggende elementer i den evangelisk-lutherske bekendelse. Eksempelvis benægtelse af treenigheden, opstandelsen eller dåbens betydning.

Den anden situation, hvor domfældelse kan tænkes at blive aktuel, er mere kompliceret og vanskeligere at håndtere. Der tænkes her på tilfælde, hvor der vel ikke isoleret set foreligger klar modstrid med helt afgørende elementer i bekendelsesgrundlaget, men hvor en række udtalelser og/eller handlinger tilsammen danner et mønster, der klart viser, at den pågældende præst ikke respekterer folkekirkens lære.

Til nærmere belysning af denne problematik er landemoderettens dom fra 1915 i sagen mod Arboe Rasmussen stadig af betydelig interesse.

Det går som en rød tråd gennem de meget omfattende domspræmisser, at der traditionelt indrømmes den enkelte præst i folkekirken en ikke ubetydelig margin med hensyn til afvigelser fra bekendelsesgrundlaget, når der kun er tale om et enkelt eller enkelte lærepunkter, og det ikke drejer sig om helt grundlæggende elementer i kirkens lære.

Det udtales således i dommen: »I en Retssag om Stridsspørgsmål vedrørende Kirkelæren kan det nemlig ikke blive afgørende, hvorledes Præsten i sin teolo-giske Opfattelse stiller sig til enkelte Trosled af mere eller mindre indgribende Betydning. Men Hovedvægten maa falde paa, hvorvidt Præstens Helhedsstand-punkt og hans kirkelige og litterære Virksomhed i Medfør af dette Helheds-standpunkt ligger indenfor eller udenfor Folkekirkens bestående Orden«.

Og senere i dommen hedder det: »I den kirkelige Praksis er disse Forpligtel-ser og navnlig Læreforpligtelsen blevet forstaaet saaledes, at der har været et

ret vidt spillerum for Præsters individuelle Opfattelse, men dog kun således, at Afvigelsen i enkelte Lærepunkter blev taalt, fordi de vedkommende Præsters Helhedsstandpunkt faldt sammen med den apostoliske og den lutherske Kristendomsopfattelse i det Hele«.

Endelig udtales det i dommen: »For Pastor Arboe Rasmussens Vedkommende stiller Sagen sig saaledes, at hans Helhedsstandpunkt er uluthersk, at han ikke vil fravige dette, men har stillet sig i en grundig overvejet, maalbevidst Konflikt med Folkekirkens bestående Orden for at faa et nyt Kirkeideal realiseret---«.

Der er formentlig grundlag for at antage, at lignende helhedssynspunkter kan blive af betydning ved afgørelsen af, om en læresag skal rejses. Og i bekræftende fald for rettens vurdering af, om sagen bør resultere i domfældelse.

Der har efter loven fra 1992 kun været gennemført 1 gejstlig læresag. Sagen drejede sig om en præsts dåbssyn. Præsten blev ved præsteretten idømt afsked som præst i folkekirken. Denne afgørelse blev stadfæstet af landsretten.

Litteratur

Preben Espersen: Kirkeret. Almindelig del. 2. udg. 1999 s. 73-90.

Preben Espersen: Domstolsbehandling af gejstlige læresager. Præsteforeningens Blad 40/1993. Kirkeretsantologi 1994 s. 158 ff.

Hans Gammeltoft-Hansen: Forkyndelsesfrihed – i retlig belysning. Retsvidenskabeligt institut. 1984.

Hans Gammeltoft-Hansen: Nogle bemærkninger om forholdet mellem den almindelige og den gejstlige retspleje. Præsteforeningens Blad 40/1993. Kirkeretsantologi 1994 s. 174 ff.

Leif Grane: Confessio Augustana. 1995.

Leif Grane: Den danske folkekirkes bekendelsskrifter. 1995.

Alfred Th. Jørgensen: Den danske folkekirkes bekendelsskrifter oversatte med anmærkninger og historisk indledning. 1937.

Alfred Th. Jørgensen: Vore lutherske bekendelsskrifter. Præsteforeningens Blad 1944 s. 329 ff.

Alfred Th. Jørgensen: Vore bekendelsskrifter. Præsteforeningens Blad 1953 s. 146 ff.

Jens Ulf Jørgensen: Hovedpunkter i den kirkelige retsplejes udvikling i Danmark fra middelalderen frem til det 20. århundrede. Præsteforeningens Blad 51-52/1993. Kirkeretsantologi 1994 s. 151 ff.

Theodor Jørgensen: Autoritet og norm – teologisk og juridisk belyst – med særligt henblik på det kirkelige embede. Dansk Kirkeliv 1992/93 s. 51 ff. Kirkeretsantologi 1994 s. 191 ff.

Peter Widmann: Læredisciplin – og det almindelige præstedømme. Kritisk forum for praktisk teologi 52/1993 s. 7 ff. Kirkeretsantologi 1994 s. 201 ff.

De folkekirkelige embeder

8.1 Indledning

De folkekirkelige embeder kan henføres til to hovedgrupper, nemlig gejstligheden og kirke- og kirkegårdsfunktionærer. Hertil kommer nogle mindre grupper såsom medhjælp for menighedsråd og provstiudvalg, sognemedhjælpere samt stiftsøvrighedernes personale.

Særkendet for de gejstlige embeder er deres indholdsmæssige forhold til folkekirkens forkyndelse, sakramentsforvaltning og kirkelige handlinger. Det er for disse embeder, det i kapitlerne 1 og 2 omtalte dobbelte normsystem og retsteologien har betydning. Med hensyn til forholdet til menighedsrådet adskiller de gejstlige embeder sig også afgørende fra kirke- og kirkegårdsfunktionærer.

I en fremstilling af grundtræk i kirkeretten må hovedvægten naturligvis lægges på de gejstlige embeders forhold. Kirke- og kirkegårdsfunktionærernes forhold vil derfor kun blive omtalt kort under 8.7 med særligt henblik på spørgsmålet om forholdet mellem præstens og menighedsrådets arbejdslederfunktion. I øvrigt må der for disse grupper af ansatte samt for medhjælp for menighedsråd og provstiudvalg, sognemedhjælpere og stiftsøvrighedernes personale henvises til de almindelige tjenestemands- og arbejdsretlige fremstillinger.

Præster, provster og biskopper er omfattet såvel af tjenestemandsloven som af loven om tjenestemandspension.

Folkekirkens tjenestemænd er således omfattet af tjenestemandslovens § 10, hvorefter tjenestemanden samvittighedsfuldt skal overholde de regler, der gælder for hans stilling, og såvel i som uden for tjenesten vise sig værdig til den agtelse og tillid, som stillingen kræver. De er endvidere omfattet af lovens § 18, hvorefter en tjenestemand kun kan oppebære løn og andre ydelser i overensstemmelse med lovens bestemmelser for varetagelsen af de pligter, der følger af tjenestemandsstillingen, samt for sådanne hverv, der må betragtes som led i tjenestemandsstillingen. Endelig er de omfattet af lovens kapitel 4 om suspension, disciplinærforfølgning og injuriersøgsmål.

Der gælder dog for folkekirkens tjenestemænd en række undtagelser fra den almindelige tjenestemandsgivning. Tjenestemandsløven indeholder således i kapitel 9 en række særbestemmelser om folkekirkens tjenestemænd. Væsentlige undtagelser følger endvidere af ansættelseslovens og bispevalglovens bestemmelser om ansættelsesprocedurer for præster, provster og biskopper og af loven om domstolsbehandling af gejstlige læresager, jf. herom under 7.4.

Folkekirkens præster indtager endvidere en særstilling derved, at de som nævnt under 5.6.2.4 ikke står i noget egentligt underordningsforhold til menighedsråd, biskop eller provst. Præster har således langt større mulighed for selvstændigt at tilrettelægge deres arbejde, end det er sædvanligt for tjenestemænd i øvrigt.

8.2 Bispeembedet

8.2.1 Indledning

Bispeembedets geografiske område benævnes stift. Danmark er inddelt i 12 stifter, nemlig Københavns, Helsingør, Roskilde, Fyens, Lolland-Falster, Aalborg, Viborg, Århus, Ribe, Haderslev, Færøernes og Grønlands stift.

Folkekirkens biskopper er sideordnede, og ingen biskop står således i underordningsforhold til nogen anden biskop.

Københavns biskop har visse særlige funktioner. Det er således Københavns biskop, der indvier de øvrige biskopper i det pågældende stifts domkirke, ligesom han varetager visse repræsentative hverv. På denne baggrund betegnes han undertiden som »primus inter pares«, men heraf følger ikke nogen beføjelse til at udtale sig på folkekirkens eller de øvrige biskoppers vegne.

Biskopperne kan ikke med retlig gyldighed optræde som kollegialt organ, og ingen biskop behøver at følge en opfattelse, som et flertal af biskopperne går ind for.

Som nærmere behandlet under 8.2.2 vælges biskoppen for hele sin embedstid, og der er ikke adgang til med retlig virkning at stille mistillidsvotum til biskoppen. Biskoppen er derfor i sit tilsyn og sin embedsførelse i øvrigt uafhængig af stiftets menigheder.

8.2.2 Udnævnelse af biskopper

Efter lov om udnævnelse af biskopper og om stiftsbåndsløsning kan der til biskop kun udnævnes personer, der har bestået teologisk kandidateksamen fra et universitet her i landet, og som opfylder betingelserne for at blive ansat som præst i folkekirken.

Inden en stilling som biskop besættes, afholdes der en afstemning. Stemmeberettigede er medlemmer af stiftets menighedsråd. Endvidere har tjenestemandsansatte præster samt overenskomstansatte præster, hvis ansættelse har en

varighed af et år eller mere, der er ansat af kirkeministeren, og som ikke er medlem af noget menighedsråd, stemmeret i forbindelse med valg af den tilsynsførende biskop. Stemmeberettiget er tillige repræsentanter for valgmenigheder, der har hjemsted i stiftet, og valgmenighedspræster, der er stadfæstet som præst for en valgmenighed i stiftet.

En præst, der er medlem af flere menighedsråd, er kun stemmeberettiget i et af dem.

Kirkeministeriet fastsætter en frist for anmeldelse af kandidater ved afstemningen. Anmeldelsen skal være underskrevet af mindst 75 og højst 150 stemmeberettigede stillere og skriftligt være tiltrådt af den opstillede kandidat.

Blandt provstiudvalgsmedlemmerne i vedkommende stift vælges et valgudvalg på 3 medlemmer, som sammen med stiftsøvrigheden udgør valgbestyrelsen. Stemmeberettigede ved valg af valgudvalget er kun de valgte medlemmer af provstiudvalgene.

Stemmeafgivningen ved valg af biskop foregår ved urafstemning blandt de stemmeberettigede.

De nærmere regler om gennemførelse af afstemningen fastsættes af kirkeministeren.

Er der kun opstillet to kandidater, skal kirkeministeren indstille den kandidat, der har fået flest stemmer, til kongelig udnævnelse. Hvis stemmerne står lige, afgør kirkeministeren, hvem af de to kandidater, der skal indstilles til kongelig udnævnelse.

Er der opstillet flere end to kandidater, og ingen af kandidaterne ved afstemningen har opnået over halvdelen af de afgivne stemmer, foretages omvalg mellem de to kandidater, der ved afstemningen har fået flest stemmer. I tilfælde af stemmelighed afgøres det ved lodtrækning, på hvilke to kandidater der skal stemmes. Lodtrækningen foretages af valgbestyrelsen. Den kandidat, der ved anden afstemning opnår flest stemmer, skal af kirkeministeren indstilles til kongelig udnævnelse.

Bispevalget er et éngangsvalg og bispestillingen en tjenestemandsstilling. Biskoppen beklæder derfor sit embede, indtil han afskediges på sædvanlig måde på grund af alder, sygdom eller anden årsag.

En bispekandidat kan ikke gyldigt afgive løfte om at ville administrere lovbestemmelser o.lign. på en bestemt måde, idet en biskop bør kunne udøve sin embedsvirksomhed uden at være bundet af forud givne »håndfæstninger«.

8.2.3 Biskoppens opgaver

8.2.3.1 Indledning

Biskoppen betegnes undertiden som stiftets gejstlige overøvrighed. Af denne betegnelse som sådan kan der imidlertid ikke drages retlige konsekvenser. Biskoppens beføjelser og pligter må udledes af den kirkelige lovgivnings

enkelte bestemmelser og retssædvaner. I det følgende vil alene de vigtigste af biskoppens opgaver blive nærmere behandlet.

8.2.3.2 Den gejstlige tilsynsfunktion

Efter D.L. 2-17-1 skal biskoppen have alle provster og præster under sig og »holde dem til at gøre deris Embede, og see til, at alting gaar skikkeligen og ret til«. Efter D.L. 2-17-7 skal biskopperne endvidere »legge Vind paa, at alle Præsterne retsindeligen og eendrægteligen lære Christi hellige Evangelium, og andet der bør at følge med«. Endelig skal biskopperne efter D.L. 2-17-9 besøge stiftets kirker årlig, så mange han kan overkomme, og i hvert fald således, at ingen kirke forbliver ubesøgt i over 3 år. I praksis finder sådanne visitatser dog formentlig sted i væsentlig mere begrænset omfang.

Hovedindholdet af biskoppernes gejstlige tilsyn med stiftets provster og præster er naturligvis at påse, at de holder sig inden for de rammer, som den danske folkekirkes bekendelsesgrundlag og den autoriserede liturgi afstikker.

Hvis biskoppen gennem indberetning eller på anden måde bliver bekendt med påståede forseelser mod bekendelsesgrundlag eller liturgi, skal han undersøge sagen og herunder give den pågældende provst eller præst lejlighed til at udtale sig. Om nødvendigt skal biskoppen give udtrykkeligt påbud om, at en utilladelig praksis eller adfærd skal ophøre.

Hvis biskoppens henstillinger eller påbud ikke efterkommes, kan biskoppen indberette forholdet til kirkeministeren, der efter loven om domstolsbehandling af gejstlige læresager efter forudgående forhandling med biskoppen kan beslutte, at en læresag skal rejses ved domstolene. Hvis biskoppen forlanger det, er kirkeministeren forpligtet til at rejse læresag. Om det nærmere indhold af domstolsbehandlingen af gejstlige læresager henvises til 7.4.

Der består som nævnt under 5.6.2.4 ikke noget egentligt over- og underordningsforhold mellem biskoppen på den ene side og stiftets provster og præster på den anden side. Det gejstlige tilsyn må derfor retligt indskrænke sig til at påse, at de gældende bestemmelser om bekendelsesgrundlag og liturgi overholdes.

Der er dog grund til at understrege, at biskoppernes gejstlige tilsyn i praksis i aldeles overvejende grad udøves i form af venskabelig samtale, rådgivning og belæring. Egentlige pålæg eller trussel om rejsning af læresag vil således kun yderst sjældent komme på tale.

Til biskoppens gejstlige tilsynsfunktion må også henregnes bispeeksamen, præsteordination og meddelelse af kollats. Herom henvises til 7.3.1.

8.2.3.3 Afgørelsesmyndighed

I en række tilfælde træffer biskoppen afgørelser om kirkelige forhold efter bestemmelse herom i lovgivningen eller efter delegation fra Kirkeministeriet.

Biskoppen kan fx efter medlemskabsloven fastsætte regler om præsternes betjening af menigheden eller menighederne, herunder om opdeling af pastoratet i områder, og om præsternes adgang til brug af kirken eller kirkerne. Efter kirkebestyrelsesloven kan biskoppen endvidere under visse betingelser stille en kirke til rådighed for en evangelisk-luthersk frimenighed.

Som et yderligere eksempel kan nævnes, at biskoppen efter menighedsrådsloven kan forlange menighedsmøde afholdt i en menighedsrådsreds.

Mens det tidligere var Kirkeministeriet, der efter indstilling fra vedkommen- de biskop traf beslutning i det enkelte tilfælde om, hvorvidt en ledig præstestilling kunne opslås uændret, er der fra 1990 sket en delegation til biskoppen med hensyn til fordelingen af præstestillinger.

Der bliver herefter for hvert år fastsat et beløb til den præstelige betjening i hvert stift. Dette beløb svarer til et bestemt antal stillinger og skal dække samtlige udgifter til præsternes lønninger. Inden for dette beløb er det biskoppens ansvar at tilrettelægge den pastorale struktur i stiftet. Det er således biskoppen, der træffer afgørelse om, hvorvidt en ledig sognepræstestilling skal opslås uændret, ligesom det er biskoppens kompetence – efter lokal forhandling – at foranledige nedlæggelse og oprettelse af stillinger samt pastoratsomlægninger.

8.2.3.4 Dispensationsmyndighed

Efter den kirkelige lovgivning tilkommer der i visse tilfælde biskoppen adgang til at dispensere fra gældende bestemmelser. Som eksempel kan nævnes, at biskoppen under særlige omstændigheder kan give tilladelse til mindre afvigelser fra bestemmelser om konfirmationsforberedelse og konfirmation i den kgl. anordning om konfirmation.

8.2.3.5 Godkendelses- og samtykkemyndighed

I en lang række tilfælde kræver dispositioner efter den kirkelige lovgivning biskoppens godkendelse eller samtykke. Som eksempel herpå kan nævnes, at biskoppens samtykke skal indhentes til, at der ved de faste gudstjenester eller kirkelige handlinger foretages mindre ændringer i liturgi og ritualer eller benyttes andre salmebøger og salmebogstillæg end de autoriserede. Som yderligere eksempel kan nævnes, at det efter kirkebestyrelsesloven kræver biskoppens tilladelse, at et menighedsråd stiller kirken til rådighed for kristne trossamfund uden for folkekirken.

8.2.3.6 Klage- og ankemyndighed

Som eksempel på biskoppens funktion som klagemyndighed kan nævnes, at biskoppen efter menighedsrådsvalgloven afgør klager over valget.

Biskoppen er i mange tilfælde ankeinstans for andre kirkelige myndigheders afgørelser. Fx kan et menighedsråds beslutning efter menighedsrådsloven om at udelukke et medlem fra rådet indbringes for biskoppen, og efter samme lov

kan et menighedsråds beslutning om at erklære et medlem for inhabilt ankes til biskoppen. Som yderligere eksempel kan nævnes, at en præsts afslag på en anmodning om sognebåndsløsning efter medlemskabsloven kan påklages til biskoppen, hvis afgørelse er endelig.

8.2.3.7 Medlemskab af stiftsøvrigheden

Stiftsøvrigheden består af biskoppen og stiftamtmanden. Der findes ingen bestemmelser, som nærmere regulerer kompetencen mellem biskop og stiftamtmand i udøvelsen af deres stiftsøvrighedsfunktioner. De to stiftsøvrighedsmedlemmer er ligestillede. Kan biskop og stiftamtmand ikke blive enige om et stiftsøvrighedsanliggende, må de indbringe sagen for Kirkeministeriet til afgørelse.

Biskoppen er berettiget til på egen hånd, altså uden stiftamtmandens samtykke, at henvende sig til omverdenen angående stiftsøvrighedsanliggender, fx henvende sig til Kirkeministeriet angående vejledning, og at tilkendegive sine egne synspunkter i forbindelse med henvendelser fra omverdenen, fx henvendelser fra menighedsråd og præster. Men hvis biskoppen henvender sig eller udtaler sig til omverdenen angående stiftsøvrighedsanliggender, kan han naturligvis ikke binde stiftamtmanden til at skulle tilslutte sig en afgørelse i overensstemmelse hermed. Biskoppen bør derfor samtidig udtrykke forbehold med hensyn til sagens afgørelse, når den måtte blive forelagt stiftsøvrigheden.

Stiftamtmanden har en tilsvarende stilling i forhold til omverdenen.

8.2.3.8 Øvrige opgaver

I det følgende skal nævnes en række eksempler på øvrige mere væsentlige opgaver, der er henlagt til biskoppen.

Biskoppen fører tilsyn med, at stiftets præster overholder tjenestemandsløvgivningens bestemmelser og lovgivningens bestemmelser i øvrigt, og indgiver om nødvendigt indberetning om overtrædelser til kirkeministeren.

Biskoppen varetager en vigtig vejledningsfunktion i forbindelse med menighedsråds indstilling til Kirkeministeriet af ansøgere til præsteembede. Inden indstilling afgives, skal der således afholdes et møde mellem biskoppen og menighedsrådet, hvorunder biskoppen orienterer om ansøgerne. Hvis et eller flere menighedsrådsmedlemmer anmoder om det, eller biskoppen anser det for ønskeligt, skal der afholdes yderligere et orienterende møde mellem biskop og menighedsråd.

Biskoppen indstiller, hvem der udnævnes til ledige provsteembeder, og foretager provsteindsættelse, der finder sted ved den årlige landemodegudstjeneste. Biskoppen foretager også indvielse af kirker.

Efter lovgivningen om folkekirkens deltagelse i mellemkirkeligt arbejde er biskoppen født medlem af det udvalg, der skal nedsættes i hvert stift med den opgave at forberede og tilrettelægge mellemkirkeligt arbejde i stiftet. I det

mellemkirkelige råd, der skal varetage folkekirkens mellemkirkelige opgaver på landsplan, indtræder 2 af folkekirkens biskopper, der udpeges af kirkeministeren.

I den fælles bestyrelse for folkekirkens institutioner til uddannelse og efteruddannelse af præster sidder 2 af landets biskopper, udpeget af kirkeministeren efter indstilling fra biskopperne.

Endelig skal nævnes, at det undertiden er fastsat i den kirkelige lovgivning, at der skal forhandles med biskoppen, før en beslutning træffes. Efter menighedsrådsloven skal kirkeministeren således forhandle med biskoppen, før der træffes bestemmelse om oprettelse af menighedsråd for grupper af personer, der udgør en særlig menighed. Kirkeministeren skal også forhandle med biskoppen forud for ministerens beslutning om at rejse læresag efter loven om domstolsbehandling af gejstlige læresager.

8.2.3.9 Forholdet mellem biskop og kirkeminister

Om forholdet mellem biskop og kirkeminister og om spørgsmålet om kirkens indre anliggender henvises til kapitel 6. Biskoppen har endvidere rådgivende funktioner i kirkelige anliggender, både over for Kirkeministeriet og i forhold til stiftets gejstlige og andre.

8.2.4 Stiftsbåndsløsning

Efter loven om udnævnelse af biskopper og om stiftsbåndsløsning kan en sognemenighed eller valgmenighed ved stiftsbåndsløsning slutte sig til en anden biskop, som er villig til at modtage den. Denne biskop overtager da tilsynet med menigheden for så vidt angår prædikeembedet, sakramenternes forvaltning og sjælesorgen.

Stiftsbåndsløsning kan tidligst finde sted 1 år efter bispestillingens besættelse.

Beslutning om stiftsbåndsløsning skal være vedtaget på et menighedsmøde med tre fjerdedele af de afgivne stemmer og være tiltrådt af menighedens præst eller en af dens præster.

Stiftsbåndsløsning kræver ikke kirkeministerens godkendelse.

8.3 Provsteembedet

8.3.1 Udnævnelse af provster

Danmark er i dag inddelt i 111 provstier. Antallet af provstier er forskelligt fra stift til stift.

Provstestillinger besættes efter internt opslag, og kun præster i provstiet (samt ansøgere til den stilling som præst, hvortil en ledig provstestilling har været knyttet) vil kunne tages i betragtning.

Ansøgninger indsendes til Kirkeministeriet, der efter ansøgningsfristens udløb sender dem til vedkommende biskop med anmodning om en udtalelse med hensyn til, hvilke ansøgere der efter biskoppens opfattelse er bedst egnede til stillingen. Biskoppen skal indstille 3 ansøgere i prioriteret rækkefølge. Af disse 3 indstiller kirkeministeren en til kongelig udnævnelse.

Efter Kirkeministeriets praksis lægges der ikke alene vægt på ansøgernes teologiske og administrative kvalifikationer, men også på deres alder og anciennitet regnet i forhold til både kandidattidspunktet og deres embedstid i provstiet.

8.3.2 Provstens opgaver

Provsten betegnes undertiden som den stedlige underøvrighed i gejstlige anliggender, men på samme måde som ved biskoppens betegnelse som overøvrighed gælder det her, at der ikke kan drages retlige konsekvenser af betegnelsen. Også provstens beføjelser og pligter må uddrages af den kirkelige lovgivnings enkelte bestemmelser og retssædvaner.

Det bestemmes i D.L. 2-16-1, at provsten skal være biskoppens medhjælper »og see til, at alting gaar allevegne skikkelig og ret til«.

Foruden at varetage en normal sognepræstetjeneste er det således provsten, der indsætter præsterne i deres embede og er nærmeste tilsynsførende med deres embedsførelse. Provsten er fx forpligtet til regelmæssigt tilsyn med præsternes kirkebogsføring, men i praksis varetager provsten som oftest yderligere en række tilsynsfunktioner, der ellers skulle udøves af biskoppen. Som eksempler kan nævnes tilrettelæggelse af præsternes ferier og betjeningen af ledige præsteembeder gennem administration af præsternes rådighedsforpligtelse. Lovgivningen nævner også i nogle tilfælde udtrykkeligt provsten som stedfortrædende for biskoppen, fx i forbindelse med præstevalg. Provsten skal også med ikke over 3 års mellemrum lede de lovpligtige syn over kirker, kirkegårde og præstegårde. Endvidere autoriserer provsten kirkernes og kirkegårdenes protokoller.

Provsten er administrativ melleminstans mellem biskoppen og provstiets præster og menighedsråd, og en række sager fra disse til biskop eller stiftsøvrighed fremsendes gennem provsten, der forsyner sagen med en påtegning om sin indstilling med hensyn til sagens afgørelse.

Lige så lidt som mellem biskop og præst består der noget egentligt over- og underordningsforhold mellem provst og præst. Provsten skal påse, at gældende regler overholdes, men har ikke nogen almindelig instruktionsbeføjelse over for præsten. Provsten kan således ikke give præsten bindende anvisninger i forbindelse med tilrettelæggelse og udførelse af præstens arbejde.

Provsten er født medlem af provstiudvalget, hvor han tillige virker som udvalgets forretningsførende medlem og drager omsorg for udførelsen af udvalgets beslutninger.

Endelig deltager provsten i landemodet, der er et møde, hvor der bl.a. kan drøftes kirkelige anliggender. Landemode afholdes en gang om året i hvert stift. Foruden samtlige provster deltager biskoppen og stiftamtmanden i landemodet.

8.4 Domprovsteembedet

Domprovsten er sognepræst ved stiftets domkirke og provst i provstiet omkring domkirken.

8.4.1 Udnævnelse af domprovster

Ved ledighed i en stilling som domprovst sender ministeriet snarest muligt efter ansøgningsfristens udløb de indkomne ansøgninger til vedkommende biskop.

Stillingen som domprovst kan efter ansættelsesloven kun besættes med en person, der har bestået teologisk kandidateksamen fra et dansk universitet.

Den nærmere fremgangsmåde ved behandlingen af ansøgningerne er fastsat i ansættelsesloven.

På et møde med domsognets menighedsråd gennemgår biskoppen ansøgningerne. I et møde, der afholdes af menighedsrådet alene senest 3 uger efter det første møde, afgiver menighedsrådet en udtalelse om mindst 3 ansøgere opstillet i prioriteret rækkefølge.

Biskoppen sender ansøgningerne og den afgivne udtalelse til Kirkeministeriet med sin egen udtalelse, ligeledes om mindst 3 ansøgere opstillet i prioriteret rækkefølge. Biskoppen er frit stillet med hensyn til, hvilke ansøgere han vil udtale sig om.

Kirkeministeren afgør, hvilken ansøger der skal indstilles til kongelig udnævnelse. Kirkeministeren kan dog ikke indstille en ansøger, der ikke er omfattet af biskoppens udtalelse, før sagen har været forhandlet med biskoppen.

8.4.2 Domprovstens opgaver

Foruden at varetage de almindelige provsteopgaver fungerer domprovsten som biskoppens stedfortræder og varetager således biskoppens funktioner under dennes fravær på grund af ferie, sygdom eller anden årsag.

8.5 Præsteembedet

8.5.1 Indledning

Den folkekirkelige tjeneste skal som hovedregel udføres af beskikkede præster. Efter den kirkelige lovgivning har lægmænd kun i begrænset omfang adgang til at forrette kirkelig tjeneste.

8.5.2 Ansættelse af præster

Præster ansættes som tjenestemænd, og det er efter Grundloven en betingelse herfor, at vedkommende har dansk indfødsret. Indfødsret er dog ikke nødvendig for ansættelse som midlertidig hjælpepræst eller stadfæstelse som valgmenighedspræst. Der er endvidere eksempler på, at udlændinge er blevet ansat i sognepræstestilling på overenskomstvilkår.

Bestemmelser om ansættelsesbetingelser og ansættelsesprocedure for præster er i øvrigt fastsat i ansættelsesloven.

8.5.2.1 Ansættelsesbetingelser

I præstestillinger i den danske folkekirke kan ansættes:

- 1) Personer, der har bestået teologisk kandidateksamen fra et dansk universitet,
- 2) personer, der har virket som præst i den grønlandske kirke, og som har bestået den af Landstinget i Grønland forordnede videregående uddannelse i kristendomskundskab samt behersker det danske sprog, og
- 3) personer, der i mindst 7 år har virket som præst for evangelisk-lutherske frimenigheder, der opfylder betingelser for at få folkekirkens kirker overladt til brug, hvis biskoppen i det stift, hvor vedkommende senest har virket som frimenighedspræst, anbefaler dette.

Præstestilling for de tyske menigheder i Åbenrå, Sønderborg og Tønder samt ved Vor Frue Kirke i Haderslev og ved Skt. Petri Kirke i København kan tillige søges af personer, der har bestået teologisk kandidateksamen fra en tysk evangelisk-luthersk læreanstalt.

Kirkeministeren kan undtagelsesvis give en person, der ikke opfylder disse betingelser, tilladelse til at søge præstestilling, hvis den pågældende i fremtrædende grad har vist sig i besiddelse af egenskaber, der har væsentlig betydning for varetagelse af præstestilling. Tilladelse kan dog kun gives, hvis ansøgeren er fyldt 35 år og består en af kirkeministeren fastsat prøve.

Endelig findes der i ansættelsesloven en såkaldt »kåningsbestemmelse«. Det er således fastsat, at hvis et pastorats menighedsråd skønner, at der i pastoratet er et udbredt ønske om, at en bestemt person ansættes i en ledig stilling i pastoratet, eller såfremt 20 pct. af de stemmeberettigede medlemmer af folkekirken i pastoratet ansøger om ansættelse af en bestemt person i stillingen, kan kirkeministeren imødekomme ønsket, hvis

1) ansøgning herom er kirkeministeren i hænde senest 14 dage efter ansøgningsfristens udløb, og 2) der ved afstemning på et efterfølgende menighedsmøde for hele pastoratet afgives $\frac{2}{3}$ af stemmerne for ansættelse af den pågældende.

En person, der ansættes efter kåningsbestemmelserne, behøver ikke at opfylde de sædvanlige ansættelsesbestemmelser, men ansættelsen kræver biskoppens tiltrædelse.

Præster, der er ansat efter kåringsbestemmelsen uden at opfylde de sædvanlige ansættelsesbestemmelser, kan søge forflyttelse efter 7 års ansættelse som præst i folkekirken, såfremt dette anbefales af biskoppen i det stift, i hvilket præsten er ansat.

8.5.2.2 Ansættelsesprocedure

Kirkeministeren er ansættelsesmyndighed for alle folkekirkenes præster.

Et pastorats menighedsråd afgiver indstilling om ansættelse i ledige stillinger som sognepræst i pastoratet. Er en sognepræstestilling oprettet for flere pastorater, afgives indstilling af disse pastoraters menighedsråd.

Før indstilling afgives, afholdes der et møde mellem biskoppen og menighedsrådet (menighedsrådene), hvorunder biskoppen orienterer om ansøgerne.

Provsten deltager i mødet sammen med biskoppen, hvis biskoppen ønsker det. Efter anmodning af et eller flere menighedsrådsmedlemmer, eller såfremt biskoppen anser det for ønskeligt, skal der afholdes yderligere et orienterende møde mellem biskop og menighedsråd. Dette kan fx være praktisk, hvor biskoppen skønner, at en uddybende samtale om ansøgerne eller enkelte af dem med størst udbytte kan finde sted, når prøveprædiken m.v. har fundet sted.

Det møde i menighedsrådet, hvor indstilling afgives, skal afholdes senest 6 uger efter, at formanden for menighedsrådet har modtaget ansøgningerne. Denne frist kan dog forlænges af biskoppen.

Før mødet gennemgår biskoppen eller provsten på biskoppens vegne reglerne for stillingens besættelse.

Indstillingen foretages derefter i et møde uden biskoppens eller provstens deltagelse. Heller ikke præster kan deltage i dette møde.

Stemmeafgivningen er skriftlig og hemmelig.

Indstillingen skal i prioriteret rækkefølge omfatte 3 af de ansøgere, der er faldet stemmer på ved første afstemning.

Umiddelbart efter mødets afslutning sendes sagens akter og alle ansøgningerne gennem provsten til biskoppen, der herefter afgiver sin indstilling til kirkeministeren.

Biskoppens rådgivning af kirkeministeren sker med henblik på ministerens valg mellem de indstillede ansøgere og hviler på biskoppens kendskab til såvel menigheden som ansøgerne.

Det er i ansættelsesloven bestemt, at ved ansættelse i stillinger i pastorater med flere præstestillinger skal kirkeministeren tage hensyn til mindretal i pastoratet. Mindretalssynspunktet er dog kun et blandt flere synspunkter, som må indgå i ministerens overvejelser. Hvilke, der i det enkelte tilfælde bør have prioritet forud for de øvrige, må afhænge af omstændighederne i den enkelte sag. Biskoppen har i pastorater med flere præstestillinger et særligt ansvar for, at ministeren sættes i stand til at vurdere, om hensynet til et kirkeligt mindretal

giver rimelig begrundelse for at udnævne en ansøger, som er indstillet som nr. 2 eller 3.

Kirkeministeren kan ikke ansætte en ansøger, som ikke er omfattet af menighedsrådets indstilling.

En ansøger, som ved første afstemning på indstillingsmødet har opnået alle afgivne stemmer, skal udnævnes i stillingen. Er der i pastoratet ikke normeret andre stillinger som sognepræst, skal en ansøger, der ved første afstemning har opnået $\frac{2}{3}$ af de afgivne stemmer, ansættes.

For visse særlige kategorier af præstestillinger er der fastsat særskilte regler. Dette gælder således stillinger for særlige menigheder, fx døvemenigheder, samt stillinger, der helt eller overvejende er oprettet med henblik på betjening af institutioner eller grupper af personer, for hvilke der ikke er oprettet menighedsråd.

Der er i den kirkelige lovgivning fastsat bestemmelser om uddannelse og efteruddannelse af præster, herunder om den indførende pastoralteologiske uddannelse i præstens arbejdsområde, der sker ved pastoralseminarierne.

8.5.3 Præstens opgaver

Efter medlemskabsloven har ethvert medlem af folkekirken ret til kirkelig betjening af præsten eller præsterne for den menighed, hvortil medlemmet hører. Sognebåndsløsere betjenes dog af den præst, til hvem der er løst sognebånd. Præsterne i et pastorat kan med menighedsrådenes tilslutning dele pastoratet i områder, således at hver præst betjener sit område, men menighedens medlemmer har dog uanset områdedelingen ret til kirkelig betjening af enhver af pastoratets præster.

Præsten har ingen pligt til at yde betjening til personer, der ikke er medlemmer af hans menighed, men noget sådant er på den anden side ikke udelukket, hvis præsten er villig dertil.

Om kirkelig betjening henvises i øvrigt til kapitel 12.

Præster skal afholde ordinære gudstjenester på folkekirkens helligdage, dvs. på alle almindelige søndage samt 1. og 2. juledag, 1. og 2. påskedag, 1. og 2. pinsedag, skærtorsdag, langfredag, Kristi himmelfartsdag, store bededag og nytårsdag. Endvidere skal afholdes gudstjeneste juleaften.

Her ud over kan præsten afholde ekstraordinære gudstjenester.

Om folkekirkens bekendelsesgrundlag og liturgi henvises til kapitel 7.

Præster i folkekirken har ret til at bruge de kirker, de er ansat ved, til gudstjenester, kirkelige handlinger og kirkelige møder. De kan også overlade en kirke, de er ansat ved, til andre præster i folkekirken til gudstjenester og kirkelige handlinger, ligesom de kan tillade ikke-præsteviede at tale i kirken ved gudstjenester og kirkelige handlinger.

Ved gudstjenester og kirkelige handlinger skal de anvisninger, som gives af præsten, efterkommes. Det er præsten og menighedsrådet i forening, der afgør, om der kan fotograferes eller foretages videooptagelser i kirken.

Præstens tjenestedragt er beskrevet i et kirkeministerielt cirkulære. Præsten har pligt til at bære tjenestedragt under forretningen af gudstjenester og kirkelige handlinger i folkekirkens kirker. Tjenestedragt skal også bæres ved vielse og begravelse, uanset hvor handlingen finder sted..

Præsten har tavshedspligt ikke blot med hensyn til, hvad han erfarer under udøvelsen af sjælesorg, men også omfattende alle oplysninger, som han erhverver under udøvelsen af sin tjeneste og hvis hemmeligholdelse efter sagens natur er påkrævet, fx oplysninger, han modtager som kirkebogsfører.

8.5.4 Pastores emeriti

Præster, der er afskediget på grund af alder eller efter eget ønske på et tidligere tidspunkt, kan bære ornat og forrette gudstjenester og kirkelige handlinger på faste præsters vegne. Det er dog en forudsætning, at de ikke er udtrådt af folkekirken eller er afskediget af grunde, der gør dem uværdige til at beklæde præsteembede.

8.6 Afskedigelse af folkekirkens tjenestemænd

Folkekirkens tjenestemænd kan med 3 måneders varsel forlange sig afskediget til udgangen af en måned, og de skal afskediges fra udgangen af den måned, hvori de fylder 70 år.

Uansøgt afsked kan ske efter tjenestemandslovens §§ 24, 28 og 43.

Efter § 24 kan afsked ske som disciplinær straf for alvorlig tjenesteforseelse. En sådan afsked berettiger ikke til aktuel pension, men alene til en såkaldt opsat pension, der først udbetales efter det fyldte 67. år. Afsked efter § 24 kan alene ske under iagttagelse af en række nærmere bestemte procedureregler i lovens kapitel 4.

Efter § 28 kan tjenestemænd afskediges uden ansøgning med 3 måneders varsel til udgangen af en måned. Denne såkaldte diskretionære afsked sker efter et frit skøn, der dog er undergivet de almindelige grundsætninger, der gælder for offentlige myndigheders skønsudøvelse som fx inddragelse og afvejning af saglige kriterier samt lighedsgrundsætninger. Tjenestemandens beskyttelse mod den frie afskedigelsesret ligger navnlig deri, at sådan afsked udløser aktuel pension, der dog i tilfælde af lav pensionsalder vil være af beskeden størrelse. Afsked efter § 28 kan bl.a. anvendes i tilfælde af alvorlige samarbejds vanskeligheder mellem præst og menighedsråd.

§ 43 er en særbestemmelse for folkekirkens tjenestemænd. Efter bestemmelsen kan der efter indstilling fra provst og biskop meddeles en præst afsked med

bevarelse af fuld løn i 3 år og derefter aktuel pension, såfremt der mellem præsten og menigheden gennem en årrække har bestået en dybtgående uoverensstemmelse, som betyder en væsentlig hindring for det kirkelige livs trivsel på det pågældende sted.

8.7 Kirke- og kirkegårdsfunktionærer

Foruden det gejstlige personale er der i folkekirken ansat et stort personale til varetagelse af praktiske opgaver i forbindelse med gudstjenester og kirkelige handlinger, kirkers og kirkegårdes vedligeholdelse og drift og andet. Det drejer sig bl.a. om kirketjenere, kordegne, organister, kirkesangere, kirkegårdsledere, gravere og øvrigt personale på kirkegårdene. Dette personale sammenfattes sædvanligvis under fællesbetegnelsen »kirkefunktionærer«, »kirke- og kirkegårdsfunktionærer« eller »kirkebetjeningen«. De to første betegnelser er ikke ganske dækkende, da en væsentlig del af de omfattede personer ikke er funktionærer i funktionærlovens forstand. Det afgørende er, om en person er ansat til varetagelse af funktioner, der henhører under kirkebetjeningen, og om den pågældende står i et underordningsforhold til et eller flere menighedsråd.

Der findes kun sparsomme bestemmelser om kirke- og kirkegårdsfunktionærer i den kirkelige lovgivning. Det er i ansættelsesloven fastsat, at det er menighedsrådet, der træffer afgørelse om kirkebetjeningens ordning efter regler fastsat af kirkeministeren, og at kirkeministeren efter forhandling med menighedsrådet og den faglige organisation fastsætter, i hvilke stillinger tjenestemandsansættelse skal finde sted. I samme lov bestemmes videre, at løn- og ansættelsesvilkår for de i folkekirken ansatte personalegrupper fastsættes af finansministeren. Dog fastsættes løn- og ansættelsesvilkår for tjenestemandsansat personale og personale, der er ansat på tjenestemandslignende vilkår, i henhold til bestemmelserne i tjenestemandsløven.

Forholdet mellem folkekirkens præster og kirke- og kirkegårdsfunktionærer er ikke ganske klart og medfører undertiden konflikter.

Der er således ikke fastsat regler om, i hvilket omfang en præst har krav på bistand i sin tjeneste. De regler, der er fastsat om normering af kirkefunktionærstillinger, er maksimumsregler, således at forstå, at de virker begrænsende på menighedsrådenes kompetence til at oprette stillinger, fx som kordegn.

Det siger sig selv, at en præsts arbejdssituation påvirkes afgørende af, hvilken bistand der stilles til rådighed i hans arbejde. Det er også givet, at forudsætningerne i forbindelse med en præsts ansættelsesforhold giver et retskrav på bistand i et vist omfang. En nærmere afgrænsning er imidlertid ikke foretaget og lader sig også overordentligt vanskeligt foretage generelt. Hvis der viser sig afgørende behov herfor, vil kirkeministeren kunne fastsætte de nødvendige generelle bestemmelser med hjemmel i ansættelsesloven.

Kirkeministeren vil derimod ikke kunne fastsætte bestemmelser om kirkebetjeningens ordning i et bestemt område.

Præsten har arbejdslederfunktioner vedrørende kirkefunktionærer med hensyn til bl.a.:

- 1) kirkebøgernes førelse.
- 2) medvirkende kirkefunktionærer under gudstjenester og kirkelige handlinger.
- 3) kordegne med hensyn til særlige bistandsforpligtelser for præsten.

Præstens arbejdslederfunktioner begrænses imidlertid af bestemmelser i kirkefunktionærernes regulativer, der fastsættes af menighedsrådet.

Der kan derfor opstå problemer for en præst med hensyn til gennemførelsen af arbejdslederfunktionerne. Hvis menighedsrådet ikke deler præstens anskuelser, har præsten ingen tvangsmidler. Og bestemmelsen i menighedsrådsloven, hvorefter stiftsøvrigheden kan pålægge tvangsbøder, hvis et menighedsråd har undladt at udføre en foranstaltning, som det er forpligtet til, lader sig kun anvende, hvor det er åbenbart, at menighedsrådet undlader nødvendige foranstaltninger.

Medens det i ansættelsesloven udtrykkeligt er fastsat, at præster – og dermed også provster og biskopper – skal være medlem af folkekirken, er der ikke noget tilsvarende krav om medlemskab for kirke- og kirkegårdsfunktionærer, jf. herom under 3.4.1.

Litteratur

Preben Espersen: Kirkeret. Almindelig del. 2. udg. 1999 s. 91-117.

Samarbejde i folkekirken. En vejledning for menighedsråd og ansatte. Kirkeministeriet 1995.

Vejledning vedrørende præsteansættelse. Udarbejdet i samarbejde mellem Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer og Den danske Præsteforening.

Det folkekirkelige demokrati

9.1 Indledning

Der forekommer demokratisk valgte organer på alle planer i den danske folkekirkens struktur.

På det centrale plan findes således Folketing, regering (kirkeminister) og Det mellemkirkelige Råd.

På stiftsplan findes de mellemkirkelige stiftsudvalg og stiftsudvalg efter økonomiloven.

På provstiplan findes provstiudvalg og på sogneplan menighedsråd.

Biskopperne vælges, men valget indgår alene i en ansættelsesprocedure som tjenestemand, og biskoppen skal ikke oftere på valg. Der kan heller ikke med retlig virkning stilles mistillidsvotum til biskoppen. Biskopperne er således ikke bærere af et sædvanligt politisk ansvar, og deres forhold er derfor behandlet i kapitel 8 om de folkekirkelige embeder.

Af de øvrige nævnte demokratisk valgte organer er kun Folketinget og menighedsrådene direkte valgt. De øvrige organer (bortset fra regeringen) er indirekte valgt af menighedsrådenes medlemmer. For så vidt angår Det mellemkirkelige Råd, de mellemkirkelige stiftsudvalg, provstiudvalgene og menighedsrådene rummer organerne et eller flere fødte medlemmer.

Interessen for valg til menighedsråd er imidlertid ringe blandt folkekirkens medlemmer. I langt de fleste sogne afholdes fredsvalg, idet der kun opstilles én liste, hvorefter afstemningen bortfalder. I de sogne, hvor der afholdes afstemning, er valgdeltagelsen langt de fleste steder meget lavere end valgdeltagelsen ved folketingsvalg og kommunale valg.

De organer, der udgår af de kirkelige valg, må på denne baggrund siges at have en forholdsvis begrænset repræsentativitet.

Med ganske enkelte undtagelser er der ingen direkte retlig forbindelse mellem folkekirkens valgte organer og de kommunale råd.

9.2 Demokrati på centralplan

9.2.1 Folketinget

Som foran berørt i flere sammenhænge er Folketinget folkekirkens øverste besluttede organ.

Lovforslag vedrørende folkekirkens forhold behandles på samme måde som alle andre lovforslag. Alle medlemmer deltager således i forhandlinger og afstemninger uanset medlemskab af folkekirken, ligesom ethvert medlem af Folketinget kan fremsætte lovforslag med folkekirkeligt indhold.

Der findes en række bestemmelser i Grundloven som Folketinget må respektere, fx § 4 om, at den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke, og § 6, hvorefter kongen skal høre til den evangelisk-lutherske kirke.

Men bortset fra sådanne udtrykkelige og klart normative grundlovsbestemmelser kan der ikke antages at bestå indskrænkninger i lovgivningsmagts kompetence med hensyn til retlig regulering af folkekirkelige anliggender.

Specielt bemærkes, at Grundlovens § 66, hvori det hedder, at folkekirkens forfatning ordnes ved lov, ikke i dag har andet indhold, end at folkekirkens forfatningsforhold er et lovgivningsanliggende.

At lovgivningsmagten er kompetent også for så vidt angår kirkens »indre anliggender«, er der da også enighed om i den juridiske teori.

Noget andet er, at lovgivningsmagten har vist betydelig tilbageholdenhed – eller, om man vil, hensynsfuldhed – ved behandlingen af kirkelige anliggender. Eksempelvis har Folketinget aldrig beskæftiget sig med liturgiske spørgsmål, altså gudstjenestens ordening m.v. Sådanne anliggender er ordnet ved kongelige anordninger eller resolutioner efter indstilling af kirkeministeren, jf. herom under 7.2.

Folketingets kirkepolitiske udvalg følger ret nøje Kirkeministeriets administration og stiller løbende spørgsmål til kirkeministeren om folkekirkelige anliggender.

9.2.2 Regeringen (kirkeministeren)

Ved Grundloven af 1849 indførtes den indskrænket-monarkiske statsform med den heraf følgende kompetencefordeling mellem konge, parlament, regering og domstole, men retsstillingen var fortsat den, at reguleringen af de kirkelige anliggender skete gennem statsmagts organer, og der tilkom fortsat ikke kongen nogen beføjelser i sådanne anliggender i nogen egenskab af overhoved for kirken. Kongen var fortsat ikke »summus episcopus«. At dette var og fortsat er retstilstanden, er der enighed om i den statsretlige og kirkeretlige teori.

Det påhviler kirkeministeren at tage initiativ til udarbejdelse og fremsættelse af forslag til lovgivning eller ændringer i lovgivning, der er påkrævet til varetagelsen af folkekirkens tarv.

Det påhviler også kirkeministeren at handle i overensstemmelse med de ministerbemyndigelser, der er indeholdt i den kirkelige lovgivning.

Endelig påhviler det kirkeministeren at udøve den selvstændige anordningsmyndighed, der på sædvaneretligt grundlag tilkommer ministeren med hensyn til liturgiske spørgsmål som fx autorisation af nye ritualer og salmebøger samt bibeloversættelser.

En række beslutninger i kirkelige forhold sker fortsat ved kongelig resolution. Beslutninger vedrørende lovgivningen eller regeringen er imidlertid kun gyldige, hvis de er medunderskrevet (kontrasigneret) af en minister, og kongen er efter Grundloven ansvarsfri. Sådanne beslutninger sker altså fuldt ud på kirkeministerens juridiske og parlamentariske ansvar.

Kirkeministeren udøver de nævnte beføjelser og pligter under fuldt parlamentarisk ansvar over for Folketinget.

Det er ikke i lovgivningen fastsat, at kirkeministeren skal være medlem af folkekirken eller den evangelisk-lutherske kirke.

9.2.3 Det mellemkirkelige Råd

I 1988 fremsatte kirkeministeren et lovforslag om folkekirkens deltagelse i mellemkirkeligt arbejde med det formål at tilvejebringe en direkte lovhjemmel for finansiering af mellemkirkeligt arbejde både på landsplan og lokalt samt en bemyndigelse for kirkeministeren til at udarbejde de detaljerede bestemmelser om det mellemkirkelige arbejdes struktur.

Lovforslaget byggede i alt væsentligt på en udvalgsberetning fra 1987. Beretningen byggede på følgende synspunkter:

1. at den nye struktur tilsigter, at Den danske Folkekirkes mellemkirkelige forpligtelse varetages som et ansvar, der påhviler folkekirken.
2. at det mellemkirkelige arbejde har en så bred folkekirkelig basis som muligt, hvorfor den nye struktur opbygges på stiftsudvalg og stiftsrepræsentation.
3. at forbindelsen til de frivillige kirkelige organisationer tilgodeses ved sammensætningen af stiftsudvalgene og de udvalg, der nedsættes af stiftsudvalgene og af Det mellemkirkelige Råd til varetagelse af særlige opgaver.
4. at særligt sagkyndige enkeltpersoner også fremtidigt inddrages i det mellemkirkelige arbejde.
5. at det mellemkirkelige arbejde omfatter forbindelse til andre kirkesamfund såvel herhjemme som i udlandet.
6. at udgifterne til det mellemkirkelige arbejde udredes af folkekirkelige eller andre offentlige midler, og at medlemsbidragene til de nationale og internationale kirkelige organisationer har et niveau, som med rette kan forventes af Den danske Folkekirke.
7. at betegnelsen »Den danske Folkekirkes mellemkirkelige Råd« (eller forkortet: »Det mellemkirkelige Råd«) bevares for det centrale mellemkirkelige organ.
8. at Det mellemkirkelige Råd ikke har synodal karakter og således ingen kompetence til at vedtage udtalelser om kirkepolitiske eller dogmatiske spørgsmål. Under møder og konferencer tegner deltagerne kun deres egne synspunkter.

Folketingets Kirkeudvalg udtalte i sin betænkning over lovforslaget, at det var magtpåliggende for udvalget at understrege, at »Det Mellemkirkelige Råd ikke har synodal karakter. Under møder og konferencer tegner deltagerne således kun deres egne synspunkter. Der er fortsat ingen, der kan udtale sig på folkekirkens vegne«. Udvalget henviste yderligere til, at kirkeministeren havde erklæret sig helt enig i disse grundlæggende principper.

Lovforslaget blev vedtaget som en ændring af økonomiloven. Ved ændringsloven blev det bestemt, at kirkeministeren fastsætter nærmere regler om folkekirkens deltagelse i mellemkirkeligt arbejde, herunder om finansiering af et centralt mellemkirkeligt råds virksomhed, af fællesfonden, for så vidt denne virksomhed ikke dækkes af bevillinger på finansloven. Ministeren kan endvidere fastsætte regler om finansiering af lokalt mellemkirkeligt arbejde af kirkekassen.

Kirkeministeren har herefter i en bekendtgørelse fastsat bestemmelser om etablering af Det mellemkirkelige Råd og om nedsættelse af stiftsudvalg vedrørende mellemkirkeligt arbejde.

Det bestemmes i bekendtgørelsen, at der oprettes et råd, Det mellemkirkelige Råd, til at varetage folkekirkens mellemkirkelige opgaver på landsplan, herunder til at tage stilling til folkekirkens medlemskab af nationale og internationale kirkelige organisationer.

Rådet består af 10 valgte medlemmer, nemlig et medlem fra hvert stiftsudvalg, jf. neden for under 9.3.2, samt 2 af folkekirkens biskopper, der udpeges af kirkeministeren. Rådet kan efter behov supplere sig med kommitterede sagkyndige uden stemmeret.

Rådet fastsætter selv efter forhandling med de mellemkirkelige stiftsudvalg arten og omfanget af dets virksomhed inden for de økonomiske rammer, som kirkeministeren fastsætter for rådets virksomhed. De demokratisk valgte stiftsudvalg har det afgørende ord vedrørende rådets hele virksomhed, da stiftsudvalgenes repræsentanter udgør det altovervejende flertal i det centrale mellemkirkelige råd.

Kirkeministeren træffer efter indstilling fra rådet beslutning om varetagelsen af rådets sekretariatsforretninger og ansætter det fornødne personale hertil.

Rådet indsender til kirkeministeren et budget for det kommende regnskabsårs udgifter samt de indtægter, der kan forventes som tilskud til rådets arbejde ud over et eventuelt tilskud fra staten.

Et budgetteret underskud på det budget, som kirkeministeren har godkendt, dækkes af fællesfonden.

Det synes vanskeligt at bestride, at der er en vis selvmodsigelse i Folketingets Kirkeudvalgs forannævnte udtalelse, om at »ingen kan udtale sig på folkekirkens vegne«, og det forhold, at Folketinget vedtager en lovbestemmelse, der bemyndiger kirkeministeren til at oprette et organ, der bl.a. skal tage stilling til folkekirkens medlemskab af nationale og internationale kirkelige organisatio-

ner. Det er i denne forbindelse af væsentlig betydning, at Kirkeudvalget under lovforslagets behandling fik forelagt et udkast til den bekendtgørelse, som kirkeministeren under forudsætning af lovforslagets vedtagelse agtede at udsende. Ministre føler sig sædvanligvis i betydelig grad bundet af en sådan forelæggelse, og den senere udstedte bekendtgørelses ordlyd svarede da også ganske til udkastets.

9.3 Demokrati på stiftsplan

9.3.1 Indledning

De folkekirkelige anliggender på stiftsplan varetages i alt væsentligt af biskoppen og stiftsøvrigheden, idet der her bortset fra de under 9.3.2 og 9.3.3 nævnte udvalg ikke findes organer med folkevalgt repræsentation.

9.3.2 Stiftsudvalg vedrørende mellemkirkeligt arbejde

Efter den under 9.2.3 nævnte bekendtgørelse om mellemkirkeligt arbejde skal der i hvert stift nedsættes et udvalg på 7 medlemmer med den opgave på lokalt plan at forberede og tilrettelægge mellemkirkeligt arbejde i stiftet.

Udvalget består af stiftets biskop som født medlem og af 6 valgte medlemmer, 4 læge og 2 gejstlige.

De læge medlemmer skal opfylde betingelserne for at kunne vælges som menighedsrådsmedlem eller bestyrelsesmedlem for en valgmenighed i stiftet og må ikke være ordineret til at kunne være præst i Den danske Folkekirke.

Valgbar som gejstlige medlemmer er præster, der er medlemmer af stiftets menighedsråd og valgmenighedspræster, der ansat i en valgmenighed i stiftet, samt personer, der er ordineret til at kunne være præst i Den danske Folkekirke, og som har bopæl i stiftet eller som sognebåndsløser har valgt at udøve valgret i stiftet.

De valgte medlemmer vælges for 4 år, regnet fra 1. april, af stiftets menighedsrådsmedlemmer, herunder medlemmer af menighedsråd for døvemenigheder, der har hjemsted i stiftet. Valgret har tillige medlemmer af bestyrelserne for stiftets valgmenigheder samt valgmenighedspræster, der er ansat i en valgmenighed i stiftet, og som ikke er medlem af bestyrelsen. De nærmere regler om valg fastsættes af kirkeministeren.

Ordinært valg til stiftsudvalg foregår inden udgangen af første uge i marts måned.

Udvalget vælger blandt dets valgte medlemmer et medlem til Det mellemkirkelige Råd. Arten og omfanget af udvalgets virksomhed fastsættes i øvrigt i en vedtægt, som udvalget selv udarbejder.

Udvalgets sekretariatsforretninger varetages af vedkommende stiftsøvrighed, og udgifterne hertil afholdes som kontorholdsudgifter for stiftsøvrigheden.

Udvalgets øvrige udgifter udredes af lokale kirkeligningsmidler. Hvert år udsender udvalget et budget for dets udgifter i det følgende regnskabsår til samtlige menighedsråd i stiftet, ledsaget af en redegørelse for udvalgets hidtidige og forestående virksomhed. Tilskud fra de enkelte menighedsråd til udvalgets virksomhed kan efter menighedsrådets beslutning konteres særskilt på kirkekassens budget og berører ikke menighedsrådets rådighedsbeløb.

Vedkommende stiftsfonds bestyrelse kan af stiftsfondens midler yde tilskud til det mellemkirkelige stiftsudvalgs virksomhed.

Det er som anført stiftsudvalgene selv, der bestemmer arten og omfanget af deres virksomhed. Intet menighedsråd kan imidlertid tvinges til ud af eget budget af afholde nogen udgift til stiftsudvalgenes virksomhed. Menighedsrådene er heller ikke forpligtede til at yde bidrag til stiftsfonden. Menighedsrådene kan således i høj grad påvirke stiftsudvalgenes muligheder for selv at bestemme omfanget af deres virksomhed.

9.3.3 Stiftsudvalg efter økonomiloven

Efter økonomilovens § 23 skal der i hvert stift nedsættes et udvalg til på menighedsrådenes vegne at have indseende med stiftsøvrighedens forvaltning af kirkernes og præsteembedernes kapitaler. De nærmere regler om udvalget fastsættes af kirkeministeren.

Stiftsudvalget består af et valgt menighedsrådsmedlem fra hvert af stiftets provstier. Medlemmerne vælges af provstiets menighedsrådsmedlemmer samtidig med valg af læge medlemmer af provstiudvalgene. Kirkeministeren fastsætter nærmere regler om valget.

Stiftsøvrigheden indkalder stiftsudvalget til møde 2 gange årligt. På møderne kan udvalgets medlemmer forlange sig forelagt alle oplysninger om stiftsmidlernes udlånsvirksomhed og om kapitalernes anbringelse og afkast. Stiftsøvrigheden udarbejder en beretning om stiftsudvalgets drøftelser. Beretningen underskrives af stiftsudvalgets medlemmer og sendes af stiftsøvrigheden til samtlige menighedsråd og provstiudvalg i stiftet.

Stiftsudvalget har ingen besluttende myndighed.

9.4 Demokrati på provstiplan

9.4.1 Indledning

Efter sønderjysk forbillede blev der i 1922 indført provstiudvalg. Baggrunden herfor var, at de i 1903 oprettede menighedsråd havde fået en stærkt øget indflydelse på bestyrelsen af præstegårde, kirker og kirkegårde. Man ønskede derfor at skabe et tilsyn med menighedsrådenes administration og forvaltning af de kirkelige ligningsmidler.

9.4.2 Valg til provstiudvalg

Det bestemmes i økonomiloven, at der i hvert provsti vælges et provstiudvalg, der består af provsten og 2-4 læge medlemmer. For de provstiudvalg, der vælges ved de ordinære valg til provstiudvalg i 2001, er antallet 2-7 læge medlemmer. Kirkeministeren fastsætter nærmere regler om valgets foretagelse og om antallet af medlemmer.

Efter de regler, som Kirkeministeriet har fastsat, har medlemmerne af provstiets menighedsråd valgret til provstiudvalget. Præster i pastorater, der omfatter flere menighedsråds kredse i samme provsti, har kun én stemme og kan selv vælge, i hvilket menighedsråd de vil afgive stemme. Omfatter pastoratet menighedsråds kredse i mere end ét provsti, har præsten en stemme i hvert provsti. En repræsentant i et menighedsråd for en valgmenighed har stemmeret ved valget.

Valgbar til provstiudvalget er enhver, der opfylder betingelserne for at vælges til medlem af et menighedsråd i provstiet. Præster, der er fødte medlemmer af menighedsråd, er således ikke valgbare til provstiudvalg.

Så snart provsten har modtaget udskrift af menighedsrådenes beslutningsprotokol om udfaldet af menighedsrådsvalget, træffer provstiudvalget foranstaltning til afholdelse af et orienterende møde for samtlige menighedsrådsmedlemmer i provstiet.

Indbydelse til at deltage i mødet udsendes af provstiudvalget gennem formændene for menighedsrådene til alle medlemmer af menighedsråd i provstiet. Endvidere indbydes de valgmenighedsrepræsentanter, der i medfør af menighedsrådsloven tiltræder menighedsrådet i tilfælde, hvor valgmenigheden benytter en sognemenigheds kirke. Indbydelsen skal foruden oplysning om tid og sted for mødets afholdelse indeholde en dagsorden, der bl.a. skal omfatte en redegørelse for reglerne om valg til provstiudvalg, valg af en valgbestyrelse samt en redegørelse for provstiudvalgs virksomhed.

Er der ved udløbet af fristen for indgivelse af kandidatlistes kun indleveret én gyldig liste, bortfalder afstemningen.

Skal der foretages afstemning, skal denne ske i et menighedsrådsmøde. Valget opgøres som et forholdstalsvalg på samme måde som opgørelsen af valg til menighedsråd.

Efter økonomiloven skal valg til provstiudvalg foretages inden udgangen af marts måned i året efter, at ordinært valg til menighedsråd har fundet sted. Valget gælder fra 1. april, og valgperioden er 4 år.

Det bestemmes i økonomiloven, at provstiudvalget af sin midte vælger en formand og en næstformand. Valget sker ved skriftlig afstemning på udvalgets konstituerende møde, som provsten indkalder til. Valget gælder for udvalgets valgperiode. Medlemmer af udvalget er pligtige at modtage valg som formand og næstformand.

Provsten virker under alle omstændigheder som udvalgets forretningsførende medlem og drager omsorg for udførelsen af udvalgets beslutninger.

9.4.3 Provstiudvalgets opgaver

Provstiudvalget er en selvstændig, lokalt valgt offentlig instans, der ikke står i noget almindeligt underordningsforhold til stiftsøvrigheden eller Kirkeministeriet. Der findes ikke nogen overordnet myndighed, som har en almindelig adgang til at lave provstiudvalgets beslutninger om eller at handle i dets sted. På den anden side følger det af den gældende lovgivnings indhold, at provstiudvalgets beføjelser er lovbundne.

Provstiudvalgenes opgaver og kompetence fremgår af en række bestemmelser spredt i den kirkelige lovgivning. Provstiudvalgene har således beføjelser i forbindelse med menighedsrådenes budgetter og regnskaber. Provstiudvalgets godkendelse skal endvidere indhentes til en række dispositioner vedrørende kirkegårde. Endelig skal provstiudvalgets erklæring i en række tilfælde indhentes, før afgørelse træffes af anden myndighed. Lovgivningens bestemmelser om provstiudvalgenes tilsynsbeføjelser må anses for udtømmende. Der består således ikke noget almindeligt overordnings- og underordningsforhold mellem provstiudvalg og menighedsråd.

Efter økonomiloven fastsætter kirkeministeren nærmere regler for provstiudvalgets virksomhed.

Provstiudvalgets vigtigste opgave er godkendelse af provstiets menighedsråds budgetter.

Det bestemmes i økonomiloven, at menighedsrådet skal udarbejde årligt budget over kirkekassens indtægter og udgifter for det kommende regnskabsår.

Med henblik på at understrege menighedsrådenes ansvar for budgetlægningen og prioriteringen af de udgiftskrævende foranstaltninger skal menighedsrådene i et ligningsområde hvert år deltage i en drøftelse med provstiudvalget om de enkelte bevillingsforslag og deres prioritering.

Det bestemmes således i økonomiloven, at provstiudvalget efter modtagelsen af menighedsrådenes budgetter for kirke- og præstegårdskasserne indkalder en eller to repræsentanter for hvert menighedsråd til budgetsamråd.

Budgetsamrådet har ikke besluttende myndighed.

Menighedsrådene har pligt til at lade sig repræsentere under budgetsamrådet.

I Kirkeministeriets bekendtgørelse om provstiudvalgenes virksomhed er det fastsat, at provstiudvalget i forbindelse med behandling af kirke- og præstegårdskassernes budget kan træffe beslutning om reduktion af de budgetterede ligningsbeløb. Reduktionen foretages med visse undtagelser i hver enkelt kirke- eller præstegårdskasses samlede budget og ikke i bestemte budgetposter.

Provstiudvalgets afgørelse om størrelsen af hver enkelt kirke- og præstegårdskasses ligningsbeløb er endelig.

I praksis forhandler provstiudvalget normalt ligningsbeløbets fastsættelse og grundlaget herfor med kommunalbestyrelsen.

En anden vigtig opgave for provstiudvalget er at afgøre, hvad der videre skal foretages, når udvalget modtager udskrifter af afholdte syn over kirkebygninger,

kirkegårde med bygninger, præsteboliger, præstegårdes avlsbygninger, menighedshuse og konfirmandbygninger.

Det bestemmes i økonomiloven, at provstiudvalgets endelige behandling af kirke- og præstegårdskassernes årlige budget og af provstiudvalgskassens årlige budget sker i offentlige møder. Bortset herfra bestemmer udvalget selv, i hvilket omfang dets møder skal være offentlige, og fastsætter selv sin forretningsorden. Er der uenighed i provstiudvalget om forretningsgangen, kan spørgsmål herom forelægges stiftsøvrigheden til afgørelse.

Udgifterne ved provstiudvalgets virksomhed afholdes af provstiudvalgskassen (se nærmere under 17.5), der bestyres af provstiudvalget. Provstiudvalgskassens midler tilvejebringes gennem ligning på folkekirkens medlemmer i kommunen.

9.5 Demokrati på sogneplan

9.5.1 Indledning

Det folkekirkelige demokrati på sogneplan udøves dels som repræsentativt demokrati gennem valgte menighedsråd, dels som umiddelbart demokrati gennem afholdelsen af menighedsmøder. Endelig kan til det folkekirkelige demokrati på sogneplan medregnes en særlig bestemmelse om mindretalsbeskyttelse, hvorefter mindst 10 af sognemenighedens medlemmer kan forlange sognekirken stillet til rådighed til afholdelse af gudstjeneste med en anden præst i folkekirken end den eller de præster, der er ansat ved kirken.

9.5.2 Menighedsråd

9.5.2.1 Historisk udvikling

I overensstemmelse med de almindelige demokratiske strømninger i tiden foreslog en kirkekommission, der var nedsat i 1853, indførelse af menighedsråd for derved at åbne mulighed for folkelig indflydelse på forvaltningen af de kirkelige anliggender. I første omgang blev det dog kun til, at det ved et cirkulære i 1856 blev tilladt biskopperne at anbefale, at der på frivillig basis oprettedes menighedsråd, som først og fremmest skulle bistå præsten med forvaltningen af sjælesørgerembedet.

I 1860 forsøgte det at gennemføre en lov om menighedsråd, men uden held.

Først i 1903 blev der vedtaget en menighedsrådslov. Samtidig nedsatte man ved lov et kirkeligt udvalg, der skulle overveje den kirkeforfatning, der var forudsat i Grundloven fra 1849. Loven om menighedsråd fik derfor kun gyldighed til 1910, idet man regnede med, at der til den tid var gennemført en kirkeforfatning. Dette blev som bekendt ikke tilfældet, og der måtte derfor vedtages en ny lov om menighedsråd, hvilket dog først skete i 1912. Den nye lov adskilte

sig ikke væsentligt fra loven fra 1903. Præstens uafhængighed af menighedsrådet blev dog udtrykkeligt fastslået.

Først i 1922 blev der gennemført en lov om menighedsråd, der fastsatte, at menighedsrådet under tilsyn af stiftsøvrigheden skulle fungere som kirkens bestyrelse. Menighedsrådet fik også medindflydelse på en række andre kirkelige anliggender, og det fik mulighed for at være medbestemmende ved ansættelse af præst.

Den gældende lov om menighedsråd er fra 1994 med senere ændringer.

Reglerne om valg til menighedsråd er udskilt i en selvstændig lov.

9.5.2.2 Almindelig retlig karakteristik af menighedsråd

Et lokalt demokrati i forbindelse med varetagelsen af kirkelige anliggender er ikke grundlovssikret på samme måde som det lokale selvstyre i kommunale anliggender. Grundloven fastsætter i § 66 kun, at folkekirkens forfatning ordnes ved lov uden nogen nærmere angivelse af forfatningens indhold, og bestemmelsen er som tidligere nævnt i det historiske forløb blevet forstået således, at den alene fastslår, at ordningen af folkekirkens forhold er et lovgivningsanliggende.

Af selve det forhold, at det enkelte menighedsråd efter lovgivningen i princippet hviler på et demokratisk, lokalt valg, følger imidlertid en vis autonomi.

De enkelte medlemmer af et menighedsråd står således ikke i noget almindeligt underordningsforhold til nogen højere myndighed. De kan pådrage sig strafansvar og erstatningsansvar for ulovligheder og forsømmelser i forbindelse med hvervet, men der kan ikke pålægges dem noget administrativt disciplinært ansvar.

Heller ikke menighedsrådet som helhed står i et almindeligt underordningsforhold til nogen anden myndighed. Der findes heller ikke nogen overordnet myndighed, som har en almindelig adgang til at lave et menighedsråds beslutning om eller til at handle i dets sted. På den anden side følger det af den gældende lovgivnings indhold, at menighedsrådenes beføjelser i meget høj grad er lovbundne. Menighedsrådene har ikke som de danske kommuner nogen selvstændig budgetret og skatteudskrivningsret. Kommunerne kan inden for visse ret vide rammer – den såkaldte kommunalfuldmagt – af egen drift tage opgaver op med henblik på løsning af det lokale kommunale fællesskabs behov, og udskrive skat til finansiering heraf. Noget tilsvarende almindeligt frihedsområde uden for det beskudne rådighedsbeløbs rammer, altså en »menighedsfuldmagt« eller en »kirkefuldmagt« der giver det enkelte menighedsråd mulighed for selvstændigt at tage nye udgiftskrævende opgaver op med henblik på at tilgode-se lokale, kirkelige behov, findes som udgangspunkt ikke efter den gældende lovgivning.

Gennem ændringer i menighedsrådslovgivningen i 1989, 1994 og 1996 er der imidlertid åbnet mulighed for at opnå dispensationer fra store dele af den kirkelige lovgivning, hvis det enkelte menighedsråd eller flere menighedsråd

i samarbejde ønsker at løse ikke-lovbestemte folkekirkelige opgaver. Der er også gennem ændringer i lov om folkekirkens økonomi i 1997 åbnet mulighed for samarbejde mellem menighedsråd og stiftsøvrigheder og provstiudvalg og for dispensationer i forbindelse hermed.

9.5.2.3 Valg af menighedsråd

Der vælges efter menighedsrådsloven et menighedsråd for hvert sogn.

Er der flere kirker i et sogn, og er der til hver kirke henlagt et særskilt distrikt, vælges et menighedsråd for hvert distrikt.

Menighedsrådene i et pastorat med to eller flere sogne eller i et sogn med to eller flere kirkedistrikter kan beslutte, at pastoratet eller sognet skal have fælles menighedsråd, når et menighedsmøde i hvert af sognene eller distrikterne ønsker det.

Menighedsrådet består af mindst seks medlemmer, der vælges efter lov om valg til menighedsråd, og de i pastoratet tjenestemandsansatte sognepræster samt de overenskomstansatte præster, hvis ansættelse i pastoratet har en varighed af et år eller mere.

Andre præster end de nævnte, der er ansat i pastoratet, og præster som uden at være ansat i pastoratet yder bistand ved pastoratets betjening, har ret til uden stemmeret at deltage i menighedsrådets møder.

Antallet af valgte medlemmer fastsættes af biskoppen efter folketallet i menighedsråds kredsen. Antallet udgør seks for det første tusinde og yderligere et medlem for hvert påbegyndt tusinde, dog ikke over femten i alt.

Der er i menighedsrådsvalgloven fastsat detaljerede bestemmelser for opstilling af kandidater til menighedsråd og for valgets gennemførelse og opgørelse. Alle medlemmer af folkekirken, der er fyldt 18 år og har bopæl i sognet, har valgret og er valgbare, medmindre andet udtrykkeligt er fastsat i lovgivningen.

Ingen har pligt til at lade sig indvælge i et menighedsråd. En sådan pligt ville efter forholdets natur kun kunne påhvile medlemmer af folkekirken, og medlemskab af denne er en frivillig sag. Men hvis man har ladet sig indvælge, kan man ikke frit nedlægge sit hverv, men må søge om fritagelse efter reglerne i menighedsrådsloven.

Menighedsrådets beslutningsprocedure er reguleret i menighedsrådsloven, der indeholder bestemmelser om rådets konstituering og møder.

Menighedsråd træffer beslutninger i møder og ved afstemninger.

Mindst halvdelen af medlemmerne skal være til stede for, at rådet er beslutningsdygtigt. Nærmere bestemmelser om menighedsrådets beslutningsprocedure skal fastsættes i en forretningsorden, som menighedsrådet selv vedtager.

Menighedsrådets møder er offentlige. Menighedsrådet kan dog bestemme, at en sag skal behandles for lukkede døre, når dette findes nødvendigt eller ønskeligt på grund af sagens beskaffenhed.

9.5.2.4 Menighedsrådets opgaver

Det bestemmes i menighedsrådsloven, at sognets eller kirkedistriktets anliggender styres af menighedsrådet, medmindre andet er særligt hjemlet i lovgivningen.

Menighedsrådenes virksomhed er fastsat dels i menighedsrådsloven, dels i den øvrige kirkelige lovgivning, navnlig i lov om folkekirkens økonomi og lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

Menighedsrådenes hovedopgaver er,

- at administrere kirker og kirkegårde,
- at administrere kirkens og præsteembedets indtægter og faste ejendomme,
- at udarbejde budgetter og regnskaber for kirken, kirkegården, præstegården og menighedslokaler mv.,
- at fungere som begravelsesvæsen,
- at ansætte medarbejdere i stillinger ved kirke og kirkegård,
- at fastsætte stillingsindholdet for kirkefunktionærer samt lede og fordele de ansattes arbejde,
- at deltage i tilrettelæggelsen af gudstjenester, og
- at behandle spørgsmål, som vedrører menigheden, herunder kontakt til de kirkelige tilsynsmyndigheder.

Med hensyn til finansieringen af udgiftskrævende opgaver indgår menighedsrådet i et samspil med provstiudvalget, idet menighedsrådet har den indstillende og provstiudvalget den godkendende myndighed i forbindelse med tilvejebringelsen af sognets budget.

Ud over denne betydelige autonomi i forbindelse med tilvejebringelse og drift af de ydre rammer for det lokale kirkeliv har menighedsrådet imidlertid også afgørende indflydelse i forbindelse med ansættelse af sognepræst og i forbindelse med valg af mellemkirkelige stiftsudvalg og stiftsudvalg efter økonomiloven samt af provstiudvalg og af stiftets biskop.

Formelt har menighedsrådet ikke beføjelser i forbindelse med præsteafskedigelser, men menighedsrådet vil gennem klage til biskop og kirkeminister kunne rejse spørgsmål om en præsts afsked på grund af tjenesteforfeelser eller samarbejds vanskeligheder.

Endelig vil menighedsrådet kunne stille forslag om anvendelse af den særlige afskedigelsesadgang efter tjenestemandslovens § 43 (»skilsmisseparagraffen«), hvorefter der efter indstilling af provst og biskop kan meddeles en præst afsked på særligt gunstige økonomiske vilkår, hvis der mellem præsten og menigheden gennem en årrække har bestået en dybtgående uoverensstemmelse, som betyder en væsentlig hindring for det kirkelige livs trivsel på det pågældende sted.

Som behandlet under 5.4.3.6 har menighedsrådet også en betydelig medindflydelse med hensyn til gudstjenesteordning og ritualer mv.

9.5.2.5 Forholdet mellem menighedsråd og præst

Det er udtrykkeligt fastsat i menighedsrådsloven, at præsten i sin embedsvirksomhed er uafhængig af menighedsrådet. Menighedsrådet har intet tilsyn med præsten og kan ikke give denne direktiver.

Tjenesteforseelser fra en præsts side påtales af provst, biskop eller Kirkeministeriet. Menighedsrådet kan derfor ikke siges at være præstens arbejdsgiver, men rådet er dog ikke afskåret fra at tage visse initiativer med henblik på en bedømmelse af præstens embedsvirksomhed eller forhold i øvrigt. Efter menighedsrådsloven kan menighedsrådet således behandle spørgsmål vedrørende menigheden og henvende sig herom til de kirkelige tilsynsmyndigheder, og herunder må klart falde også spørgsmål om præstens embedsvirksomhed.

Som omtalt under 9.5.2.3 er præsten født medlem af menighedsrådet. Der gælder dog enkelte begrænsninger med hensyn til præstens deltagelse i menighedsrådets arbejde.

Efter menighedsrådsloven vælges menighedsrådets formand af de valgte medlemmer, og præsten har således ikke stemmeret i forbindelse med formandsvalget. Derimod er præsten valgbar som formand eller næstformand efter samme regler som de valgte medlemmer, herunder også forpligtet til i givet fald at modtage valg.

Det bestemmes også i menighedsrådsloven, at præster ikke kan deltage i forhandling og afstemning i sager vedrørende præsteboliger eller i sager, der vedrører en anden præst i pastoratet. Præster kan ikke deltage i afstemningen – men nok i forhandlingen – i sager, der er omfattet af bestemmelsen i menighedsrådslovens § 38 om nødvendigheden af menighedsrådets samtykke til visse dispositioner eller i sager, der vedrører opførelse af kirker og nedbrydning af kirker. Præster kan heller ikke deltage i menighedsrådets afstemning om indstilling i sager om sogneinddeling, herunder oprettelse af nye sogne og kirkedistrikter, og pastoratsinddelingen.

Efter bestemmelserne om besættelse af præstestillinger er kun de valgte medlemmer af menighedsrådet stemmeberettigede ved indstilling af ansøgere, og præsten kan derfor ikke deltage i indstillingen.

Efter menighedsrådsvalgloven er præster ansat i folkekirken ikke valgbare, og en præst kan derfor ikke lade sig vælge til menighedsrådet for derved at undgå de nævnte begrænsninger i deltagelsen i menighedsrådets arbejde. Selv om det ikke direkte er nævnt i menighedsrådsloven, må det følge af præstens fødte medlemskab, at han ikke kan udelukkes som medlem af rådet efter bestemmelsen i menighedsrådsloven. Dette må gælde, selv om præsten »vedholdende nægter at opfylde sine pligter som medlem af rådet«, fx mødepligt, men noget sådant vil kunne imødegås ved disciplinær indskriden.

Bortset fra de foran nævnte begrænsninger medfører præstens medlemskab af menighedsrådet de samme pligter, som påhviler de valgte medlemmer, fx

pligt til at deltage i rådets møder, tavshedspligt og pligt til at underskrive beslutningsprotokollen.

Spørgsmålet om, hvorvidt præster som fødte medlemmer af menighedsråd bør have stemmeret i disse, har ved flere lejligheder været genstand for overvejelse.

Den alvorligste indvending mod præsters medlemskab og stemmeret i menighedsråd er, at dette ikke harmonerer med den almindelige og lige valgret til menighedsråd.

Efter menighedsrådsvalgloven gennemføres valg til menighedsrådet i princippet som et forholdstalsvalg, hvor de grupper, der deltager i valget, får mandater og indflydelse i overensstemmelse med den vælgertilslutning, som de opnår. En eller flere præster som fødte, stemmeberettigede medlemmer af rådet uden mandat fra vælgerne kan forrykke det flertal i menighedsrådet, der er fremgået af valget.

Det er blevet fremført i debatten om præsters stemmeret, at den normalt kun sjældent udnyttes i forbindelse med behandlingen af menighedsrådets sager. Dette argument forekommer ikke overbevisende. Enten må man tage fuldt medansvar for det løbende arbejde i rådet, herunder deltage i sagernes afgørelse, eller også må man afstå fra stemmeret. At gå ind i specielt udvalgte sager og her forrykke det sædvanlige flertal er lidet stemmende med en demokratisk beslutningsprocedure og med sædvanligt ansvar i forbindelse med et administrativt organs virksomhed.

Der er ved menighedsrådsloven tillagt præsten enkelte beføjelser over for menighedsrådet. Efter § 22 skal således flere menighedsråd i et pastorat samles til et fælles møde, hvis en sognepræst anmoder herom. Og efter lovens § 41 skal der afholdes menighedsmøde i en menighedsrådsreds, når en af præsterne sammen med mindst et valgt medlem af menighedsrådet anmoder derom.

Endelig skal nævnes, at det i menighedsrådsvalgloven er fastsat, at hvis et menighedsrådsvalg ikke fører til dannelse af et fuldtalligt menighedsråd, udskrives valg med henblik på at gøre rådet fuldtalligt (udfyldningsvalg). Biskoppen kan dog tillade, at udfyldningsvalg undlades. Hvis der ikke afholdes udfyldningsvalg, eller hvis der heller ikke ved dette valg dannes et fuldtalligt menighedsråd, dannes rådet af de medlemmer, der er valgt, sammen med præsten eller præsterne.

Afholdes der ikke valg i en menighedsrådsreds, udskrives der nyt valg. Vælges der ingen medlemmer, mister menigheden sin indstillingsret ved præstevalg. Kirkeministeren træffer efter indstilling fra biskoppen afgørelse om, hvorledes og af hvem de til et menighedsråd henlagte funktioner skal varetages.

9.5.3 Menighedsmøder

Efter menighedsrådsloven skal der afholdes menighedsmøde i en menighedsrådsreds,

- 1) når de kirkelige tilsynsmyndigheder anmoder derom,
- 2) efter beslutning af menighedsrådets formand,
- 3) når et flertal af menighedsrådet anmoder derom,
- 4) når en af præsterne sammen med mindst et valgt medlem anmoder derom,
- 5) når 25 valgberettigede medlemmer af menigheden skriftligt anmoder derom, eller
- 6) hvis det i øvrigt er foreskrevet i lovgivningen.

Menighedsmøder for flere menighedsråds kredse i et pastorat afholdes efter anmodning fra de kirkelige tilsynsmyndigheder eller fra et menighedsråd i pastoratet.

Menighedsmøder sammenkaldes for en enkelt menighedsråds kreds af menighedsrådets formand, for flere menighedsråds kredse i samme pastorat af formanden for hovedsognets menighedsråd. Formanden fastsætter tid og sted for mødet, hvortil medlemmerne af de berørte menighedsråd har mødepligt, medmindre de har lovligt forfald.

Bekendtgørelse om afholdelse af menighedsmøde sker efter menighedsrådets bestemmelse på en måde, der sikrer, at så mange som muligt bliver bekendt med mødets afholdelse. I bekendtgørelsen skal det angives, hvilke emner der skal behandles på mødet.

Til menighedsmøder har alle medlemmer af folkekirken inden for vedkommende kreds eller kredse adgang. Ved afstemning er kun de valgberettigede medlemmer af menigheden stemmeberettigede.

Hvis andet ikke særlig er fastsat, ledes mødet af en ordstyrer, der vælges af mødedeltagerne. Ordstyreren sørger for, at der udfærdiges et referat af mødet. Om resultatet af mødet indføres en bemærkning i menighedsrådets beslutningsprotokol, for fælles menighedsmøder i beslutningsprotokollen for det menighedsråd, hvis formand har sammenkaldt mødet.

Der er – med en enkelt undtagelse, jf. nedenfor – ikke i lovgivningen tillagt menighedsmøder selvstændig afgørelsesmyndighed, men i nogle tilfælde foreskriver loven, at en ordning for at kunne vedtages af menighedsrådet eller andre kirkelige myndigheder skal have tilslutning af et menighedsmøde.

Tilslutning fra et menighedsmøde kræves således,

- 1) for at et pastorat med to eller flere sogne eller et sogn med to eller flere kirkedistrikter får fælles menighedsråd, og
- 2) for at en bestemt person efter indstilling fra menighedsrådet kan beskikkes som præst, uden at de for præsteembeders besættelse i almindelighed gældende regler er iagttaget.

For at sagen skal kunne fremmes, kræves der i sidstnævnte tilfælde tilslutning fra $\frac{2}{3}$ af de på menighedsmødet afgivne stemmer.

I et enkelt tilfælde er den besluttende myndighed dog henlagt til menighedsrådet. Stiftsbåndsløsning sker således på grundlag af en beslutning på et menighedsråd med $\frac{3}{4}$ af de afgivne stemmer for forslaget. Det er dog yderligere en betingelse, at menighedens præst eller en af dens præster tiltræder beslutningen.

9.5.4 Mindretals ret til at få sognekirken stillet til rådighed

Som en ret, der tilkommer selv en meget lille kreds af menighedens medlemmer, kan nævnes, at det i kirkebestyrelsesloven er fastsat, at efter anmodning fra mindst 10 af sognemenighedens medlemmer, som har valget til menighedsråd, skal sogne- eller distriktskirken stilles til rådighed til afholdelse af gudstjeneste ved en anden præst i folkekirken end den eller de præster, der er ansat ved kirken.

9.6 Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer

Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer, der er stiftet i 1920, har til formål: »at samle menighedsrådsmedlemmer til drøftelse af fælles anliggender og styrkelse af fællesskabet bl.a. ved at holde årsmøder og kurser, at bidrage til løsning af folkekirkelige opgaver og arbejde på at fastholde og udbygge den indflydelse, som rådene har ifølge lovgivningen, at støtte menighedsrådene og enkeltmedlemmerne ved udførelsen af det hverv, der er betroet dem, jf. det menighedsrådsløfte de har afgivet, samt at yde bistand – på begæring fra menighedsråd – i forhandlinger med myndigheder og faglige organisationer, herunder om kirkebetjeningens løn- og arbejdsvilkår«.

Foreningen består af distriktsforeninger, omfattende menighedsrådsmedlemmer inden for et videre eller snævrere område.

Hver distriktsforening fastsætter selv sine vedtægter, der ikke må være i strid med Landsforeningens vedtægter.

Landsforeningens øverste myndighed er dens delegeretmøde.

Foreningen ledes af en bestyrelse bestående af 20 medlemmer, der vælges på det første delegeretmøde efter hvert ordinært menighedsrådsvalg og fungerer, indtil der er valgt en ny bestyrelse.

Af bestyrelsens medlemmer skal 6 være præster, 14 lægfolk.

Snarest muligt efter hvert årsmøde vælger bestyrelsen af sin midte formand og næstformand.

Desuden vælges 3 medlemmer til sammen med formand og næstformand at danne bestyrelsens forretningsudvalg.

Litteratur

Beretning vedrørende det mellemkirkelige arbejdes struktur. Betænkning 1119/1987.

Preben Espersen: Kirkeret. Almindelig del. 2. udg. 1999 s. 119-139.

Lov om menighedsråd. Normalforretningsorden. Med kommentarer af Preben Espersen. 2. udg. 1998.

Det almindelige præstedømme og det folkekirkelige demokrati. Af Preben Espersen, Theodor Jørgensen, Jørgen Stenbæk, Lisbet Christoffersen og Hans Raun Iversen. 1996.

Jørgen Stenbæk: Forholdet mellem præst og menighed/menighedsråd. Præsteforeningens Blad 1986 s. 477 ff.

Folkekirkens menigheder

10.1 Sognemenigheder

Det bestemmes i medlemskabsloven, at folkekirkens medlemmer hører til menigheden i det sogn, hvori de har bopæl, medmindre de ved særlig bestemmelse er henvist til en anden menighed. Medlemmerne af menighederne for døve bevarer dog tillige tilhørsforholdet til sognemenigheden.

Hverken »menighed« eller »sognemenighed« er nærmere defineret i loven. En sognemenighed kan imidlertid defineres som den kreds af medlemmer af folkekirken, der har bopæl inden for sognets grænser.

Landets geografiske inddeling i sogne fremgår ikke udtrykkeligt af den kirkelige lovgivning, men betragtes – på samme måde som den kommunale inddeling – som en historisk kendsgerning. Sogneinddelingens oprindelse kendes ikke med sikkerhed, men sogne omtales i de danske kirkelove fra middelalderen.

Der findes heller ikke lovbestemmelser om oprettelse og nedlæggelse af sogne eller om ændring af sognegrænser. Dette sker med hjemmel i retssædvanen ved kongelig resolution i det enkelte tilfælde efter kirkeministerens indstilling.

Heller ikke »bopæl« er nærmere defineret i loven. Som udgangspunkt må her som i andre retlige sammenhænge anvendes folkeregisterets udvisende, men dette er alene et af flere mulige bevisdata.

Retsvirkningen af et medlems tilhørsforhold til en bestemt menighed er bl.a., at medlemmet har krav på at få adgang til benyttelse af vedkommende menigheds kirke(r) til udførelse af kirkelige handlinger mv. og på at blive betjent af denne menigheds præster. Der henvises herom til kapitel 12.

Sognets anliggender og menighedens interesser varetages af menighedsrådet, der består af medlemmer, der er valgt af sognets valgberettigede folkekirke-medlemmer, jf. under 9.5.2, samt sognets præster.

Den kirkelige lovgivning foreskriver imidlertid, dels at visse ordninger skal have tilslutning fra eller vedtages af et menighedsmøde, dels at et sådant møde

i øvrigt skal afholdes, når visse myndigheder eller personer forlanger det. Menigheds møder er nærmere behandlet under 9.5.3.

10.2 Valgmenigheder

10.2.1 Anerkendelse som valgmenighed

Det bestemmes i valgmenighedsloven, at medlemmer af folkekirken, der ønsker at danne en særlig menighed inden for folkekirken med en af dem valgt person som præst, på nærmere angivne betingelser har ret til at få denne valgmenighed anerkendt som led i folkekirken.

Anerkendelse af en valgmenighed meddeles af kirkeministeren.

Ansøgning om anerkendelse af en valgmenighed skal underskrives af 50 personer, der har valgt ret til menighedsråd.

Ansøgningen skal vedlægges erklæring fra en person, der opfylder betingelserne for ansættelse som præst i folkekirken, om, at vedkommende er villig til at modtage stadfæstelse som præst for valgmenigheden. Er den pågældende allerede ansat som præst i folkekirken, skal han tillige erklære sig villig til at fratræde denne stilling.

Det er en betingelse for anerkendelsen, at valgmenigheden har en kirke eller en kirkesal, der opfylder nærmere angivne krav, jf. nedenfor under 10.2.3, eller har adgang til at benytte en kirke.

En valgmenighed kan således anerkendes, hvis biskoppen efter anmodning fra 10 af ansøgerne, der bor i samme sogn eller sognedistrikt, har afgivet erklæring om, at valgmenighedens brug af den kirke, hvortil de hører, ikke vil hindre sogne- eller distriktsmenighedens brug af denne.

10.2.2 Valgmenigheders organisation mv.

En valgmenighed står under tilsyn af provsten for det provsti, hvor valgmenigheden har sit hjemsted, og af stiftets biskop samt under overtilsyn af Kirkeministeriet.

Valgmenighedens vedtægter, der bl.a. skal indeholde regler om valg af bestyrelse samt af formand og næstformand, fastsættes af menigheden og skal godkendes af biskoppen. Provsten og biskoppen skal underrettes om, hvem der er formand og næstformand for valgmenighedens bestyrelse.

Valgmenigheden skal føre en fortegnelse over menighedens medlemmer og sende meddelelse til kirkelige og borgerlige myndigheder om ind- og udtrædelse af medlemmer efter nærmere regler fastsat af kirkeministeren.

Valgmenighedens bestyrelse skal meddele Kirkeministeriet, hvor menigheden har sit hjemsted. Denne bestemmelse har navnlig betydning for valgmenighedens deltagelse i bispevalg.

Valgmenighedens udgifter afholdes af menighedens medlemmer. Der kan derfor ikke ydes driftstilskud af statskassen eller over den kirkelige ligning. Men der kan efter praksis ydes lån af stiftsmidlerne til hjælp til dækning af udgifterne ved hovedstandsættelse af valgmenighedskirker samt lån af stiftsmidlerne til bestridelse af udgifterne ved større istandsættelser af valgmenigheders præsteboliger i tilfælde, hvor udgifterne til gennemførelse af sådanne arbejder ville virke særlig tyngende på menighedens økonomi.

Der pålignes ikke valgmenighedsmedlemmer kirkeskat.

Valgmenighedens bestyrelse tilrettelægger kirkebetjeningen og fastsætter de ansattes lønning og øvrige ansættelsesvilkår.

Uanset at valgmenigheder er et led i folkekirken, må det følge af valgmenighedslovgivningen, at den folkekirkelige lovgivnings almindelige bestemmelser om menighedstilhør og ret til kirkelig betjening kun finder anvendelse på valgmenigheder med visse lempelser.

Det må således antages, at valgmenighedens bestyrelse selv må kunne fastsætte de nærmere betingelser for optagelse og forbliven i valgmenigheden.

10.2.3 Valgmenigheders kirker og kirkegårde

Inden en valgmenigheds kirke eller kirkesal tages i brug, skal den indvies efter reglerne om indvielse af folkekirkens kirker. Biskoppen kan tillade fravigelse fra reglerne.

Valgmenighedsmedlemmer har under alle omstændigheder ret til at få kirken i det sogn eller sognedistrikt, hvor de er bosat, stillet til rådighed for kirkelige handlinger ved valgmenighedens præst.

En valgmenighed kan med kirkeministerens tilladelse anlægge kirkegård til brug for valgmenighedens medlemmer.

Medlemmer af valgmenigheden har ret til at blive begravet på kirkegården i det sogn, hvor de bor, selv om den valgmenighed, de tilhører, har egen kirkegård i sognet.

10.2.4 Valgmenigheders præster

Valgmenighedens valg af præst skal stadfæstes af kirkeministeren efter ansøgning fra menighedens bestyrelse.

Den, der stadfæstes som præst for en valgmenighed, skal modtage præstevielse, såfremt han ikke allerede er præsteviet, og have kollats af stiftets biskop.

Inden præsten tiltræder, skal han skriftligt erklære samvittighedsfuldt at ville efterkomme de regler, der gælder for folkekirken, og de regler, der særligt gælder for valgmenigheder.

10.2.5 Valgmenigheders kirkebøger

Valgmenighedens præst skal føre kirkebog over de kirkelige handlinger, som vedkommende foretager, efter de regler, der gælder for førelse af folkekirkens ministerialbøger.

10.2.6 Tilbagekaldelse af anerkendelse af valgmenigheder

En valgmenigheds anerkendelse skal tilbagekaldes, når bestyrelsen anmoder herom.

Hvis betingelserne for valgmenighedens anerkendelse ikke længere er til stede, eller hvis menigheden eller dens præst ikke overholder de regler, der gælder for menigheden, kan anerkendelsen tilbagekaldes.

Dersom den kirkelige betjening af valgmenighedens medlemmer efter biskoppens skøn ikke varetages på forsvarlig måde, kan han efter forudgående forhandling med valgmenighedens bestyrelse over for kirkeministeren stille forslag om, at menighedens anerkendelse tilbagekaldes.

10.3 Døvemenigheder

10.3.1 Indledning

Efter menighedsrådsloven kan kirkeministeren bestemme, at der skal oprettes menighedsråd for grupper af personer, der udgør en særlig menighed, og fastsætte regler for sådanne menighedsråds sammensætning og beføjelser.

I medfør af denne bestemmelse er der fastsat bestemmelser om menighedsråd for døvemenighederne i folkekirken.

10.3.2 Menighedsrådsområder

Det er således bestemt, at der oprettes et menighedsråd for hvert af de områder, for hvilke der er ansat faste præster for de døves menigheder. Den nærmere områdeinddeling er fastsat i bekendtgørelsen om døvemenighederne.

10.3.3 Menighedsrådenes sammensætning

Hvert menighedsråd består af:

1. Den eller de ved menigheden ansatte præster.
2. 6 medlemmer, der vælges efter regler fastsat i bekendtgørelsen om døvemenighederne. Valgperioden er 4 år, svarende til valgperioden for de ordinære menighedsråd.

10.3.4 Ansættelse som præst for døvemenighederne

Menighedsrådet skal afgive indstilling om ansættelse i stilling som præst for døvemenighederne. Indstillingen skal omfatte 3 ansøgere, angivet i prioriteret rækkefølge.

Indstillingen sker ved skriftlig og hemmelig afstemning, i hvilken kun de valgte medlemmer deltager. Kirkeministeren fastsætter nærmere regler for afstemningen.

Om menighedsrådets indstilling afgiver biskoppen erklæring til kirkeministeren, der ansætter døvepræsten.

10.3.5 Menighedsrådenes budget og regnskab

Menighedsrådet er ansvarligt for budget og regnskab vedrørende døvemenigheden.

Menighedsrådet udarbejder årligt et budget over menighedsrådets indtægter og udgifter for det kommende regnskabsår, herunder et beløb til fremme af det kirkelige liv blandt døve i menighedsrådskredsen.

Budgettet indsendes til godkendelse hos stiftsøvrigheden i den tilsynsførende biskops stift.

Det godkendte beløb udredes af Fællesfonden.

10.4 Danske menigheder i udlandet

10.4.1 Indledning

Danske menigheder i udlandet hører sædvanligvis ikke til den danske folkekirke, men udgør enten selvstændige og uafhængige menigheder eller er tilknyttet andre kirkesamfund. Der er dog næppe principielt noget til hinder for, at menigheder uden for riget kan anerkendes som led i den danske folkekirke, når de underkaster sig de for denne gældende forskrifter, for så vidt disse under de givne forhold er anvendelige på dem. Anerkendelse af en dansk menighed i udlandet finder i praksis altid sted i forbindelse med en persons anerkendelse som præst for en bestemt menighed. Anerkendelsens opretholdelse vil da være betinget af vedkommende præsts forbliven i denne stilling, og anerkendelsen må således fornyes ved præsteskitte og bortfalder, hvis der ikke fra dansk side stadfæstes en ny præst for menigheden.

10.4.2 Sømandspræster

Der blev i 1869 ved kongelig resolution givet tilladelse til, at de præster, som udsendes af »Den danske Forening til Evangeliets Forkyndelse for skandinaviske Sømænd i fremmede Havne« (nu »Dansk Sømandskirke i fremmede Havne«) kan »anerkendes som Præster i den danske Folkekirke under Betingelse af, at de holde sig de i denne gjældende rituelle og andre Forskrifter efterrettelige, og at de med hensyn til den præstelige Virksomhed i det hele undergives Tilsyn af Biskoppen over Sjællands stift«. Tilsynet udøves nu af biskoppen over Københavns stift.

I 1948 gav Kirkeministeriet endvidere »Indenlandsk Sømandsmission« tilsagn om, at ministeriet fremtidig i hvert enkelt tilfælde ville søge udvirket, at præster, der af Indenlandsk Sømandsmission udsendes til arbejde blandt skandinaviske sømænd i havnebyer og til tillige at være præster for de på stedet værende danske kolonier, ved kongelig resolution anerkendes som præster i den danske folkekirke under tilsyn af biskoppen over Københavns stift og Holmens provst.

En udsendt sømandspræst har den dobbelte opgave dels at være præst for søfolk på skibe, der anløber havnene, og dels at være præst for den stedlige danske koloni. Der er dog næppe noget i vejen for, at en præst kan anerkendes som sømandspræst på et sted, hvor der ikke findes nogen dansk koloni, således at han alene får til opgave at betjene søfolk på anløbende skibe. Ifølge en instruks for de af Dansk Sømandskirke i fremmede Havne udsendte præster skal disse ved gudstjenester og kirkelige handlinger følge den danske folkekirkes liturgi og rituelle forskrifter. De skal føre kirkebøger efter de af Kirkeministeriet fastsatte regler, men de attester, som de udsteder, har almindeligvis ikke borgerlig betydning.

Kirkeministeriet har ikke stadfæstet nogen instruks for de af Indenlandsk Sømandsmission udsendte præster. I praksis betragtes instruks for Dansk Sømandskirke som gældende også for Indenlandsk Sømandsmissions præster.

10.4.3 Dansk Kirke i Udlandet

De af organisationen Dansk Kirke i Udlandet udsendte præster og de menigheder, der samles om disse, hører ikke til folkekirken. Organisationens virksomhed står ikke under tilsyn af nogen dansk myndighed, og præsterne modtager ikke kongelig anerkendelse. Den danske stat yder dog betydelige tilskud til Dansk Kirke i Udlandet, navnlig til arbejdet i Sydslesvig. Endvidere er samtlige præster i organisationen optaget i den statsgaranterede »Pensionskassen af 1950 for forskellige private kirkelige organisationer«.

10.5 Andre menigheder

Ud over de foran nævnte menigheder findes der inden for folkekirken en række menigheder af mere speciel karakter, nemlig menigheder for visse anstalter og stiftelser samt St. Petri tyske menighed. En nærmere behandling af disse menigheder ligger dog uden for rammerne af denne bog.

Om evangelisk-lutherske frikirker henvises til kapitel 15.

Litteratur

Preben Espersen: Kirkeret. Almindelig del. 2. udg. 1999 s. 141-147.

August Roesen: Dansk kirkeret. 3. udg. 1976 s. 247-258.

Medlemskab af folkekirken

11.1 Indledning

Medlemskab af folkekirken betegner retsforholdet mellem den enkelte og trossamfundet. Medlemskab er personligt og knytter sig til en bestemt menighed inden for folkekirken. Som nærmere behandlet under 5.2.3 adskiller medlemskab af folkekirken sig efter hele sin karakter væsentligt fra medlemsforholdet til foreninger og lignende. Hertil kommer, at det er udelukket på én gang at være medlem af folkekirken og et trossamfund uden for folkekirken. Dansk statsborgerskab er uden betydning for medlemskab. Også udlændinge kan således være medlemmer af folkekirken.

Medlemskab af folkekirken bevares ved flytning til udlandet.

Dette nævnes ikke utrykkeligt i medlemskabslovens bestemmelser, men fremgår forudsætningsvis dels af, at udrejse af landet ikke angives som ophørsgrund, dels af en bestemmelse om, at et medlem, der ikke har bopæl her i landet, har ret til kirkelig betjening af præsten for den menighed, hvortil medlemmet senest har hørt, jf. herom under 12.2. Det forhold, at medlemskabet bevares under ophold i udlandet, medfører ikke nogen forøgelse af de pågældende medlemmers forpligtelser, idet kirkeskatterne opkræves efter reglerne for kommunale skatter.

11.2 Medlemskabets stiftelse

Det er en grundbetingelse for medlemskab af den danske folkekirke, at vedkommende er døbt med den kristne dåb. Man kan altså ikke »fødes ind i« folkekirken. Den kristne dåb vil sige en dåb i Faderens, Sønnens og Helligåndens navn efter dåbsbefalingen i Matthæusevangeliets kapitel 28 vers 19. Bestemmelser om dåben findes i dåbsforordningen af 1828 med senere ændringer. Dåbsritualer for folkekirken, herunder hjemmedåbsritualer, er autoriseret ved kgl. resolution af 10. januar 1895, 18. juli 1912, 20. november 1972 samt 12. juni 1992. Dåben behøver ikke at være foretaget i folkekirken eller i et

andet evangelisk-luthersk trossamfund, men kan være foretaget i et hvilket som helst trossamfund i eller uden for Danmark, hvis dåb af folkekirken anerkendes som kristen dåb.

11.2.1 Personer, der døbes i folkekirken

Det bestemmes i medlemskabsloven, at personer, der døbes i folkekirken, ved dåben bliver medlem af folkekirken. Herefter er man, uden at yderligere kræves, i besiddelse af alle de rettigheder, som folkekirken tillægger sine medlemmer.

11.2.2 Personer, der er døbt i et andet evangelisk-luthersk trossamfund i Danmark

Det bestemmes i medlemskabsloven, at personer, der er døbt i et andet evangelisk-luthersk trossamfund her i landet, bliver medlem af folkekirken ved at slutte sig til en menighed i folkekirken. Efter medlemskabsbekendtgørelsen skal anmodning om medlemskab tages til følge.

11.2.3 Personer, der er døbt i et evangelisk-luthersk trossamfund i udlandet

Personer, der er døbt i et evangelisk-luthersk trossamfund i udlandet, bliver efter medlemskabsloven medlem af folkekirken ved at tage ophold her i landet, medmindre de anmelder at ville stå uden for folkekirken. Sådant anmeldelse skal afgives skriftligt senest 6 måneder efter datoen for vedkommendes tilmelding til folkekirken til den kirkebogsførende sognepræst i det sogn, hvor vedkommende har bopæl. En person, som har meddelt at ville stå uden for folkekirken, kan senere optages i folkekirken ved anmodning herom til en præst i folkekirken.

11.2.4 Andre personer, der er døbt med den kristne dåb

Andre personer, der er døbt med den kristne dåb, bliver efter medlemskabsloven medlem af folkekirken ved at optages i folkekirken eller for mindreåriges vedkommende ved at opdrages i folkekirkens tro. Loven foreskriver således, at medlemskab for personer, der er døbt med en kristen dåb i et trossamfund, der ikke er evangelisk-luthersk, stiftes ved en egentlig optagelse i folkekirken. Medlemskabsbekendtgørelsen fastsætter, at optagelse kan ske ved en præst i folkekirken, hvis den pågældende anmoder om det, og præsten skønner, at vedkommende har et sådant kendskab til folkekirkens lære, at anmodningen må antages at være udtryk for et alvorligt ønske om at tilhøre folkekirken. Fornyet dåb hverken skal eller kan finde sted. En person, der som mindreårig er opdraget i folkekirkens tro, er som nævnt allerede derved blevet medlem af folkekirken.

11.2.5 Mindreårige

Det bestemmes i medlemskabsloven, at for ugifte personer under 18 år træffes bestemmelser om stiftelse af medlemskab af folkekirken, der sker på anden måde end ved dåb i folkekirken, af forældremyndighedens indehaver, dog at en person, der er fyldt 15 år, tillige skal give samtykke. Hvis situationen er den, at ønske om medlemskab af folkekirken fremsættes af en mindreårig medlem 15 og 18 år, behøver samtykke fra forældremyndighedens indehaver ikke at være meddelt skriftligt, når blot det kan dokumenteres. Samtykket kan efter omstændighederne også være stiltiende. Det er tilstrækkeligt, at erklæringen går ud på, at man ikke vil modsætte sig opfyldelsen af den mindreåriges ønske.

11.3 Medlemskabets ophør

Det følger af den siden 1849 gældende religionsfrihed, at folkekirkens medlemmer frit kan udtræde af kirken. Regler herom findes i medlemskabsloven.

11.3.1 Udtræden ved udmeldelse

Det bestemmes i medlemskabsloven, at et medlem af folkekirken kan bringe sit medlemskab til ophør ved skriftlig anmeldelse. Personligt fremmøde kan således ikke forlanges. De nærmere regler om udmeldelse findes i medlemskabsbekendtgørelsen. Udmeldelsen skal ske ved skriftlig anmeldelse til den kirkebogsførende sognepræst i det sogn, hvor medlemmet har bopæl.

Der sendes attest om udmeldelsen til det udmeldte medlem.

11.3.2 Udtræden ved tilslutning til andet trossamfund

Det bestemmes i medlemskabsloven, at medlemskab af folkekirken ophører, såfremt et medlem slutter sig til et andet trossamfund. Denne udtrædelsesgrund må ses på baggrund af princippet om, at ingen på én gang kan være medlem af folkekirken og et andet trossamfund uden for denne. Udtrædelsen sker derfor, uanset om vedkommende måtte ønske fortsat at stå som medlem af folkekirken. Tilslutning til et hvilket som helst trossamfund uden for folkekirken, uanset samfundets lære og ritus, medfører udtræden af folkekirken. De evangelisk-lutherske frimenigheder udgør i denne henseende ikke nogen undtagelse. Det er på den anden side en forudsætning, at vedkommende har sluttet sig til et egentligt trossamfund (religionssamfund) uden for folkekirken. Tilslutning til en religiøs »bevægelse« i eller uden for folkekirken eller medlemskab af en religiøs eller filosofisk forening e.l. er ikke udtrædelsesgrund. For ugifte personer under 18 år træffes beslutning om tilslutning til et andet trossamfund af forældremyndighedens indehaver, dog at en person, der er fyldt 15 år, tillige skal give sit samtykke.

11.3.3 Udtræden ved at stille sig uden for folkekirken

Efter medlemskabsloven ophører medlemskab af folkekirken tillige, hvis et medlem på anden måde end ved tilslutning til et andet trossamfund stiller sig uden for folkekirken, fx ved at lade sig gendøbe. Udtræden af folkekirken sker ubetinget ved gendåb, uanset om vedkommende selv måtte ønske fortsat at stå som medlem af folkekirken.

Almindelig polemik mod eller nedsættende udtalelser om folkekirken er ikke tilstrækkeligt til at statuere, at medlemmet har stillet sig uden for folkekirken. Det samme gælder den omstændighed, at forældre undlader at lade deres børn døbe.

Afgørelsen af, om et medlem har stillet sig uden for folkekirken og dermed bragt sit medlemskab til ophør, træffes efter medlemskabsbekendtgørelsen af den kirkebogsførende sognepræst i det sogn, hvor medlemmet har bopæl. Afgørelsen skal begrundes og meddeles medlemmet skriftligt. Præstens afgørelse kan af den, som afgørelsen vedrører, indbringes for biskoppen senest 6 uger efter, at afgørelsen er meddelt vedkommende. Oplysning om klageadgangen og klagefristen skal anføres i præstens afgørelse. Biskoppens afgørelse af klagen kan af klageren eller af præsten senest 4 uger efter, at biskoppens afgørelse er meddelt dem, indbringes for kirkeministeren.

Der har siden medlemskabsloven fra 1991 foreligget et tilfælde, hvor en sognepræst traf afgørelse om, at et medlem af folkekirken havde stillet sig uden for denne på anden måde end ved tilslutning til et andet trossamfund eller ved gendåb. Afgørelsen var begrundet med, at den pågældende i artikelform, dagbladsindlæg og offentlige møder havde givet udtryk for en opfattelse, der på en række punkter klart var i modstrid med folkekirkens lære. Sognepræstens afgørelse blev af den pågældende indbragt for biskoppen, der tiltrådte såvel afgørelsen som begrundelsen for denne. Sagen blev herefter indbragt for kirkeministeren, der stadfæstede afgørelsen.

Sagen giver formentlig grundlag for at antage, at der i praksis vil blive stillet krav om opfyldelse af to betingelser for at statuere, at et medlem har stillet sig uden for folkekirken på anden måde end ved tilslutning til et andet trossamfund eller ved gendåb. Nemlig for det første, at vedkommende har givet udtryk for en opfattelse, der på et eller flere væsentlige punkter klart er i modstrid med folkekirkens lære. Og for det andet, at vedkommende aktivt og offentligt har udbredt sine synspunkter og dermed direkte modarbejdet folkekirken.

Derimod vil selv åbenlys fornægtelse af kristentroen, som efter den tidligere affattelse af menighedsrådsvalgloven medførte fortabelse af valgret til menighedsrådet, næppe i sig selv være tilstrækkelig til at statuere, at vedkommende efter medlemskabsloven »stiller sig uden for folkekirken« og dermed bringer sit medlemskab til ophør, jf. nærmere herom under 12.6.2.

11.4 Genoptagelse i folkekirken

Det bestemmes i medlemskabsbekendtgørelsen, at en person, som er udmeldt af folkekirken, eller hvis medlemskab af anden grund er ophørt, af en præst i folkekirken kan genoptages som medlem af folkekirken, såfremt han eller hun anmoder om det, og præsten efter en personlig samtale med den pågældende skønner, at anmodningen er udtryk for en alvorlig beslutning om igen at høre til folkekirken. Der kan dog næppe stilles større indholdsmæssige krav til den nævnte samtale. Det kan således ikke antages, at den, der søger genoptagelse, er forpligtet til en mere omfattende redegørelse for sine bevæggrunde til udtræden og genindtræden. Præstens afgørelse kan efter bekendtgørelsen indbringes for biskoppen, hvis afgørelse kan ankes til kirkeministeren.

11.5 Medlemskabets retsvirkninger

11.5.1 Pligter

Folkekirkens medlemmer har ingen pligt til at deltage i kirkens liv. Den eneste pligt, der påhviler folkekirkemedlemmer, der i øvrigt er skattepligtige, er pligten til at betale kirkeskat.

11.5.2 Rettigheder

Folkekirkens gudstjenester er offentlige, og der er således adgang for alle, også for personer uden for folkekirken. Derimod er det kun medlemmer af folkekirken, der har krav på at få udført kirkelige handlinger og modtage sjælesorg ved folkekirkens præster. Folkekirkens medlemmer har også særlige rettigheder med hensyn til brug af folkekirkens kirker. Der henvises herom til kapitel 12. Det er også kun medlemmer af folkekirken, der har adgang til de i menighedsrådsloven nævnte menighedsråd samt har valgret og valgbarhed til menighedsråd. Endelig er medlemskab af folkekirken en betingelse for at kunne beklæde visse stillinger. Der henvises herom til kapitel 8.

Litteratur

Preben Espersen: Kirkeret. Almindelig del. 2. udg. 1999 s. 149-156.

Kirkelig betjening af folkekirkens medlemmer

12.1 Kirkelig betjening ved bopælssognets præst(er)

Det bestemmes i medlemskabsloven, at ethvert medlem af folkekirken har ret til kirkelig betjening af præsten eller præsterne for den menighed, hvortil medlemmet hører. Sognebåndsløsere betjenes dog af den præst, til hvem der er løst sognebånd.

Som nævnt under 10.1 hører folkekirkens medlemmer til menigheden i det sogn, hvor de har bopæl, medmindre de ved særlig bestemmelse er henvist til en anden menighed.

Præsterne i et pastorat kan efter medlemskabsloven med menighedsrådenes tilslutning dele pastoratet i områder, således at hver præst betjener sit område. Menighedens medlemmer har dog uanset områdedelingen ret til kirkelig betjening af enhver af pastoratets præster.

12.2 Kirkelig betjening af medlemmer med bopæl i udlandet

Det bestemmes i medlemskabsloven, at et medlem af folkekirken, der ikke har bopæl her i landet, har ret til kirkelig betjening af præsten for den menighed, hvortil medlemmet senest har hørt.

Som berørt under 11.1 er det ved denne bestemmelse forudsætningsvis fastslået, at medlemskab af folkekirken bevares i alle tilfælde af fraflytning til udlandet.

Bestemmelsen medfører ikke forpligtelse for folkekirken til at betjene medlemmerne i udlandet, men giver alene medlemmerne ret til betjening af præsten (præsterne) for den menighed, hvortil medlemmet sidst har hørt, under midlertidigt ophold her i landet.

Retten til kirkelig betjening under midlertidigt ophold svarer til herboende folkekirkemedlemmers og omfatter således alle kirkelige handlinger, dvs. dåb, konfirmation – herunder konfirmationsforberedelse – vielse og begravelse samt

sjælesorg. Af det forhold, at præsten forpligtes til at varetage den kirkelige betjening, følger tillige, at vedkommende medlem af folkekirken har ret til brug af sognekirken og til kirkebetjening uden særskilt betaling. Denne ret omfatter også adgang til at erhverve gravplads på kirkegården som indensognsboende.

Medlemskabsloven regulerer ikke forholdet mellem folkekirkemedlemmer og de af »Dansk Kirke i Udlandet« og »Dansk Sømandskirke i fremmede Havne« udsendte præster og disses menigheder. Herom må gælde de regler, der er fastsat af de nævnte organisationer.

12.3 Særlig tilknytning til sognemenigheden

En præst har altid adgang til at betjene folkekirkemedlemmer, der ikke hører til hans sognemenighed, såfremt han er villig dertil. Der kræves ikke samtykke hertil fra vedkommendes egen præst.

Det er fastsat i medlemskabsloven, at et medlem af folkekirken, der ikke hører til sognemenigheden, men som har en særlig tilknytning til denne, har ret til kirkelig betjening i sognemenighedens kirke, og at kirkeministeren kan fastsætte nærmere regler herom.

Tilfælde, hvor en kirkelig handling ønskes udført ikke på grund af særlig tilknytning til kirken (sognet), men til kirkens præst, falder uden for lovbestemmelsen. Medlemmet må i sådanne tilfælde være henvist til at træffe aftale med vedkommende præst, eventuelt at løse sognebånd til ham.

12.4 Sognebåndsløsning

12.4.1 Stiftelse af sognebåndsløsning

Det er i medlemskabsloven fastsat, at et medlem af folkekirken ved sognebåndsløsning kan slutte sig til sognepræsten for en anden menighed end den, hvortil medlemmet hører. En præst er dog ikke forpligtet til at modtage en ansøger som sognebåndsløser, såfremt hensynet til denne findes at burde vige for afgørende hensyn til præsten eller dennes menighed.

Der er således en betydelig begrænsning i en præsts adgang til at afslå ønsker om sognebåndsløsning.

Det er i medlemskabsloven bestemt, at medlemmet kan påklage en præsts afslag til biskoppen, samt at biskoppens afgørelse ikke kan indbringes for Kirkeministeriet.

Baggrunden for, at biskoppens afgørelser er endelige, er, at disse forudsætter en indføling, der bygger på kendskab til lokale forhold.

Et afslag skal begrundes. Dette krav følger af almindelige forvaltningsretlige principper og af forvaltningsloven. Begrundelsen skal give ansøgeren lejlighed

til at vurdere, om der er rimelig mulighed for at opnå en anden afgørelse ved at indbringe sagen for biskoppen.

Det følger af ordene om, at sognebåndsløsning kan ske ved at »slutte sig til sognepræsten for en anden menighed«, at der ikke kan løses sognebånd til præster, der er ansat ved stiftelser og institutioner, eller til valgmenighedspræster og midlertidige hjælpepræster.

Der kan kun løses sognebånd til en præst for en anden menighed end den, som sognebåndsløseren selv tilhører.

12.4.2 Ophør af sognebåndsløsning

Det bestemmes i medlemskabsloven, at sognebåndsløsning ophører ved sognebåndsløserens anmeldelse herom. Der er således fri adgang for sognebåndsløseren til når som helst at opsig et sognebåndsløsningsforhold, uden at det i denne forbindelse er nødvendigt at give nogen begrundelse.

En præst, som der er løst sognebånd til, kan efter loven opsig sognebåndsløsningen, hvis der foreligger omstændigheder, som gør det urimeligt at fastholde præstens forpligtelser over for den pågældende. En opsigelse fra præsten skal således være begrundet i ganske særlige omstændigheder.

Opsigelse skal ske skriftligt med 6 måneders varsel. Denne frist har bl.a. sammenhæng med forholdets valgetlige betydning.

Opsigelsen kan af sognebåndsløseren påklages til biskoppen. Klage til biskoppen senest 4 uger efter modtagelsen af opsigelsen har opsættende virkning. Biskoppens afgørelse kan ikke indbringes for Kirkeministeriet.

En opsigelse fra præstens side skal efter forvaltningsloven begrundes. Dette muliggør, at opsigelsens overensstemmelse med loven kan efterprøves af biskoppen.

Det bestemmes også i medlemskabsloven, at sognebåndsløsningen ophører, når den præst, til hvem sognebånd er løst, forflyttes, dør eller afskediges. Sognebåndsløseren kan dog udsætte ophørstidspunktet, indtil en ny præst er ansat.

Ønskes sognebåndsløsningen bevaret i forhold til den forflyttede præst, må den fornys under iagttagelse af de almindelige regler.

Når sognebåndsløsningen ophører, vender sognebåndsløseren tilbage til den menighed, hvor han ellers – bortset fra sognebåndsløsningen – hører hjemme, altså normalt sognemenigheden på bopælsstedet.

Det er fastsat i loven, at for ugifte personer under 18 år træffes bestemmelser vedrørende sognebåndsløsning af forældremyndighedens indehaver, dog at en person, der er fyldt 15 år, tillige skal give sit samtykke.

12.4.3 Den nærmere fremgangsmåde ved stiftelse og ophør af sognebåndsløsning

Efter medlemskabsloven fastsætter kirkeministeren nærmere regler om stiftelse og ophør af sognebåndsløsning.

Sådanne regler er fastsat i en bekendtgørelse fra 1992.

Der er i bekendtgørelsen fastsat følgende:

Anmodning om sognebåndsløsning fremsættes af medlemmet over for den præst, der ønskes løst sognebånd til. Anmodningen skal indeholde oplysning om medlemmets navn, personnummer og adresse og være vedlagt fødsels- og dødsattest eller, hvis fødsel og død ikke har fundet sted her i landet, anden dokumentation for medlemskab af folkekirken. På præstens begæring skal der desuden gives oplysning om begrundelsen for ønsket om sognebåndsløsning.

En sognebåndsløser skal efter menighedsrådsvalgloven i forbindelse med sognebåndsløsningen vælge, om han eller hun vil udøve valgret i den menighedsrådsreds, hvor sognebåndsløseren bor, eller i en menighedsrådsreds, hvor sognebåndsløserpræsten er ansat.

Hvis valgretten ønskes udøvet i en menighedsrådsreds, hvor sognebåndsløserpræsten er ansat, skal der i forbindelse med sognebåndsløsningen gives meddelelse herom.

Hvis meddelelse ikke gives, udøver sognebåndsløseren sin valgret i bopæls-sognet.

Det trufne valg er bindende, så længe sognebåndsløsningen består.

12.4.4 Retsvirkninger af sognebåndsløsning

Ved sognebåndsløsning erhverves efter medlemskabsloven ret til kirkelig betjening, dvs. ret til at få udført alle kirkelige handlinger samt modtage sjælesorg, ved den præst, der er løst sognebånd til.

Omvendt bliver en præst, der løses sognebånd fra, fritaget for disse pligter.

Den omstændighed, at en person gennem sognebåndsløsning knyttes til en anden præst, er ikke ensbetydende med, at han mister enhver tilknytning til sit bopæls sogn.

Sognebåndsløseren betaler således fortsat kirkeskat i bopæls sognet, og svarer omvendt ikke kirkeskat til den menighed, som han knyttes til ved sognebåndsløsningen.

Sognebåndsløseren bevarer retten til at blive begravet på kirkegården på bopælsstedet og erhverver ikke ret til at blive begravet på kirkegården i det sogn, hvortil han ved sognebåndsløsningen er blevet knyttet.

12.5. Ret til at få sogne- eller distriktskirken stillet til rådighed til kirkelige handlinger

Det bestemmes i kirkebestyrelsesloven, at et medlem af sognemenigheden har ret til at få sogne- eller distriktskirken stillet til rådighed til

- 1) kirkelige handlinger ved en præst i folkekirken, der ikke er ansat ved kirken,
- 2) ægtevielse eller begravelse ved en præst for en evangelisk-luthersk frimenighed,
- 3) begravelse ved en missionær, der er udsendt herfra, og som er præsteviet i folkekirken, eller ved en præst for en evangelisk-luthersk menighed uden for riget.

Anmodning om brug af en kirke skal fremsættes skriftligt over for menighedsrådet tidligst 6 uger og senest 3 dage forinden.

Anmodningen skal foruden om tidspunktet indeholde oplysning om navnet på den medvirkende præst og om, hvorvidt der ønskes medvirken af kirkebetjeningen. Kirkebetjeningen er forpligtet til at medvirke, når dette ønskes.

En rettidigt fremsat anmodning skal imødekommes, hvis lovens betingelser er opfyldt, og kirken ikke allerede er bestemt til anden brug. Hvis der meddeles afslag, skal dette begrundes.

12.6 Kirketugt

12.6.1 Indledning

Allerede i den ældste kristne kirke har der været udøvet kirketugt. Som evangelisk legitimation herfor henvistes til Matthæusevangeliets 18. kapitel vers 15 ff, der tillægger Jesus udtalelser om, hvordan man skulle forholde sig over for et medlem af menigheden, der havde forsyndet sig. Kirketugten udøvedes først af menigheden selv, senere af det katolske kleresi og efter Reformationen først af gejstlige instanser og senere af såvel gejstlige som verdslige myndigheder.

Danske Lov indeholder udførlige regler om kirketugt med sanktioner som advarsel, udelukkelse fra alterets sakramente og egentlig bandsættelse, der kunne ende med landsforvisning. Danske Lows regler må naturligvis ses på baggrund af, at medlemskab af kirken var en pligt, og at kirkegang og nadverdeltagelse udtrykkeligt var foreskrevet.

Adskillige af retsreglerne om kirketugt bortfaldt dog efterhånden ved desvetudo (ikke-brug), og med religionsfrihedens indførelse ved forfatningen i 1849 bortfaldt ethvert grundlag for retlige tvangsmidler til hævdelse af kirketugt.

12.6.2 Intet medlem kan udelukkes af folkekirken

Som nævnt under 5.2.3 og 5.4.2.2.8 findes der ikke det fornødne retlige grundlag for at udelukke noget medlem af folkekirken mod dettes vilje.

Ophør af medlemskabet af folkekirken kræver altså et udtrykkeligt ønske fra medlemmet, eller at dette udviser en adfærd, der klart udelukker medlemskab, fx tilslutning til et andet trossamfund eller gendåb, eller klart viser, at medlemskabet ikke ønskes fortsat, jf. under 11.3.

Det ligger fast, at valget og valgbarhed til menighedsrådet alene kan mistes i forbindelse med ophør af medlemskab, og at der derfor ikke kan ske frtagelse af valget som et led i sindelagskontrol eller som kirketugtsforanstaltning over for medlemmer af folkekirken.

Åbenlys fornægtelse af kristendommen er næppe tilstrækkelig til at statuere, at vedkommende efter medlemskabsloven, »stiller sig uden for folkekirken« og dermed bringer sit medlemskab til ophør.

For det første er det ikke ganske klart, hvad der ligger i udtrykket »åbenbar fornægtelse af kristentroen«. Skal der være tale om en total fornægtelse eller er det tilstrækkeligt, at et eller flere centrale led i den kristne dogmatik fornægtes?

For det andet kan en åbenlys fornægtelse af kristendommen i forbindelse med en samtidig tilkendegivelse af ønske om at bevare medlemskab af folkekirken formentlig ikke siges at være udtryk for, at den pågældende »stiller sig uden for folkekirken«. En sådan situation kan fx opstå, hvis et medlem af folkekirken i forbindelse med bestilling af dåb for sit barn over for præsten giver udtryk for, at han personligt ikke tror på kristendommen, men at han af hensyn til sin familie eller særlige hensyn i øvrigt ønsker at opretholde sit medlemskab.

En situation, hvor det mod den pågældendes ønske blev statueret, at medlemskab var ophørt som følge af fornægtelse, ville have karakter af en eksklusion og dermed af kirketugt. Et så alvorligt indgreb over for et medlem af folkekirken måtte kræve et hjemmelmæssigt grundlag af betydelig klarhed. Et sådant grundlag kan ikke siges at foreligge i den folkekirkelige lovgivning. Ophør af medlemskab som følge af fornægtelse af kristentroen vil derfor formentlig kun kunne tænkes statueret i praksis, hvis fornægtelsen også kan tolkes som et ønske om ikke længere at høre til folkekirken.

12.6.3 Kirketugt som nægtelse af kirkelig betjening

Som foran behandlet har ethvert medlem af folkekirken ret til kirkelig betjening hos en eller flere af folkekirkens præster. En præst kan dog nægte at vie en fraskilt, og mener han i øvrigt af religiøse grunde ikke at kunne eller burde foretage en vielse, skal han forelægge sagen for biskoppen, der afgør, om præsten bør fritages for at foretage vielsen. Disse fritagelsesbestemmelser skyldes dog hensynet til præstens samvittighed og kan ikke opfattes som nogen tugt eller misbilligelse rettet mod folkekirkemedlemmet. Det må i øvrigt være

en forudsætning for fritagelsesbestemmelserne, at den kirkelige medvirken kan opnås ved en anden af folkekirkens præster.

Adgang til at blive konfirmeret har enhver, der er døbt med den kristne dåb, har modtaget forberedelse til konfirmationen og er fortrolig med den kristne børnelærdom og folkekirkens gudstjeneste. Normalt skal et barn forberedes til konfirmation i det pastorat, hvor det bor, og den præst, der har forberedt en konfirmand i den anordnede tid, er som regel forpligtet til at konfirmere vedkommende. Hvis en konfirmand har forsømt forberedelsen uden gyldig grund eller tilsidesat de af præsten givne anvisninger, kan præsten dog afvise vedkommende fra forberedelsen og/eller konfirmation. Konfirmanden kan i så fald ikke antages til forberedelse eller konfirmation i samme forberedelsesperiode af en anden præst, medmindre tilladelse meddeles af biskoppen.

Disse afvisningsbestemmelser tjener til at sikre, dels at konfirmanden opnår de forudsatte kundskaber, dels den fornødne ro og orden i konfirmationsforberedelsen. Bestemmelserne kan dog siges at rumme et vist sanktionspræg.

Det har ret langt op i tiden været antaget, at en præst kunne anvende afvisning fra nadveren som tvangsmiddel over for grov vankundighed eller grove laster. Det må dog nu følge af medlemskabsloven, der ikke indeholder hjemmel for begrænsninger i retten til kirkelig betjening, at ethvert medlem af folkekirken har adgang til deltagelse i nadveren.

Det må derimod være en forudsætning for ethvert krav på kirkelig betjening, at ro og orden og almindelig sømmelighed iagttages. En præst er fx ikke forpligtet til at medvirke til en dåb eller vielse, hvis hans eller kirkebetjeningens lovlige anvisninger ikke følges, eller hvis barnets forældre eller brudefolkene er kendeligt berusede.

Litteratur

Preben Espersen: Kirkeret. Almindelig del. 2. udg. 1999 s. 157-172.

Folkekirken på Færøerne og i Grønland

13.1 Indledning

Grundloven gælder for alle dele af Danmarks Rige.

Heraf følger, at Grundlovens bestemmelser om folkekirken også gælder for Færøerne og Grønland, selv om disse landområder på baggrund af deres særlige forhold har et udstrakt selvstyre.

Af såvel geografiske som historiske grunde har både Færøerne og Grønland imidlertid kirkelige ordninger, der i væsentligt omfang adskiller sig fra folkekirkens almindelige ordning.

I det følgende skal alene behandles nogle hovedtræk af folkekirkeordningen på Færøerne og Grønland.

13.2 Færøerne

Indtil 1990 var Færøerne en del af Københavns stift og var således undergivet gejstligt tilsyn af Københavns biskop.

Der blev imidlertid fra Færøernes landsstyre udtrykt ønske om, at der blev gennemført en ændring af lovgivningen, der gav Færøerne status som selvstændigt stift inden for den danske folkekirke med egen biskop.

På baggrund heraf blev der i 1990 fremsat lovforslag om oprettelse af Færøernes stift.

Det blev udtrykkeligt nævnt i bemærkningerne til lovforslaget, at dette forudsatte, at der ikke skete ændringer i den gældende kirkelige lovgivnings bestemmelser om, at biskopperne udnævnes af Dronningen efter indstilling fra kirkeministeren. Den kommende biskop over Færøernes stift ville derfor i lighed med de øvrige biskopper i den danske folkekirke i sin embedsvirksomhed høre under kirkeministerens tilsyn, og biskoppen ville, som tilsynsførende med stiftets præster og menigheder, blive ansvarlig for, at folkekirkens virksomhed kom til at foregå på det evangelisk-lutherske bekendelsesgrundlag.

Forslaget blev vedtaget af Folketinget med meget bred tilslutning, og loven om oprettelse af Færøernes stift trådte i kraft den 15. november 1990.

Efter loven fik stiftet navnet Færøernes Stift (Biskupsdømi Føroya), og der blev oprettet et nyt bispeembede med Havnar kirke i Torshavn som domkirke.

Stillingen som biskop blev efter loven besat med vicebiskoppen, således at valg af biskop første gang fandt sted ved indtrædende ledighed i stillingen.

Det fastsættes i øvrigt i loven, at kirkeministeren kan bestemme, at reglerne i lov om udnævnelse af biskopper og om stiftsbåndløsning skal finde anvendelse for Færøernes Stift, og efter indhentet udtalelse fra Færøernes landsstyre bestemme sådanne afvigelser fra reglerne, som de særlige færøske forhold tilsiger.

Der blev efter loven tillige oprettet en stilling som domprovst.

Den sædvanlige ordning, hvorefter stiftsøvrigheden består af biskoppen og stiftamtmanden, kan ikke umiddelbart anvendes på Færøerne. Det er derfor fastsat i loven, at biskoppen, rigsombudsmanden og landsstyremanden for kirkelige anliggender eller en person, som landsstyremanden udnævner, udgør stiftsøvrigheden. Kirkeministeren fastsætter efter indhentet udtalelse fra Færøernes landsstyre nærmere regler for stiftsøvrighedens virksomhed.

På Færøerne gælder stadig Chr. V's Norske Lov, men dennes kirkelige bestemmelser er for størstedelens vedkommende forældede og afløst af nyere retsregler. En del af disse er fælles for Danmark og Færøerne. Andre er alene udfærdiget med henblik på færøske forhold, og endelig findes der bestemmelser, der efter deres indhold ikke er umiddelbart gældende for Færøerne, men som kan sættes i kraft på Færøerne med de ændringer, som efter de særlige forhold må anses for påkrævede.

Ved loven om Færøernes hjemmestyre fra 1948 blev der truffet bestemmelse om, at visse anliggender skulle betragtes som færøske særanliggender, medens det for andre sagsområders vedkommende skulle afgøres ved nærmere forhandling, om og i hvilket omfang disse spørgsmål kunne henføres til færøske særanliggender. Til disse sidste hører folkekirken. Der er endnu ikke truffet bestemmelse om, at de kirkelige anliggender på Færøerne skal overføres til hjemmestyret.

I 1998 blev der efter ønske fra det færøske hjemmestyre ved en lovændring og en række kongelige anordninger gennemført en meget betydelig tilnærmelse mellem den danske og den færøske kirkelovgivning.

13.3 Grønland

Efter loven om Grønlands hjemmestyre fra 1978 er sager om folkekirken overtaget af hjemmestyret.

Efter ønske fra Grønlands hjemmestyre blev der i 1993 gennemført en lov, hvorefter Grønland blev et selvstændigt stift inden for den danske folkekirke, og hvorefter der blev oprettet et nyt bispeembede med Vor Frelser kirke i Nuuk som domkirke.

Efter loven finder reglerne i den danske kirkelige lovgivning, hvorefter biskopperne udnævnes af dronningen efter indstilling af kirkeministeren, også anvendelse for Grønland. Dog skal resultatet af bispevalget, der skal finde sted efter regler fastsat af hjemmestyret, fremsendes gennem hjemmestyret til kirkeministeren. Dette må ses på baggrund af hensynet til folkekirkens enhed, og til at kirkeministeren over for Folketing og regering er ansvarlig for, at folkekirkens virksomhed foregår på kirkens bekendelsesgrundlag.

Biskoppen over Grønlands stift hører i lighed med de øvrige biskopper i Den danske Folkekirke i sin embedsvirksomhed under kirkeministerens tilsyn, og biskoppen er som tilsynsførende med stiftets præster og menigheder ansvarlig for, at præsternes embedsførelse er i overensstemmelse med folkekirkens bekendelsesgrundlag.

Det bestemmes i loven om kirken i Grønland, at Grønlands hjemmestyre ved landstingsforordning fastsætter nærmere regler om kirken i Grønland, herunder om dannelse af repræsentationer for menighederne og om repræsentationernes rettigheder og pligter.

Litteratur

Preben Espersen: Kirkeret. Almindelig del. 2. udg. 1999 s. 173-176.

I. Jensen: Den grønlandske kirke. Tilbageblik – nutid – fremtiden udformes. Præsteforeningens Blad 1980 s. 105 ff.

Folkekirken og det frivillige kirkelige arbejde

14.1 Indledning

Det følger af folkekirkens karakter af offentligt forvaltningsvæsen, at den folkekirkelige virksomhed skal udøves på det retlige grundlag, der gælder for hele det offentlige område. Folkekirkens opgaver skal således både på centralt, regionalt og lokalt plan løses med respekt såvel for de almindelige forvaltningsretlige regler og grundsætninger (fx forvaltningslov, offentlighedslov og ombudsmandslov) som for den kirkelige lovgivnings bestemmelser.

På den anden side følger det af Grundlovens bestemmelser om religionsfrihed og foreningsfrihed, at private kan udøve enhver form for religiøs virksomhed, der ikke strider mod sædeligheden eller den offentlige orden, og selv kan bestemme de former, hvorunder virksomheden ønskes udøvet.

Som berørt under 5.5 anvendes begrebet »folkekirke« i flere forskellige betydninger. Ordet »folkekirke« kan således betyde andet end folkekirken som forvaltningsvæsen. I overensstemmelse hermed har man ikke fra statslig side hævdet nogen beskyttelse af betegnelserne »folkekirke« eller »folkekirkelig«. Der er således ikke reageret imod, at private organisationer betegner sig som fx »Folkekirkens Nødhjælp« eller »Folkekirkens mellemkirkelige Råd« (før lovgivningen i 1989 om folkekirkens deltagelse i mellemkirkeligt arbejde).

Der er heller intet til hinder for, at private kirkelige organisationer i deres formålsbestemmelser eller vedtægter mv. anvender udtryk som, at man »udøver sin virksomhed inden for folkekirkens rammer« eller »på folkekirkens grund«.

Det er dog i alle tilfælde en forudsætning, at den private anvendelse af den folkekirkelige betegnelse eller henvisningen til folkekirken ikke anvendes på en sådan måde eller i en sådan sammenhæng, at der efterlades det indtryk, at der er tale om folkekirken som offentligt forvaltningsvæsen. Der er således i straffeloven fastsat straf for den, som offentlig eller i retsstridig hensigt udgiver sig for at have en offentlig myndighed eller offentlig bemyndigelse til en virksomhed.

14.2. Lovgivningen om varetagelse af kirkelige opgaver

14.2.1 Folkekirkens opgaver er som udgangspunkt lovbundne

Udgiftskrævende folkekirkelige opgaver er som udgangspunkt lovbundne, idet navnlig økonomilovens finansieringsbestemmelser angiver, hvilke opgaver der skal eller kan løses i folkekirkeligt regi.

Medens kommuner efter den såkaldte kommunalfuldmagt af egen drift såvel selv kan iværksætte som yde tilskud til virksomhed af betydning for kommunen, findes der som berørt under 9.5.2.2 ingen tilsvarende »sognefuldmagt«, hvorefter menighedsråd kan tage ulovbestemte kirkelige opgaver op eller yde tilskud til kirkelige formål.

14.2.2 Undtagelser fra udgangspunktet

Der findes i lovgivningen bestemmelser, der muliggør fravigelser fra det nævnte udgangspunkt.

14.2.2.1 Tilskud af Fællesfondens reservefond og af kirkeministerens rådighedsbeløb

Efter økonomiloven kan kirkeministeren fastsætte regler om henlæggelse af en del af Fællesfondens indtægter til en reservefond og om denne fonds anvendelse.

I samme bestemmelse er det også fastsat, at hvor økonomisk støtte efter kirkeministerens skøn er særlig påkrævet, kan ministeren af Fællesfonden anvende indtil 200.000 kr. af den årlige renteindtægt af præsteembedernes kapitaler til kirkelige formål. Kirkeministeren træffer årligt beslutning om eventuelle ændringer af maksimumsbeløbet som følge af prisudviklingen.

Med hjemmel i disse bestemmelser ydes der tilskud til en række kirkelige opgaver, der løses uden for folkekirkens rammer.

14.2.2.2 Tilskud til private organisationer gennem afholdelse af præstelønninger

Som berørt under 10.4.2 og 10.4.3 ydes der tilskud til de private organisationer Dansk Sømandskirke i fremmede Havne og Dansk Kirke i Udlandet gennem afholdelse af lønninger til sømandspræster og tilskud til Dansk Kirke i Udlandets arbejde, navnlig i Sydslesvig.

Også Kirkens Korshær modtager tilskud gennem præstelønninger til de præster, der gør tjeneste inden for organisationen.

14.2.2.3 Pensionskassen af 1950

I 1950 blev der med hjemmel i finansloven oprettet »Pensionskassen af 1950 for forskellige private kirkelige institutioner«. Til denne pensionskasse er sluttet en lang række kirkelige institutioner som fx Dansk Kirke i Udlandet, Dansk

Sømandskirke i fremmede Havne, Kirkens Korshær, Folkekirkens Nødhjælp og Indre Mission.

Optagelse i pensionskassen sker efter tilladelse af pensionskassens bestyrelse, der består af repræsentanter for Kirkeministeriet, Finansministeriet og pensionskassens medlemmer. Optagelsen indebærer en økonomisk fordel, idet staten yder tilskud til pensioner mv.

14.2.2.4 Menighedsrådenes rådighedsbeløb

Efter økonomiloven kan der af kirkekassen årligt anvendes et beløb (rådighedsbeløbet) på indtil 104.000 kr. til fremme af det kirkelige liv i sognet, kirkedistriktet, pastoratet eller kommunen eller til kirkelige formål af betydning for stiftet som helhed. Kirkeministeren træffer årligt beslutning om eventuelle ændringer af rådighedsbeløbets størrelse som følge af prisudviklingen.

Der kan af rådighedsbeløbet bl.a. ydes støtte til aktiviteter, der forestås af frivillige kirkelige organisationers lokale afdelinger, hvis disse aktiviteter efter menighedsrådets skøn er til gavn for det lokale kirkelige liv. Derimod kan der ikke ydes tilskud til landsdækkende kirkelige organisationer som sådanne.

Som nævnt kan der også af rådighedsbeløbet ydes tilskud til kirkelige formål af betydning for stiftet som helhed. Dette sker bl.a. gennem bidrag til de såkaldte stiftsfonde, der medvirker til finansieringen af en række kirkelige opgaver.

14.2.2.5 Indsamlinger og kollektdage

Det bestemmes i økonomiloven, at menighedsrådet til fremme af menighedsarbejdet forvalter, hvad der indkommer ved indsamling i kirken. Nærmere regler herom skal dog fastsættes af kirkeministeren, og er fastsat i et cirkulære fra 1963 om indsamling i kirkerne.

Udtrykket »menighedsarbejdet« forstår således, at det ikke kun omfatter det lokale menighedsarbejde, men alt frivilligt kirkeligt arbejde, uden at yderligere lovhjemmel er fornøden. Indsamlinger i kirken til ikke-kirkelige formål kræver derimod særlig tilladelse ved kongelig resolution.

Præsten skal efter menighedsrådsloven have menighedsrådets samtykke til, at der ved de faste gudstjenester foretages indsamlinger.

Der kan ved kongelig resolution fastsættes særlige kollektdage, hvor der indsamles midler til nærmere angivne formål.

Nytårskollekten til Det danske Bibelselskab er obligatorisk, men også til denne kollekt kræves menighedsrådets samtykke. Det påhviler dog præsten at søge dette samtykke indhentet.

14.2.2.6 Samarbejde med frivillige kirkelige organisationer efter menighedsrådslovens kapitel 8

Efter menighedsrådslovens kapitel 8 kan kirkeministeren i forbindelse med samarbejde mellem menighedsråd dispensere fra bl.a. økonomilovens og

menighedsrådslovens bestemmelser. Ministeren kan også efter ansøgning fra et enkelt menighedsråd give sådanne dispensationer, hvis det er ønskeligt af hensyn til løsningen af folkekirkelige opgaver i sognet. Der kan ikke efter disse bestemmelser, der udtrykkeligt taler om folkekirkelige anliggender og folkekirkelige opgaver, ydes tilskud til frivillige kirkelige organisationers virksomhed, men kirkeministeren udtalte under folketingsbehandlingen af lovforslaget, at det ikke kan udelukkes, at samarbejdende menighedsråd ved omprioriteringer af deres budgetter kan afsætte flere midler til særlige kirkelige initiativer, herunder et udvidet samarbejde med de frie kirkelige organisationer.

Litteratur

Preben Espersen: Kirkeret. Almindelig del. 2. udg. 1999 s. 177-181.

Evangelisk-lutherske frimenigheder

15.1 Indledning

De evangelisk-lutherske frimenigheders særkende er, at de står uden for folkekirken, selvom der ikke er noget modsætningsforhold mellem frimenighederne og folkekirken med hensyn til bekendelsesgrundlag og lære.

At frimenighederne står uden for folkekirken, skyldes først og fremmest et ønske hos disse menigheder om at kunne organisere sig under friere former, end det er muligt selv inden for folkekirkens valgmenigheder.

Da der i folkekirken og de evangelisk-lutherske frimenigheder til stadighed har foreligget et gensidigt ønske om at bevare en nær forbindelse, er der i den kirkelige lovgivning gennemført en række bestemmelser, der hjemler frimenighederne og disses præster en særstilling, der ikke er tillagt noget andet trossamfund, der står uden for folkekirken.

15.2 Frimenighedernes særrettigheder

15.2.1 Brug af folkekirkens kirker

15.2.1.1 Brug af kirker i enkeltstående tilfælde

Det bestemmes i kirkebestyrelsesloven, at præster i folkekirken kan overlade en kirke, de er ansat ved, til en præst for en evangelisk-luthersk frimenighed til gudstjenester og kirkelige handlinger.

Efter kirkebestyrelsesloven skal sogne- eller distriktskirken endvidere stilles til rådighed til afholdelse af gudstjeneste ved en præst for en evangelisk-luthersk frimenighed, hvis der fremsættes anmodning herom fra mindst 10 af sognemenighedens medlemmer, som har valgt til menighedsråd.

Et medlem af sognemenigheden har efter samme lov ret til at få sogne- eller distriktskirken stillet til rådighed til ægtevielse eller begravelse ved en præst for en evangelisk-luthersk frimenighed.

De nærmere regler om fremsættelse af anmodning, kirkebetjeningens medvirken og begrundelse af afslag mv. i forbindelse med brug efter loven er de samme som er nævnt under 12.5.

15.2.1.2 Fast brug af kirker

I kirkebestyrelsesloven er fastsat, at biskoppen kan stille en kirke til rådighed for en evangelisk-luthersk frimenighed og dens præst til gudstjenester og kirkelige handlinger, hvis

- 1) anmodning herom fremsættes af mindst 10 medlemmer af frimenigheden, der bor i sognet eller sognedistriktet,
- 2) menighedens lære og ritus eller dens forhold i øvrigt ikke er til hinder for, at kirken stilles til rådighed, og
- 3) menighedens brug af kirken ikke vil hindre de folkekirkelige menigheders brug af kirken.

Før biskoppen tager stilling til, om den under 3) nævnte betingelse er opfyldt, skal han forhandle med menighedsrådet.

Biskoppen skal efter forhandling med menighedsrådet udfærdige et regulativ om frimenighedens brug af kirken. Dette regulativ kan til enhver tid ændres.

Biskoppen kan efter loven tilbagekalde en tilladelse til fast brug af en kirke, hvis betingelserne for tilladelsen ikke længere er til stede.

For en frimenigheds faste brug af en kirke skal der efter loven ydes en betaling, som fastsættes af stiftsøvrigheden efter forhandling med menighedsrådet.

15.2.1.3 Klager over afgørelser om brug af kirker

Alle biskoppens afgørelser vedrørende frimenigheders eller disses præsters brug af folkekirkens kirker kan efter kirkebestyrelsesloven påklages til kirkeministeren.

15.2.2 Andre særrettigheder

15.2.2.1 Folkekirkens præstedragt

Der er ved kongelig resolution givet præster ved evangelisk-lutherske frimenigheder her i landet, som har tilladelse til at holde gudstjeneste mv. i folkekirkens kirker, tilladelse til at bære folkekirkens præstedragt.

15.2.2.2 Adgang til at søge præsteembeder i folkekirken mv.

Det er i ansættelsesloven fastsat, at der i præstestillinger i folkekirken kan ansættes personer, der i mindst 7 år har virket som præst for evangelisk-lutherske frimenigheder, der opfylder betingelserne for at få folkekirkens kirker overladt til brug. Det er dog tillige en betingelse, at biskoppen i det stift, hvor vedkommende senest har virket som frimenighedspræst, anbefaler dette.

Efter uddannelsesloven kan kirkeministeren bestemme, at andre end folkekirkens præster og teologiske studenter kan modtage undervisning på folkekirkens uddannelsesinstitutioner. Det vil således være muligt at tillade, at præster for evangelisk-lutherske frimenigheder deltager i undervisning på Præstehøjskolen og pastoralseminarierne.

15.3 Kirkelige handlinger

Da frimenighedspræster står uden for folkekirken og ikke har nogen officiel bemyndigelse eller autorisation, kan de ikke foretage kirkelige handlinger med borgerlig virkning. En vielse, som en frimenighedspræst har foretaget, vil være ugyldig, medmindre der af Kirkeministeriet er givet præsten bemyndigelse til at foretage vielser – eventuelt en enkelt vielse – i henhold til ægteskabsloven. Derimod kan en frimenighedspræst godt foretage kirkelig velsignelse af et borgerligt indgået ægteskab, idet der ikke knytter sig nogen borgerlig virkning hertil. De dåbshandlinger, som en frimenighedspræst foretager, indeholder ikke – som ellers, når en dåb finder sted i folkekirken eller et anerkendt trossamfund – nogen borgerlig navngivelse af barnet. Dåben har alene kirkelig betydning, og den borgerlige navngivelse finder først sted ved navnets anmeldelse til den af vedkommende sognepræst førte ministerialbog. I praksis accepterer man dog, at meddelelsen foretages af frimenighedspræsten på forældrenes vegne.

Litteratur

Preben Espersen: Kirkeret. Almindelig del. 2. udg. 1999 s. 185-188.
August Roesen: Dansk kirkeret. 3. udg. 1976 s. 355 ff.

Anerkendte trossamfund og trossamfund med vielsebemyndigelse

16.1 Anerkendte trossamfund

16.1.1 De anerkendte trossamfund

Forud for Grundloven af 1849 var anerkendt Reformerte menigheder, Det romersk-katolske trossamfund og Det mosaiske Troessamfund.

Efter 1849 er yderligere meddelt anerkendelse til Metodistkirkens menigheder, Svenska Gustafsforsamlingen i København, Den ortodokse russiske menighed i København, St. Alban's English Church i København, Det danske Baptist-samfunds menigheder samt den norske menighed ved Kong Haakon Kirken i København. Anerkendelse er i alle tilfælde meddelt ved kongelig resolution. Det retlige grundlag herfor var en forfatningssædvane, der går tilbage til overgangen fra enevælden til demokratiske forhold. Der vil fremtidig ikke blive meddelt yderligere anerkendelser, jf. nedenfor under 16.2.

16.1.2 Anerkendelsens retsvirkninger

Selve anerkendelsens indhold består i, at der fra statens side gives vedkommende trossamfund tilsagn om, at dets enkelte menigheder og præster under visse forudsætninger og efter et skøn i hvert enkelt tilfælde kan forventes anerkendt ved en ny kongelig resolution.

Staten påtager sig ikke ved anerkendelsen nogen forpligtelse til at understøtte trossamfundet økonomisk eller på anden måde.

Opkrævning af skatter og afgifter til anerkendte trossamfund må foretages af vedkommende trossamfund selv. I den gældende lovgivning er der kun hjemmel til inddrivning ved udpantning af ydelser til Det mosaiske Troessamfund i København.

Efter at anerkendelsen af trossamfundet som helhed er givet, træder staten alene i forhold til de enkelte menigheder, hvis præster anerkendes. Biskopper og andre myndigheder indenfor vedkommende trossamfund er staten uvedkommende. Deres virksomhed – herhjemme eller i udlandet – er indre kirkelige anliggender, som ikke berøres af anerkendelsen.

Som nævnt kan anerkendte trossamfunds præster anerkendes som sådanne, hvis de findes egnede hertil. Ved anerkendelsen bliver de bemyndigede til at udføre kirkelige handlinger (dåb, vielser) med borgerlig gyldighed samt til at føre ministerialbøger og udstede attester og udskrifter efter disse med samme offentlige troværdighed, som tilkommer de af folkekirkens kirkebogsførende sognepræster udstedte attester.

Det er ikke nogen betingelse for anerkendelse, at vedkommende har dansk indfødsret. Derimod forlanges det almindeligvis, at den pågældende behersker det danske sprog.

Anerkendte præster kan udføre kirkelige handlinger inden for og uden for det område, for hvilket de er anerkendt

Anerkendte præster har pligt til at føre ministerialbøger om de i trossamfundet foretagne kirkelige handlinger i overensstemmelse med de af ministeriet til enhver tid fastsatte bestemmelser. Disse er i alt væsentligt de samme, som gælder for førelsen af folkekirkens ministerialbøger.

16.2. Trossamfund med vielsesbemyndigelse

16.2.1 Indledning

Ved den nugældende ægteskabslovs ikrafttræden den 1. januar 1970 blev der åbnet adgang til, at kirkelig vielse kan finde sted ikke alene inden for folkekirken og de anerkendte trossamfund, men også inden for andre trossamfund, når en af parterne hører til vedkommende trossamfund, og trossamfundet har præster, som af kirkeministeren er bemyndiget til at foretage vielser.

På denne baggrund er Kirkeministeriets tidligere praksis med hensyn til anerkendelse af trossamfund bragt til ophør, således at der ikke længere søges udvirket anerkendelse af trossamfund ved kongelig resolution.

I forbindelse med behandlingen af forslaget til ægteskabsloven oplyste Kirkeministeriet over for Folketinget, at det vil være en forudsætning for at meddele vielsesbemyndigelse, at der er tale om et egentligt trossamfund i dette ords sædvanlige betydning, altså ikke blot en religiøs »bevægelse« eller en religiøs eller filosofisk forening, men en sammenslutning eller forsamling (et religionssamfund), hvis primære formål er gudsyndelse (kult) efter en nærmere udformet lære og ritus. Dette vil blive påsat første gang, en præst eller menighedsforstander inden for et ikke-ankendt trossamfund søges bemyndiget til at forrette vielser. Det vil tillige blive påsat, at der i trossamfundet intet læres eller foretages, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden, samt at trossamfundet har en sådan organisation, at der findes lovligt valgte repræsentanter, som på trossamfundets eller de enkelte menigheders vegne kan fremsætte begæring om præsternes bemyndigelse.

Der er således i forbindelse med folketingsbehandlingen af ægteskabsloven sket en udførlig beskrivelse af indholdet af det i lovteksten anvendte ord »trossamfund«.

Denne forståelse af begrebet trossamfund har herefter været fulgt i Kirkeministeriets praksis ved meddelelse af vielsesbemyndigelser siden 1970 og har resulteret i, at der er meddelt vielsesbemyndigelse til præster inden for 60 trossamfund, kristne såvel som ikke-kristne.

Tildelingen af en vielsesbemyndigelse efter ægteskabsloven indeholder således indirekte, men klart, en anerkendelse fra statens side af, at der er tale om et egentligt trossamfund. Dette har bl.a. betydning i skattemæssig henseende og i forbindelse med opholdstilladelser for udenlandske præster inden for trossamfund.

Efter navneloven kan navngivning ved dåb uden for de sønderjyske landsdele ske i folkekirken eller i et anerkendt trossamfund. Der tilkommer således ikke præster i ikke-anerkendte trossamfund, der er meddelt vielsesbemyndigelse, ret til at navngive med borgerlig gyldighed i forbindelse med dåb. Navngivelsen skal derfor ske til folkekirkens ministerialbøger i fødselsregistreringssynet.

16.2.2 Ikke-anerkendte trossamfunds retsstilling

I den kirkelige lovgivning gøres der i øvrigt ingen steder forskel på anerkendte trossamfund og andre trossamfund, bortset fra at de anerkendte trossamfund fører ministerialbøger. Fx gælder kirkebestyrelseslovens bestemmelse, hvorefter menighedsrådet kan stille kirken til rådighed for medlemmer af kristne trossamfund uden for folkekirken til gudstjeneste og begravelse for alle kristne trossamfund uden for folkekirken, ligesom begravelseslovens begreb »kirkelig begravelse« anvendes i alle tilfælde, hvor en præst medvirker, herunder en præst i et trossamfund uden for folkekirken. Efter samme lov kan bestyrelsen for en folkekirkelig kirkegård endvidere med kirkeministerens tilladelse overlade en del af kirkegården til brug for ethvert trossamfund uden for folkekirken.

Ved forespørgsler fra andre myndigheder oplyser Kirkeministeriet altid om sin nuværende praksis med hensyn til anerkendelse ved vielsesbemyndigelse. Man udtaler samtidig, at der efter Kirkeministeriets opfattelse ikke bør gøres forskel på de anerkendte trossamfund og trossamfund i øvrigt.

Litteratur

Preben Espersen: Kirkeret. Almindelig del. 2. udg. 1999 s. 189-192.

Folkekirken økonomi

17.1 Indledning

Bestemmelser om folkekirken økonomi er fastsat i lov om folkekirken økonomi. Loven indeholder regler om menighedsrådenes budgetlægning, provstiudvalgets godkendelse af budgettet, Fællesfonden, der afholder folkekirken fællesudgifter, den kirkelige ligning, statens tilskud til folkekirken og folkekirken kapitaler.

17.2 Menighedsrådenes budgetlægning

Hvert menighedsråd bestyrer en kirkekasse. Hvis et menighedsråd bestyrer flere kirker, kan menighedsrådet beslutte, at der oprettes en selvstændig kirkekasse ved hver kirke.

I pastorater med flere menighedsråd kan menighedsrådene beslutte, at der tillige oprettes en præstegårdskasse, der bestyres af menighedsrådene gennem et præstegårdsudvalg.

Af kirkekassen afholdes udgifter vedrørende:

- 1) Vedligeholdelse og drift samt opførelse, ombygning og nedbrydning af kirker, gudstjenestelokaler og bygninger til brug for kirker eller kirkegårde.
- 2) Vedligeholdelse og drift samt anlæg, udvidelse, regulering og nedlæggelse af kirkegårde.
- 3) Erhvervelse af arealer eller bygninger til brug for kirker eller kirkegårde samt efter kirkeministerens bestemmelse andre udgifter vedrørende kirker og kirkegårde.
- 4) Vedligeholdelse og drift samt opførelse, ombygning og nedbrydning af præsteboliger, bygninger til brug for præsteembedet og præstegårdsbrug.
- 5) Erhvervelse af arealer eller bygninger til brug for præsteembeder.

- 6) Huslejetilskud, telefongodtgørelser mv. til præster, en del af udgifterne til opvarmning af præsteboliger samt efter kirkeministerens bestemmelse andre udgifter vedrørende præsteembederne.
- 7) Konfirmationsforberedelse og afholdelse af konfirmation.
- 8) Løn og andre udgifter til kirke- og kirkegårdsfunktionærer.
- 9) Valg til menighedsråd og udgifter i forbindelse med rådets virksomhed efter reglerne herom i lov om menighedsråd, herunder diæter i særlige tilfælde efter kirkeministerens bestemmelse.
- 10) Menighedsrådsmedlemmers deltagelse i kurser m.v., der må anses af betydning for uøvelsen af hvervet som menighedsrådsmedlem.
- 11) Annoncering i lokalaviser mv. samt trykning og distribution mv. af kirkeblad i sognet, kirkedistriktet eller pastoratet.
- 12) Rådighedsbeløbet
- 13) Bidrag til lokalt mellemkirkeligt arbejde.
- 14) Registrering af gravminder.
- 15) Provstesyns og menighedsråds deltagelse i synsforretninger.

Inden for menighedsråds kredsen kan menighedsrådet årligt anvende et beløb på indtil 104.000 kr. til fremme af det kirkelige liv i sognet, kirkedistriktet, pastoratet eller kommunen eller til kirkelige formål af betydning for stiftet som helhed. Kirkeministeren træffer årligt beslutning om eventuel ændring af maksimumsbeløbet som følge af prisudviklingen.

Det er overladt til det enkelte menighedsråd under tilsyn af de stedlige kirkelige tilsynsmyndigheder – provstiudvalget og stiftsøvrigheden – at disponere over rådighedsbeløbet indenfor lovbestemmelsens rammer og herunder også skønne over, hvilke kirkelige formål der kan støttes af rådighedsbeløbet.

Anvendelsesområdet for rådighedsbeløbet har traditionelt været fx tilskud til lokale kirkelige opgaver, som det er nærliggende, at præsten og menighedsrådet i forening søger gennemført, og som går ud på at samle sognets beboere om gudstjenester og møder i sognet. I overensstemmelse hermed kan rådighedsbeløbet anvendes fx til udgivelse af kirkeblad og andre publikationer, indkaldelse af fremmede talere til gudstjenester eller møder i kirken, udsendelse af indbydelser til familiegudstjenester og anden reklamering for sognets gudstjenester, opførelse af kirkespil, anskaffelse af publikationer som fx bibler, Det nye Testamente og salmebøger til uddeling ved barnedåb, konfirmation og vielse, samt til dækning af udgifter – herunder lønudgifter – til et sognemedhjælperprojekt.

Rådighedsbeløbet kan også anvendes til andre formål, fx dækning af udgifter til pasning af kirkegængeres børn under gudstjenester og kirkelige handlinger, til arbejde blandt børn og unge samt til besøgstjeneste eller lignende.

Med hensyn til arbejde, der udføres af frivillige kirkelige organisationers lokale afdelinger, kan der ydes støtte til dette arbejde, hvis arbejdet efter menig-

hedsrådets skøn er til gavn for det lokale kirkelige liv. Derimod kan der ikke ydes tilskud til en landsdækkende kirkelig organisation som sådan.

Menighedsrådet kan også anvende rådighedsbeløbet eller dele af dette til kirkelige formål af betydning for stiftet som helhed, hvilket fx betyder, at menighedsrådet af rådighedsbeløbet kan bidrage til de såkaldte stiftsfonde, der medvirker til finansiering af en række kirkelige opgaver.

Hvert menighedsråd skal udarbejde budget for kirkekassen og for en eventuel præstegårdskasse. Budgetterne skal indsendes til provstiudvalget, som indkalder en eller to repræsentanter for hvert menighedsråd til budgetsamråd. Menighedsrådene har pligt til at lade sig repræsentere under budgetsamrådet.

I budgetsamrådet forhandles de enkelte budgetforsalg og deres prioritering. Budgetsamrådet har ikke besluttende myndighed, men drøfter størrelsen af det kommende års kirkelige ligning.

Menighedsrådene foretager efter budgetsamrådet eventuelle justeringer af budgetterne, hvorefter provstiudvalget godkender budgetterne og fastsætter det beløb, som skal udskrives i kirkelig ligning til de kirkelige kasser inden for ligningsområdet, der er kommunen.

Når et budget er godkendt, kan menighedsrådet kun omdisponere mellem de forskellige konti, hvis provstiudvalget godkender det.

17.3 Provstiudvalgets godkendelse af budgettet

Provstiudvalget træffer afgørelse om godkendelse af kirke- og præstegårdskassernes budget for det kommende regnskabsår.

I Kirkeministeriets bekendtgørelse om provstiudvalgenes virksomhed er det fastsat, at provstiudvalget i forbindelse med behandling af kirke- og præstegårdskassernes budget kan træffe beslutning om reduktion af de budgetterede ligningsbeløb. Reduktionen kan foretages i hver enkelt kirkekasse eller præstegårdskasses samlede budget og ikke i bestemte budgetposter. Beslutning om reduktion eller bortfald af bestemte budgetposter kan dog træffes:

1. når reduktion eller bortfald af en budgetpost er begrundet i lovlighedshensyn.
2. når budgetposten vedrører beløb, der ønskes henlagt til særlige formål, som kan berøre prioriteringen af større opgaver i ligningsområdet.
3. når menighedsrådet ikke inden en af provstiudvalget fastsat frist træffer beslutning om, hvilke udgiftsposter der skal reduceres eller bortfalde.

Ligningsbeløbet til kommunens kirke- og præstegårdskasser fastsættes af provstiudvalget. Ved ligningsbeløbets fastsættelse kan provstiudvalget forhøje budgetbeløbet med et beløb til imødegåelse af uforudsete udgifter i ligningsområdet. Beløbet kan højst udgøre 5 pct. af det samlede ligningsbeløb.

Ligningsbeløbet til kirkekasserne i en kommune må ikke uden kommunalbestyrelsens samtykke være mere end 20 pct. højere end gennemsnittet af de sidste 4 års ligningsbeløb til kirkekasserne. Ved beregningen heraf ses imidlertid bort fra en række meget tunge budgetposter, og 20 pct.-reglen har derfor ringe praktisk betydning.

17.4 Andre budgetmodeller gennem samarbejde efter menighedsrådslovens kapitel 8

Folkekirkens opgaver er lovbundne. Menighedsrådene kan derfor kun budgettere med udgifter til formål, der udtrykkeligt er nævnt i den kirkelige lovgivning, eller som kan afholdes inden for menighedsrådets rådighedsbeløb.

Menighedsrådet kan imidlertid ved samarbejde på grundlag af menighedsrådslovens kapitel 8 overtage det meste af den kompetence, som provstiudvalget normalt har i forbindelse med budgetlægningen. Menighedsrådene kan desuden få større frihed til at omdisponere inden for budgetternes rammer.

Et udvalg vedrørende budgetlægning for kirkekasserne mv. fremlagde i en betænkning fra 1996 fire nye modeller i forbindelse med budgetlægning. Det var modeller for: forberedende budgetsamråd, besluttende budgetsamråd, rammeordning og udvidet budgetteringsret (sognefuldmagt). Modellerne kan bruges enkeltvis, men de kan også kombineres.

Modellerne er indgående beskrevet i en vejledning fra Kirkeministeriet fra 1998: Større frihed og mere kompetence. Der er endvidere som bilag til vejledningen optaget en standardvedtægt for hver af de fire samarbejdsmodeller. Disse standardvedtægter er godkendt af Kirkeministeriet, og ministeriet har ved en bekendtgørelse fra 1998 fastsat, at hvis menighedsrådene beslutter at benytte den af Kirkeministeriet godkendte standardvedtægt for samarbejdet for en eller flere af samarbejdsmodellerne, kan samarbejdet iværksættes uden yderligere godkendelse fra Kirkeministeriet. Mange provstier omfatter flere ligningsområder. I disse provstier kan menighedsrådene inden for hvert enkelt ligningsområde beslutte at gennemføre ændringer i budgetarbejdet, selv om det betyder, at der bliver flere forskellige budgetprocedurer i provstiet. Der kan derimod ikke være flere budgetprocedurer inden for et ligningsområde. I store kommuner, hvor der er flere provstier, kan der således ikke være forskellige procedurer fra provsti til provsti.

Alle menighedsråd i et ligningsområde skal være enige, for at der kan gennemføres en anden budgetprocedure end den, der er fastlagt i økonomiloven. Kravet om enighed betyder, at en opsigelse fra blot et enkelt menighedsråd medfører, at menighedsrådene må vende tilbage til den procedure, der er fastlagt i økonomiloven, eller forhandle sig frem til en anden procedure, som alle kan tilslutte sig.

Hvis menighedsrådene er enige om, at arbejdet med budgetterne skal ske efter en eller flere af de nye modeller, kan provstiudvalget ikke modsætte sig dette.

17.5 Provstiudvalgskasserne

Hvert provstiudvalg bestyrer en provstiudvalgskasse.

Af provstiudvalgskassen afholdes udgifter til valg af provstiudvalg, til provstiudvalgets møder, herunder befordringsgodtgørelse og diæter til de valgte medlemmer, provstiudvalgets udgifter til medhjælp, kontorartikler mv. samt udgifter til provstiudvalgsmedlemmernes deltagelse i kurser mv., der må anses af betydning for udførelsen af hvervet som provstiudvalgsmedlem.

Provstiudvalgskassens udgifter dækkes ved ligning på folkekirkens medlemmer i kommunen.

Hvert år inden den 1. juni skal provstiudvalget udarbejde et budget for provstiudvalgets indtægter og udgifter for det kommende regnskabsår. Budgettet skal ikke godkendes af nogen anden kirkelig myndighed.

17.6 Den kirkelige ligning

Ligningsbeløb til kirke- og præstegårdskasserne og provstiudvalgskasserne pålignes folkekirkens medlemmer under ét efter samme regler, hvorefter kommunal indkomstskat svares til vedkommende kommune, dog at den kirkelige ligningsprocent fastsættes med 2 decimaler.

Påligningen sker under ét for kommunen, uanset om denne omfatter flere sogne.

Kommunalbestyrelsen kan med provstiudvalgets tilslutning yde et menighedsråd eller provstiudvalget forskud på ligningsbeløbet for det nærmest følgende regnskabsår.

17.7 Fællesfonden

Fællesfonden bestyres af stiftsøvrighederne efter bestemmelser fastsat af kirkeministeren.

Af Fællesfonden afholdes folkekirkens udgifter, for så vidt de ikke dækkes af kirkekasserne, provstiudvalgskasserne eller tilskud fra staten.

Af Fællesfonden afholdes således udgifter til løn til præster og provster og pension til tidligere kirkefunktionærer. Også udgifterne til stiftsadministrationerne og tilskud til hel eller delvis dækning af udgifterne til uddannelse af

ansatte i folkekirken og af personer, der ønsker sådan ansættelse, og udgifter til en række særlig sagkyndige konsulenter afholdes af Fællesfonden.

Kirkeministeren kan fastsætte regler om henlæggelse af en del af Fællesfondens indtægter til en reservefond og om denne fonds anvendelse.

Hvor økonomisk støtte efter kirkeministerens skøn er særlig påkrævet, kan ministeren af Fællesfonden anvende indtil 200.000 kr. af den årlige renteindtægt af præsteembedernes kapitaler til kirkelige formål. Kirkeministeren træffer årligt beslutning om eventuelle ændringer af maksimumsbeløbet som følge af prisudviklingen.

Hvis det samlede kirkelige ligningsbeløb i en kommune er særlig stort i forhold til den skattepligtige indkomst for folkekirkens medlemmer i kommunen, kan kirkeministeren bestemme, at der ydes et tilskud af fællesfonden til nedsættelse af ligningsbeløbet. Det samlede beløb, der anvendes på denne måde, må ikke overstige 12 pct. af landskirkeskatten i det år, for hvilket tilskud ydes.

Fællesfonden oppebærer renter og udbytte af præsteembedernes kapitaler bortset fra fast ejendom.

Den del af Fællesfondens udgifter, der ikke kan afholdes af disse indtægter eller af tilskud fra staten, dækkes gennem en landskirkeskat, der pålignes folkekirkens medlemmer.

Hvert år inden en af kirkeministeren fastsat frist indsender stiftsøvrighederne hver for sit stifts vedkommende et forslag til budget over Fællesfondens indtægter og udgifter i det følgende regnskabsår til kirkeministeren, der fastsætter landskirkeskattens størrelse.

Landskirkeskatten dækker langt den største del af Fællesfondens udgifter.

17.8 Tilskud fra staten

Af folkekirkens udgifter afholder statskassen:

- 1) lønninger, pensioner og andre ydelser til biskopperne.
- 2) pensioner og efterindtægter i henhold til lov om tjenestemandspension vedrørende provster og præster.
- 3) udgifterne ved den kirkelige betjening af Christiansø og Hirsholmene.

Statskassen yder herudover et årligt tilskud til Fællesfonden svarende til 40 pct. af Fællesfondens udgifter til lønninger til provster og præster. Ved opgørelsen af Fællesfondens udgifter til lønninger til provster og præster bortses fra de udgifter, som vedrører betjening af institutioner eller grupper af personer, for hvilke der ikke er oprettet menighedsråd.

Endvidere udreder statskassen tilskud, hvis størrelse fastsættes på finansloven, dog mindst 14 mio. kr. årligt, til restaurering af kirker og af kirkers historiske inventar samt særligt bevaringsværdige gravminder.

17.9 Folkekirkens kapitaler

Menighedsrådet bestyrer kirkens og præsteembedernes faste ejendomme efter bestemmelser fastsat af kirkeministeren.

Kirkeministeren fastsætter nærmere regler om brug, indretning og vedligeholdelse af præsteembedernes faste ejendomme mv. og om afholdelse af syn over dem.

Forbrug af kirkers og præsteembeders formue samt køb og salg af fast ejendom kan kun ske efter beslutning af menighedsrådet og med godkendelse af kirkeministeren eller efter dennes bemyndigelse af stiftsøvrigheden.

Hvis et præsteembedes jorder egner sig til landbrugsmæssig drift som selvstændigt brug, finder bestemmelserne i lov om landbrugsejendomme om landbrugsejendommens opretholdelse og drift anvendelse. Kirkeministeren kan dog gøre undtagelse herfra.

Forpagtningskontrakter godkendes af provstiudvalget.

Stiftsøvrighederne bestyrer kirkernes og præsteembedernes øvrige kapitaler efter bestemmelser fastsat af kirkeministeren.

Der nedsættes et udvalg i hvert stift til på menighedsrådenes vegne at have indseende med stiftsøvrighedens forvaltning af kirkernes og præsteembedernes kapitaler. Stiftsøvrigheden indkalder udvalget to gange årligt. Udvalget kan forlange sig forelagt alle oplysninger om stiftsmidlernes udlånsvirksomhed og om kapitalernes anbringelse og afkast. Udvalget har ingen besluttende myndighed.

Litteratur

Folkekirkens økonomi. En publikation udarbejdet af Finansministeriet, Kirkeministeriet, Stiftsadministrationen, Danmarks Provsteforening, Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer og Kommunernes Landsforening. 1995. Betænkning om budgetlægning for kirkekasserne mv. Betænkning nr. 1327/1996.

Større frihed og mere kompetence. En vejledning fra Kirkeministeriet 1998. Kirkeministeriet udsender hvert år en pjece: Kirkens penge, hvori der redegøres for udviklingen i den folkekirkelige økonomi.

Folkekirkens kirker og kirkegårde

18.1 Indledning

Efter loven om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde har loven til formål:

- 1) at virke til, at folkekirkens kirkebygninger danner den bedst mulige ramme om menighedens gudstjenester, de kirkelige handlinger og andre kirkelige aktiviteter,
- 2) at sørge for, at der er tilstrækkelig plads til begravelser på folkekirkens kirkegårde, og at disse fungerer som værdige og vel vedligeholdte begravelsespladser, og
- 3) at sikre, at der ikke sker en forringelse af de kulturværdier, der er knyttet til kirkebygninger og kirkegårde.

Loven gælder også for valgmenigheders kirker og kirkegårde med de fravigelser, som måtte blive fastsat af kirkeministeren.

18.2 Folkekirkens kirker

Opførelse af kirker og nedbrydning af kirker skal godkendes af kirkeministeren.

Udvidelse, ombygning og ændring af kirkebygninger skal godkendes af stiftsøvrigheden.

Menighedsrådet skal sørge for vedligeholdelse af kirken og dens inventar og udsmykning.

Efter menighedsrådsloven skal menighedsrådet nedsætte et stående udvalg på mindst 3 af menighedsrådets medlemmer til at varetage tilsynet med kirkens og kirkegårdens vedligeholdelse og drift, kirkeværgens forretningsførelse samt udførelse af mindre arbejder ved kirke og kirkegård.

De kongelige bygningsinspektører, Nationalmuseet og Akademiet for de skønne Kunster yder Kirkeministeriet og stiftsøvrighederne sagkyndig bistand i forhold, der vedrører kirker og kirkegårde.

Kirkeministeren kan udpege særligt sagkyndige til at rådgive i spørgsmål om varmeanlæg, orgler, klokker og andre forhold, hvor vejledning skønnes ønskelig. Der er således bl.a. udpeget en varmekonsulent, en klokkekonsulent, en orgelkonsulent samt en række kirkegårdskonsulenter.

18.3 Folkekirkens kirkegårde

Menighedsrådet skal sørge for, at kirkegården vedligeholdes, og at der er tilstrækkelig begravelsesplads for sognets beboere.

Kirkeministeren har fastsat regler om anlæggelse, udvidelse, nedlæggelse, indhegning, indretning, beplantning og vedligeholdelse af kirkegårde samt om opførelse, ombygning, nedrivning og istandsættelse af bygninger til brug for kirken eller kirkegården.

Ved enhver kirkegård skal der være en af provstiudvalget godkendt vedtægt for orden på kirkegården og dennes benyttelse, en af provsten autoriseret kirkegårdsprotokol samt et kort over kirkegården.

Vedtægten skal blandt andet indeholde bestemmelser om gravstedernes størrelse og om fredningstidens længde samt takstbestemmelser vedrørende erhvervelse, fornyelse og vedligeholdelse af gravsteder.

Fredningstiden er den periode, i hvilken et gravsted ikke kan nedlægges. Fredningstiden for et gravsted er mindst 20 år, men kan i vedtægten fastsættes til en længere periode. For børnegrave kan der i vedtægten fastsættes en kortere fredningstid. For nedgravede askeurner er fredningstiden mindst 10 år.

Sognets beboere har ret til at blive begravet på kirkegården i det sogn, hvor de bor. For personer, der ikke tilhører folkekirken, gælder dette dog ikke, hvis der i sognet findes en kommunal begravelsesplads eller en begravelsesplads for det trossamfund, som de tilhører.

Udensognsboende, der enten har ægtefælle, forældre eller børn begravet på kirkegården, eller som på særlig måde har været knyttet til sognet, ligestilles med indensognsboende. Dette gælder også for personer, der ikke er medlemmer af folkekirken.

Retten til udlægning af et gravsted omfatter erhvervelse af brugsret for en fredningsperiode til et gravsted med en gravplads, hvis der er efterlevende ægtefælle dog med to gravpladser. Dette gælder også i tilfælde, hvor der uden vederlag udlægges gravsted for en ubemidlet afdød. Der skal altid være adgang for ubemidlede til at få et gravsted udlagt uden vederlag. Sådanne gravsteder må ikke henlægges til en særlig afdeling på kirkegården.

Et gravsted kan ikke nedlægges, før fredningstiden efter den seneste begravelse i gravstedet er udløbet.

Hvis den, der har brugsret til et gravsted, ikke sørger for, at det holdes i sømmelig stand, kan det ryddes og besås med græs eller gruslægges i resten af

den periode, for hvilken brugsretten er erhvervet. Gravminder skal dog opbevares indtil brugsperiodens udløb, men det kræves ikke, at de skal blive på gravstedet, hvis de kan anbringes på anden forsvarlig måde.

Når brugsretten til et gravsted udløber, kan indehaverne kræve den fornyet mod betaling af et vederlag, der er fastsat i vedtægten.

Det kan bestemmes i vedtægten, at der mod betaling kan erhverves brugsret til et gravsted for mere end en fredningsperiode, og at et gravsted mod betaling kan udlægges med flere end en eller to gravpladser.

Gravminder, der bevarer mindet om fortjenstfulde mænd og kvinder, eller som i øvrigt af kunstneriske, kulturhistoriske eller andre grunde må anses for særlig bevaringsværdige, skal registreres.

Registreringen foretages særskilt for hver kirkegård af det syn, hvori provsten og en bygningskyndig person deltager, jf. under 18.4. Til brug ved registreringen udarbejder menighedsrådet og en af vedkommende museumsråd udpeget sagkyndig et forslag, der fremsendes til provsten.

Menighedsrådet eller kirkegårdsbestyrelsen må ikke fjerne registrerede gravminder fra kirkegården.

Kirkeministeren kan tillade, at registrerede gravminder anbringes andre steder end på kirkegården.

For de kirkegårde, der bestyres af kommunalbestyrelser, gælder særlige regler om registrering af gravminder.

18.4 Tilsynet med folkekirkens kirker og kirkegårde

Hvert år skal menighedsrådet sammen med en bygningskyndig, der er udpeget af menighedsrådet, foretage syn over kirken og kirkegården. Om synsforretningen foretages tilførsel til kirkens protokol. En udskrift af denne indsendes til provstiudvalget, der afgør, hvad der videre skal foretages.

Provsten og en bygningskyndig person, der er valgt af provstiudvalget, deltager med ikke over 3 års mellemrum i synet. Dette ledes da af provsten, der fastsætter datoen for synet. Forretningen indføres i en for hele provstiet fælles synsprotokol og i kirkens protokol. Provsten sender en udskrift af forretningen til provstiudvalget, der afgør, hvad der videre skal foretages.

Provstiudvalget fastsætter en frist for afhjælpning af de mangler, der er udsat ved synet.

Provsten kan foranledige, at udførelsen af synsudsatte arbejder kontrolleres ved et ekstraordinært syn.

Inden en måned efter, at menighedsrådet har modtaget meddelelse om provstiudvalgets afgørelse, dog senest inden udløbet af den af provstiudvalget fastsatte frist for manglernes afhjælpning, kan afgørelsen af menighedsrådet indbringes for stiftsøvrigheden.

Spørgsmålet om, hvorvidt der i henhold til synsforretningen er pålagt kirken noget, som ikke lovligt kan pålægges den, kan af menighedsrådet indbringes for domstolene ved sagsanlæg inden to måneder efter, at menighedsrådet har modtaget meddelelse om afgørelsen.

Kirkeministeren, stiftsøvrigheden eller provsten kan foranledige, at der afholdes et ekstraordinært syn efter reglerne om syn med deltagelse af provsten og en bygningskyndig person.

18.5 Bestyrelse af folkekirkens kirker

Næsten alle folkekirkens kirker er selvejende og bestyres efter kirkebestyrelsesloven af menighedsrådet.

Andre kirker bestyres af den, der ejer kirken, eller den, der ejer afløsningssummen for kirketienden.

For bestyrelsen af valgmenighedskirker gælder regler i lov om valgmenigheder.

Hvis en kirkegård ejes af flere kirker i fællesskab, udfærdiges der en vedtægt med regler for kirkegårdens bestyrelse. Vedtægten skal godkendes af stiftsøvrigheden.

Kirkerne står under tilsyn af provstiudvalget og under overtilsyn af stiftsøvrigheden efter regler, der er fastsat herom.

Kirkeministeren kan tillade, at begravellesvæsenet udskilles fra kirkens bestyrelse. Regler om begravellesvæsenets bestyrelse fastsættes i så fald i en vedtægt, der skal godkendes af kirkeministeren.

18.6 Brug af folkekirkens kirker

Kirken kan af menighedsrådet eller med dettes samtykke anvendes til andre kirkelige formål end gudstjenester og kirkelige handlinger. Til afholdelse af kirkekoncerter, opførelse af kirkespil og lignende kræves dog tillige tilladelse fra biskoppen, såfremt et mindretal i menighedsrådet forlanger det.

Præster i folkekirken har en selvstændig ret til at bruge de kirker, de er ansat ved, til gudstjenester, kirkelige handlinger og kirkelige møder. Retten gælder både for fastansatte præster og hjælpepræster.

Uoverensstemmelser om tidspunkterne for brug af en kirke afgøres af biskoppen. Præster i folkekirken kan overlade en kirke, de er ansat ved, til andre præster i folkekirken til gudstjenester og kirkelige handlinger.

Præster i folkekirken kan tillade ikke præsteviede at tale i kirken ved gudstjenester og kirkelige handlinger.

Efter anmodning fra mindst 10 af sognemenighedens medlemmer, som har valgret til menighedsråd, skal sogne- eller distriktskirken stilles til rådighed til afholdelse af gudstjeneste ved en anden præst i folkekirken end den eller de præster, der er ansat ved kirken.

Et medlem af sognemenigheden har ret til at få sogne- eller distriktskirken stillet til rådighed til

- 1) kirkelige handlinger ved en præst i folkekirken, der ikke er ansat ved kirken,
- 2) ægtevielse eller begravelse ved en præst for en evangelisk-luthersk frimenighed,
- 3) begravelse ved en missionær, der er udsendt herfra, og som er præsteviet i folkekirken, eller ved en præst for en evangelisk-luthersk menighed uden for riget.

Retten vedrører kun brug af kirken til kirkelige handlinger, der angår det medlem af sognemenigheden, som har ønsket kirken stillet til rådighed, eller på hvis vegne et sådant ønske er fremsat.

Hvis en valgmenighed får adgang til at benytte en kirke efter loven om valgmenigheder, fastsætter biskoppen efter indhentet udtalelse fra menighedsrådet et regulativ for valgmenighedens benyttelse af kirken.

Valgmenighedsmedlemmer har ret til at få kirken i det sogn eller sognedistrikt, hvor de er bosat, stillet til rådighed til kirkelige handlinger ved valgmenighedens præst.

Med biskoppens tilladelse kan menighedsrådet stille kirken til rådighed for medlemmer af kristne trossamfund uden for folkekirken til gudstjeneste og tillige til begravelse, hvis begravelseskapel ikke findes.

Biskoppen kan stille en kirke til rådighed for en evangelisk-luthersk frimenighed og dens præst til gudstjenester og kirkelige handlinger, hvis

- 1) anmodning herom fremsættes af mindst 10 medlemmer af frimenigheden, der bor i sognet eller sognedistriktet,
- 2) menighedens lære og ritus eller dens forhold i øvrigt ikke er til hinder for, at kirken stilles til rådighed, og
- 3) menighedens brug af kirken ikke vil hindre de folkekirkelige menigheders brug af kirken.

Før biskoppen tager stilling til, om betingelsen under 3) er opfyldt, skal biskoppen forhandle med menighedsrådet.

Biskoppen udfærdiger efter forhandling med menighedsrådet et regulativ om frimenighedens brug af kirken. Regulativet kan ændres til enhver tid.

Biskoppen kan tilbagekalde en tilladelse til en frimenighed, hvis betingelserne for tilladelsen ikke længere er til stede.

Folkekirkens gudstjenester er offentlige. Det antages også, at der normalt er adgang for enhver til at overvære kirkelige handlinger, og at undtagelse kun kan gøres i tilfælde, hvor der fremsættes en rimeligt motiveret anmodning herom.

Kirkesproget er dansk. Biskoppen kan tillade anvendelse af fremmede sprog ved gudstjenester og kirkelige handlinger.

I kirken skal almindelig sømmelighed iagttages, og der må intet foretages, som strider mod rummets særlige karakter.

Ved gudstjenester og kirkelige handlinger skal de anvisninger, som gives af præsten, efterkommes.

Menighedsrådet bestemmer, i hvilket omfang der er adgang til kirken uden for de tider, hvor kirken er i brug, og om der skal betales for adgangen.

18.7 Klageadgang

Biskoppens afgørelser efter kirkebestyrelsesloven kan påklages til kirkeministeren.

Klage skal indgives inden 4 uger efter, at klageren har fået meddelelse om afgørelsen. Kirkeministeren kan se bort fra overskridelse af fristen, når der er særlig grund hertil.

Litteratur

Kirker og kirkegårde. En vejledning for menighedsråd. Kirkeministeriet. 1992.
Kirkegårdsvedtægter. En vejledning for Menighedsråd, Kirkegårdsbestyrelser og Provstiudvalg. Kirkeministeriet 1996

Folkekirkenes øvrighedsfunktioner

19.1 Indledning

I forbindelse med to kirkelige handlinger i folkekirken udføres tillige en retsakt. Vielse inden for folkekirken har således borgerlig gyldighed, og ved dåb opfyldes den retlige pligt til at navngive barnet. Herudover varetager folkekirken funktioner af rent verdsligt indhold, nemlig ministerialbogsføring som grundlag for personregistrering i Det Centrale Personregister (CPR), begravelsesmyndighed og navngivning ved anmeldelse til ministerialbogen.

19.2 Ministerialbogsføring

Der føres ministerialbog for hvert sogn samt for hver valgmenighed og døvemenighed. I de anerkendte trossamfund føres der ministerialbog for hver anerkendt menighed. Kirkeministeriet fastsætter regler om ministerialbogsføring.

I folkekirken føres ministerialbogen af sognepræsten. I sogne, hvor der er ansat to eller flere præster, føres ministerialbogen af den sognepræst, til hvis stilling forpligtelsen som ministerialbogsfører er knyttet. Valgmenighedernes og døvemenighedernes ministerialbøger føres af menighedens præst.

Udførelsen af hvervet som ministerialbogsfører i folkekirken, herunder valgmenigheder og døvemenigheder, står under tilsyn af provsten og under overtilsyn af biskoppen.

I ministerialbøgerne registreres:

1. Fødsler, forældreforhold, navngivelser og navneændring samt dødsfald i henhold til lovgivningen om anmeldelse af fødsler og dødsfald og børns retsstilling samt om adoption og personnavne. Dette gælder dog ikke i de sønderjyske landsdele.
2. Vieser inden for folkekirken og de anerkendte trossamfund, herunder antagelse og ændring af giftenavn, i henhold til ægteskabslovgivningen og personnavnelovgivningen.

3. Optagelser i og udtrædelser af folkekirken i henhold til lovgivningen om medlemskab af folkekirken.
4. Kirkelige handlinger efter de regler, der er fastsat herom.

19.3 Begravelsesmyndighed

Sognepræsten på afdødes bopælssted er begravelsesmyndighed. Havde afdøde ikke bopæl her i landet, er sognepræsten på dødsstedet begravelsesmyndighed.

I sogne, hvor der er ansat to eller flere præster, udøves begravelsesmyndigheden af den sognepræst, til hvis stilling forpligtelsen som begravelsesmyndighed er knyttet.

Anmodning om begravelse eller ligbrænding fremsættes snarest muligt efter dødsfaldet over for begravelsesmyndigheden enten ved personlig eller skriftlig henvendelse.

Fremsættes anmodning om foretagelse af begravelse eller ligbrænding ikke af afdødes nærmeste, den eller de personer eller den institution, der hidtil har draget omsorg for afdøde, eller andre, skal anmodning fremsættes af kommunen.

Det skal fremgå af anmodningen, om liget skal jordfæstes eller brændes, og om en præst skal medvirke ved begravelseshandlingen (kirkelig begravelse), eller denne skal foregå uden medvirken af en præst (borgerlig begravelse). Anmodning skal for så vidt angår de nævnte forhold være i overensstemmelse med ønsker, som afdøde har fremsat efter sit fyldte 15. år.

Var afdøde ved sin død medlem af en ligbrændingsforening eller lignende sammenslutning, skal dette – medmindre andet godtgøres – anses som udtryk for ønske om ligbrænding. Ligeledes skal medlemskab af folkekirken eller et trossamfund uden for folkekirken – medmindre andet godtgøres – anses som udtryk for ønske om kirkelig begravelse.

Foreligger der ingen tilkendegivelse fra afdøde om de nævnte forhold, eller var afdøde under 15 år, tilkommer det den, der fremsætter anmodningen, at træffe bestemmelse herom.

Begravelsesmyndigheden afgør på grundlag af anmodningen, de med denne fulgte bevisligheder og øvrige foreliggende oplysninger, om liget skal begraves eller brændes, og om en præst skal medvirke ved begravelseshandlingen (højtideligheden). Hvis der ikke foreligger nogen tilkendegivelse fra afdøde, og der fremsættes afvigende anmodninger, tages anmodningen fra den, der stod afdøde nærmest, til følge, hvis betingelserne herfor i øvrigt er tilstede.

Enhver, der mener at kunne godtgøre, at en anmodning, der er fremsat over for begravelsesmyndigheden, ikke stemmer med afdødes ønsker, kan over for begravelsesmyndigheden fremsætte indsigelse mod anmodningen.

Begravelsesmyndigheden udsteder en attest om udfaldet af anmodningens prøvelse. Før attesten foreligger, må begravelse eller ligbrænding ikke foretages. Begravelseshandlingen eller begravelseshøjtideligheden må heller ikke finde sted, før attesten foreligger.

Indsigelse mod begravelsesmyndighedens afgørelse fremsættes over for den præst, der har truffet afgørelsen.

Hvis begravelsesmyndigheden ikke finder at kunne tage en indsigelse til følge, skal den hurtigst muligt forelægge sagen til afgørelse for den stedlige skifteret. Begravelse eller ligbrænding må i så fald ikke foretages, før skifterettens afgørelse foreligger.

Skifterettens afgørelse er endelig.

19.4 Navngivning ved anmeldelse til ministerialbogen

Navngivning skal foretages af forældremyndighedens indehaver senest 6 måneder efter barnets fødsel enten ved anmeldelse til ministerialbogen eller ved dåb.

Navngivning ved anmeldelse sker for børn, der har bopæl uden for de sønderjyske landsdele, til folkekirkens ministerialbogsfører i fødselsregistreringssagnet. Dette gælder uanset, om barnet har skiftet bopæl efter fødslen.

Litteratur

Niels Bjerregaard: Kirkebogsregistrering. Den danske Præsteforening. 3. udg. 1999.

Forkortelser

<i>Ansættelsesloven</i>	Lov nr. 310 af 16. maj 1990 om ansættelse i stillinger i folkekirken mv. med senere ændringer.
<i>D.L.</i>	Kong Christian den Femtis Danske Lov 1683.
<i>Forvaltningsloven</i>	Lov nr. 571 af 19. december 1985. (Forvaltningslov) med senere ændringer.
<i>Grundloven</i>	Danmarks Riges Grundlov af 5. juni 1953. Lov nr. 169 af 5. juni 1953.
<i>Kirkebestyrelseslov</i>	Lovbekendtgørelse nr. 217 af 31. marts 1992 om bestyrelse og brug af folkekirkens kirker m.m.
<i>Kirkebygningslov</i>	Lovbekendtgørelse nr. 454 af 11. juni 1992 om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.
<i>Medlemskabs- bekendtgørelse</i>	Bekendtgørelse nr. 57 af 24. januar 1992 om stiftelse og ophør af medlemskab af folkekirken.
<i>Medlemskabslov</i>	Lov nr. 352 af 6. juni 1991 om medlemskab af folkekirken, kirkelig betjening og sognebåndsløsning.
<i>Menighedsrådsloven</i>	Lovbekendtgørelse nr. 571 af 21. juni 1996 om menighedsråd.
<i>Menighedsrådsvalgloven</i>	Lovbekendtgørelse nr. 32 af 19. januar 2000 om valg til menighedsråd.
<i>Sognebåndsbekendtgørelse</i>	Bekendtgørelse nr. 58 af 24. januar 1992 om stiftelse og ophør af sognebåndsløsning samt om sognebåndsløseres valgret til menighedsråd.
<i>Tjenestemandsløven</i>	Lovbekendtgørelse nr. 678 af 17. september 1998 om tjenestemænd som ændret ved lov nr. 346 af 2. juni 1999.
<i>Tjenestemandspensionsloven</i>	Lovbekendtgørelse nr. 724 af 9. september 1993 om tjenestemandspension som ændret ved lov nr. 316 af 14. maj 1997 og lov nr. 346 af 2. juni 1999.
<i>Valgmenighedsloven</i>	Lov nr. 204 af 24. maj 1972 om valgmenigheder
<i>Økonomiløven</i>	Lovbekendtgørelse nr. 537 af 24. juni 1997 om folkekirkens økonomi.

Sagregister

- Afskedigelse af folkekirkens tjenestemænd 69 f
Afvikling af gudstjeneste 25
Afvisning fra nadver 109
Andre virkelige normer 7 f
Anerkendte trossamfund 123 f
Ansættelse af præster 27, 31
Arboe Rasmussen-sag 54 f
- Begravelsesmyndighed 142 f
Begrebsbestemmelser, folkekirkelige 21 ff
Bekendelsesskrifter 44, 47 ff
Besluttende budgetsamråd 130
Biskoppelige tilsyn 38
Biskopper 36 f, 53, 58 ff 73
Biskopper, opgaver 59 ff
Bispeeksamen 48 f
Bispeembedet 58 ff
Bispekirke 22 f
Bispevalg 31 f
Borgerlige og politiske rettigheder 14 f
Borgerpligter 15
Budgetlægning, menighedsrådenes 127 ff
Budgetmodeller gennem samarbejde efter menighedsrådslovens kapitel 8 130 f
Budgetsamråd 80, 129
Budgetsamråd, besluttende 130
Budgetsamråd, forberedende 130
Budgetteringsret, udvidet 130
- Cirkulære om menighedsråd 1856 81
- Danske Lov 17, 28
Dansk Kirke i Udlandet 96
Dansk Sømandskirke i fremmede havne 95 f
Decentralisering 25
Dekoncentration 25
Disciplinære straffe i læresager 54 f
Dispensationer fra kirkelig lovgivning 117 f
Domprovst 65
Døve menigheder 94 f
- Ekstraordinære gudstjenester 32
Embeder, folkekirkelige 57 ff
Emeriti, pastores 69
Europæiske Menneskerettighedskonvention 2, 12
Evangelisk-lutherske frimenigheder 35, 119 ff 139
Evangelisk-lutherske Kirke 44
- Faste gudstjenester 32
Folkekirkelige begrebsbestemmelser 21 ff
Folkekirkelige demokrati, Det 73 ff
Folkekirkelige embeder 57 ff
Folkekirkens enkelte medlemmer 38
Folkekirkens kapitaler 133
Folkekirkens kirkegårde 136 f
Folkekirkens kirker 135 f
Folkekirken som forvaltningsvæsen 24 ff
Folkekirken som kirkeordning, vurdering af 35 ff
Folkekirkens økonomi 127 ff
Folketinget 36, 74
Folketingets Ombudsmand 38
Forberedende budgetsamråd 130
Forbrug af formue 133
Forhåelse på grund af tro 18
Forpagtningskontrakter 133
Forstyrrelse af gudstjeneste 17
Forstyrrelse af ligfærd 17
Fortolknings-principper 3
Forvaltningsloven 38
Forvaltningssubjekt 24
Forvaltningsvæsen, folkekirken som 24 ff
Fredningssted, gravsted 136
Frimenighed 35, 119 ff, 139
Frivilligt kirkeligt arbejde 115 ff
Fællesfonden 131 f
Fællesfondens reservefond 116
Færøerne, folkekirken på 111 f
- Gejstlige læresager 50 ff
Gejstlige tilsynsfunktion, biskoppens 60
Gejstlig retspleje 27, 50 ff
Generalklausuler 2, 5
Genoptagelse i folkekirken 101

- Geografisk inddeling, ændringer i kirkelig 26
- Gravfred 17
- Gravminder 137
- Gravsted, udlægning 136 f
- Gravsted, vedligeholdelse 136 f
- Grønland, folkekirken i 112 f
- Gudsbespottelse 17 f
- Gudstjenesteordning 28 f
- Gudstjenesteændring, menighedsrådets medbestemmelsesret 32
- Gudstjenester, offentlighed 140
- Gudstjenestes afvikling 25
- »Gældende ret« 1 ff
- Helligdagslovgivning 18
- Ikke-anerkendte trossamfunds retsstilling 125
- Indenlandsk sømandsmission 95 f
- »Indre anliggender« 22 f, 41 ff
- Indsamlinger 117
- Initiativret, menighedsrådets 31
- Juridisk begrebsapparat 6
- Kapitaler, Folkekirkens 133
- Kirkebogsføring 141 f
- Kirkefuldmagt 82 f
- Kirkegårde, folkekirkens 136 f
- Kirkelig betjening af folkekirkens medlemmer 103 ff
- Kirkelige handlinger, overværelse af 140
- Kirkelige opgaver 116 ff
- Kirkelige regler 5, 7 f
- Kirke udvalg, Det 41
- Kirkelig ligning 131
- Kirkeligt begrebsapparat 6
- Kirkeministeren 36, 43, 74 f
- Kirkeministerens rådighedsbeløb 116
- Kirke- og kirkegårdsfunktionærer 70 f
- Kirker, adgang til 140
- Kirker, bestyrelse af 138
- Kirker, brug af 138 f
- Kirkeretspolitik 9
- Kirkerettens genstand 1 ff
- Kirkerettens metode 3
- Kirker, folkekirkens 135 f
- Kirkesprog 140
- Kirketugt 107
- Klageadgang, kirkebestyrelseslov 140
- Kollats 23, 42, 49 f
- Kollektidage 117
- Kommunal støtte til folkekirkelige formål 13 f
- Konfirmation, adgang til 109
- Kongeloven af 1665 11
- Køb af fast ejendom 133
- Landemoderet 50
- Landsforeningen af menighedsrådsmedlemmer 88
- Landskirkeskat 27, 132
- Lex Vaalse 42
- Ligning, den kirkelige 131
- Liturgi 32, 48 ff
- Lokal skik og brug 29
- Læresager 50 ff
- Medlemmer af folkekirken med bopæl i udlandet 103 f
- Medlemskab af folkekirken 30 ff, 97 ff
- Medlemskab af folkekirken, pligter ved 101
- Medlemskab af folkekirken, rettigheder ved 101
- Medlemskab, ophør 99 f
- Medlemskab, retsvirkninger 101
- Medlemskab, stiftelse af 97 ff
- Mellemkirkelige råd, Det 75 ff
- Mellemkirkeligt arbejde, internationalt 27 f, 75 ff
- Menigheder 91 ff
- Menigheder, folkekirkens 37, 91 ff
- Menigheder i udlandet 95 f
- Menighedsarbejde 117
- »Menighedsfuldmagt« 29
- Menighedsmøder 86 ff
- Menighedsråd 81 ff
- Menighedsråd, almindelig retlig karakteristik 82
- Menighedsrådenes rådighedsbeløb 117, 128 f
- Menighedsrådets initiativret 31
- Menighedsrådets udtalelsesret 31
- Menighedsråd, forholdet mellem menighedsråd og præst 85 f
- Menighedsråd, opgaver 84
- Menighedsråd, valg af 83
- Ministerialbogføring 141 f
- Nadver, afvisning fra 109
- Naturretten 1 f

- Navngivning ved anmeldelse til ministerialbogen *143*
 Nedlæggelse af sogne *91*
 Nægtelse af kirkelig betjening *108 f*
- Offentlighedsloven *38*
 Ombudsmanden *38*
 Oprettelse af sogne *91*
 Ordination *49*
- Pastorers emeriti *69*
 Pensionskassen af 1950 *116 f*
 Personlige bidrag til folkekirken *13*
 Provsteembedet *63 ff*
 Provsteret *50*
 Provster, opgaver *64 f*
 Provster, udnævnelse af *63 f*
 Provstiudvalg *78 ff*
 Provstiudvalg, godkendelse af budget *129 f*
 Provstiudvalg, opgaver *80 f*
 Provstiudvalgskasse *131*
 Præsteansættelse *31, 66 ff*
 Præsteløfte *50*
 Præster *37, 65 ff*
 Præster, opgaver *68 f*
- Rammeordning, budgetmodel *130*
 Reduktion i budget *129*
 Registrering af gravminder *137*
 Religionsfrihed *11 ff, 17*
 Retlige standarder *2*
 Retskilder *3*
 Retspositivisme *1 f*
 Retsregel *5*
 Retsteologi *5 ff*
 Retsteologiens genstand *6 f*
 Retsteologiens metode *7 f*
 Ret til at få sogne- eller distriktskirken stillet til rådighed *88, 107, 139*
 Ritualer *28, 32*
 Rådighedsbeløb, kirkeministerens *116*
 Rådighedsbeløb, menighedsrådenes *117, 128 f*
- Salg af fast ejendom *133*
 Samarbejde med forskellige organisationer efter menighedsrådslovens kapitel 8 *117 f*
 Skik og brug, lokal *29*
 »Skilsmisseparagraffen« *33*
- Sognebåndsløsning *104 ff*
 »Sognefuldmagt« *29, 116, 130*
 Sognegrænser *91*
 Sogneinddeling *91*
 Sognekirken, medlems ret til at få stillet til rådighed *107, 139*
 Sognekirken, mindretals ret til at få stillet til rådighed *88, 139*
 Sognemenigheder *91 f*
 Statskirke *21 f*
 Statstilskud til folkekirken *132 f*
 Stiftamtmand *62*
 Stiftsbåndsløsning *32, 63, 88*
 Stiftsudvalg efter økonomiloven *78, 133*
 Stiftsudvalg vedrørende mellemkirkeligt arbejde *77 f*
 Stiftsøvrigheden *62*
 Summus episcopus *74*
 Syn *80 f, 137 f*
 Synode *42*
 Særlig tilknytning til sognemenighed *104*
 Søndagspræster *95 f*
- Teologiske normer *6 ff*
 Tilskud til private organisationer *116*
 Tilsyn med folkekirkens kirker og kirkegårde *137*
 Trossamfund, folkekirken som *26 ff, 33 f*
 Trossamfund med vielsebemyndigelse *124 f*
 20-pct. regel, ligningsbeløb *130*
- Uafhængighed af menighedsrådet, præstens *32 f*
 Udelukkelse af folkekirken *108*
 Udmeldelse af folkekirken *99*
 Udtalelsesret, menighedsrådets *31*
 Udvidet budgetteringsret *130*
 Uforudsete udgifter *129*
 Usømmelig behandling af lig *17*
- Vaisenshus, Det kongelige *47*
 Valg af menighedsråd *83*
 Valgmenigheder *92 ff, 139*
 Vedtægt, kirkegård *136*
 Vurdering af folkekirken som kirkeordning *35 ff*
- Økonomi, folkekirkens *127 ff*
 Øvrighedsfunktioner, folkekirkens *141 ff*